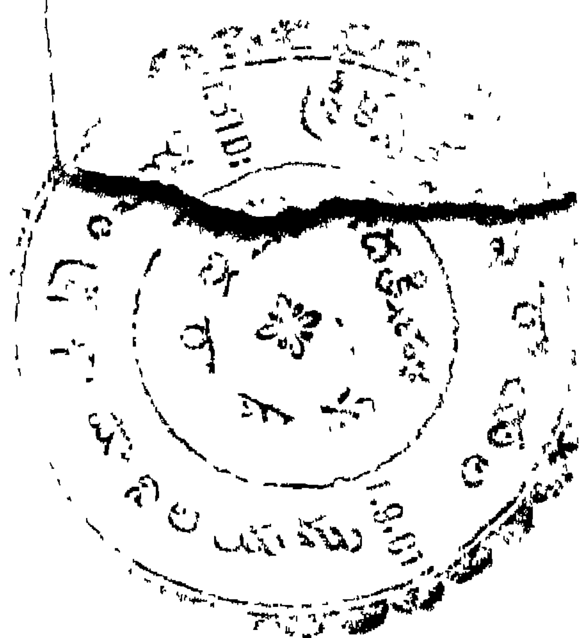
బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువలన హిందూదేశమునకు గలిగిన లాభములు.

1914

బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువలన

హిందూదేశమునకుగలిగిన లాభములు.

దుగ్గిరాల:
ప్రబోధినీ ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపఁబడి
కో. పార్థసారథిగారిచేఁ బ్రకటింపఁబడియె.
1914.

PREFACE.

The benefits of British Rule are, of course, innumerable. Considering the limited time at my disposal, I was obliged to content myself with briefly explaining only the most important of them. I should have been glad to touch some more of the invaluable advantages of British Government in India, if time had enabled me to do so. My aim has been to convince the less informed of my fellow countrymen that the British rule has been a blessing to India, and that the Indians are under a heavy debt of gratitude to England for having saved India from the hopelessly miserable condition to which it was reduced after the death of Aurangzeb. To fulfil my aim I had also to do my best in removing some of the prejudices or mis-conceptions of some of the people of India. It appears to have grown into a habit with some of them to say :—

(i) that India became and is still becoming poorer and poorer because foreigners are taking away heaps of gold and silver from the country every year.

(ii) that the necessaries of life have become and are still becoming dearer and dearer rendering the cost of living abnormally high, that this is a great misfortune to the country, that the increasing and heavy taxation of the Government is the main, if not the only, cause of this charge for the worse and that the Government is therefore mainly responsible for this unhappy state of things.

In describing the benefits of the British Rule I thought it necessary to remove these prejudices by proving at some length how mistaken the foregoing conclusions are and how little the Government is to blame in the matter, if any body has to bear the blame at all.

2. I have to add a few words of explanations as to the catechetical form adopted by me. I first attempted to write simple ballad poetry but have changed my mind because of the disuse ballads have fallen into. In that form I feared my thoughts might not reach the school boys who are the future generation of India, and gave it up. Ordinary narrative form would not interest boys as the subject matter of this book cannot possibly be made as interesting as a novel. The effect of questions introduced into the book will be to pull up the attention of the readers as it drifts aside, to break the monotony of a lengthy narrative and make the subject lively and interesting. A similar method is recommended by educational authorities in teaching children.

3. As one who has enjoyed the very benefits of British Rule for more than a quarter of a Century I have felt a sort of delight in the thougt that, in writing a pamphlet of this kind I was discharging a most important duty to my Sovereign as well as to the less informed of my brother countrymen. I shall feel my labours amply compensated if this little work serves the humble purpose for which it has been produced.

AUTHOR.

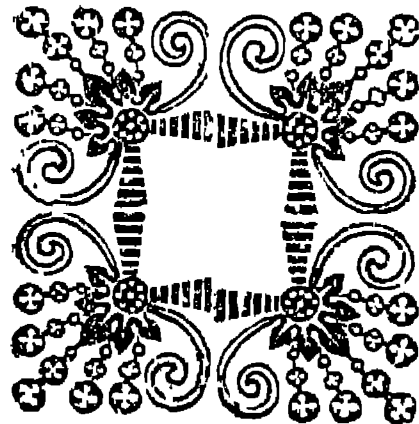

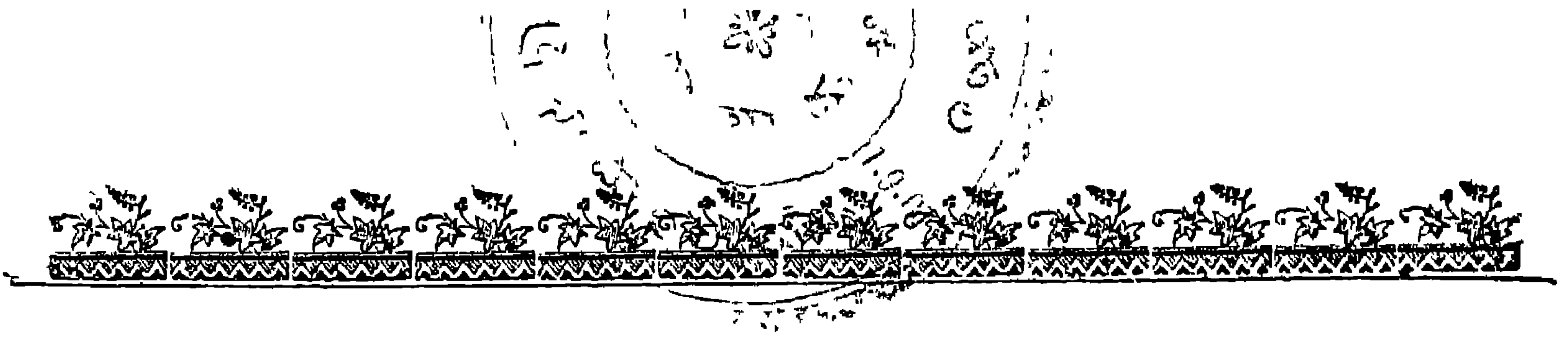
పీఠిక.

ఈచిన్న పుస్తకము సుమారు నాలుగు సంవత్సరములక్రిందట ఇంపీరియలీగువారి ప్రకటన ననుసరించి వ్రాయబడినది. ఇండియాదేశస్థుల కాంగ్లేయ ప్రభుత్వకాలములో గలిగినగొప్పమేళ్ళు సంగ్రహముగా నిందువివరింపఁబడియున్నవి. కొన్నివిషయములందుఁ గొందఱకుఁగలగొన్ని దురభిప్రాయములు దొలంగింపఁబ్రయత్నము సేయఁబడినవి. సహజరాజభక్తిశోభితులగు మనదేశస్థులకీపొత్తము సంతతానందసంధాయకంబగునంచుఁదలంచెద.

గ్రంథకర్త.

విషయసూచిక.

బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువలన

హిందూదేశమునకుగలిగిన లాభములు.

శ్రీ సంశోభితమగు అయోధ్యా నగరమున రామశర్మయను విద్వాంసుఁడు కాపురం బుండును. పండితుఁడు తన కొమరులతోడ సరయూనదియొద్దకు వెళ్లి అక్కడ ఒక యిసుకతిప్పమీఁదఁ గూర్చుండి ముచ్చటలాడుచుండ పెద్దకొడుకైన భాస్కరుఁడిట్లనియె: "నాయనా! మన హిందూదేశము పూర్వము తురకలకులోఁబడి యల్లాడుచుండ నాంగ్లేయులు వచ్చి యీదేశ జనులను గొప్ప యాపదనుండి కాపాడిరని ఈదేశమునకు వీరు చేయుచున్న మేలు ఇంతింత కాదని అప్పుడప్పుడు మాటలధోరణిని చెప్పుచుండ వినుచుంటిని. ఇపుడావిషయమెల్ల సవిస్తరముగ నాలకింపఁ గోర్కెగలిగెను. దయతోడ వివరింపుడని వేఁడ రామశర్మయిట్లనియె:— "భాస్కరా! ఆంగ్లేయులీదేశమునకుఁజేసిన మహోపకారమును ఆమూలాగ్రముగ వివరింపవలెనన్న నొక యేఁడాదియైనఁజాలదు. కావున ప్రస్తుతము సంగ్రహముగఁ దెలియఁజెప్పెదను. అడుగునచిల్లిబడి నీళ్లుపోసుకొని మునిఁగిపోవుచున్న యోడను మునుఁగకుండ పైకెత్తితేల్చినట్లు ఘోరవిపత్తుల కాకరమై అరాజకస్థితిలోఁజిక్కి యడలుచుండి తన్ను రక్షించువారెవ్వరైన గలరాయని కంటికి మింటికి నేకధారగా నేడ్చుచుండిన యీ రాజ్యలక్ష్మి కభయకరంబిచ్చి యాంగ్లేయమహాజనులు కాపాడిరి.

మంచియెండలో మాడివచ్చినవానికిఁగాని చెట్టునీడవలని సౌఖ్యము తెలియరానట్లు, మిక్కిలి యాకలిగొన్నవానికిఁగాని యన్నము చవిదోఁచనట్లు, మన హిందూదేశము ఆంగ్లేయుల పరిపాలనమునకుఁబూర్వ మెట్టి దుఃఖకరమైనస్థితిలో నుండెనో తెలిసినంగాని యిప్పటి సౌఖ్యస్థితి యింతటిదని, ఆంగ్లేయులు మనకొనర్చిన మేలు ఇటువంటిదనిఁ దెలియజాలము.

హిందూరాజులు పరస్పరవిరోధములచే తమలో తాము పోట్లాడుకొనుచు ప్రక్కనగల ఆఫగనిస్థానములోని మహమ్మదీయరాజులను పిలిచి యీరాజ్యలక్ష్మి నప్పగించిరి. షిదప. పెక్కువందల సంవత్సరము లీదేశము కొంచెముగానో గొప్పగానో వారిచేతులలోఁ జిక్కియుండినది. అక్బరువంటి ధర్మబుద్ధి, సర్వసమత్వముగల రాజులకాలములో సుఖస్థితిఁబడసి దేశ మభివృద్ధినొందుచుండినది. మహమ్మదు టోగ్లాకువంటి క్రూరచిత్తుల పరిపాలనములో నింతింతనరాని బాధలకు లోనైనది. తుదకు ఔరంగజేబుయొక్క హిందూమతద్వేషమున కోర్వలేక మిగుల దుఃఖించినది. ఔరంగజేబు 1707 వ సంవత్సరములో కాలగతినొందిన వెనుక ఆయనకొడుకు లొండొరులతో పోట్లాడుకొనుచు ఢిల్లీరాజ్యము నతి హీనస్థితికిఁదెచ్చిరి. చక్రవర్తి బలహీనుఁడగుటచేనందందుగల రాష్ట్రములకు గవర్నర్లుగానుండినవారు వాస్తవముగా స్వతంత్రరాజులై ఆయాదేశములను తామే పరిపాలింపఁదొడఁగిరి. నవాబులనువారిట్టివారే. ఔరంగజేబుకాలములోనే పెరుగుచుండిన మహారాష్ట్రప్రాబల్యము అతఁడు గతించిన వెనుక మఱింత విజృంభించెను. ఇట్లు చక్రవర్తి బలహీనుఁడైనపుడును తత్పూర్వ మణఁగిమణఁగియుండినవారెల్లరు తలయెత్తి ఎవరికివారే పెద్దలైసంచరింపఁదొడంగినపుడును దేశ మెట్టిస్థితిలో నుండునో వేఱుగఁ జెప్పనక్కఱయుండదు. తోటఖామందు చెట్లక్షేమమును కోరునేగాని యిజారాదారున కట్టిబాధ్యతయుండదు. అట్టివాడు రెమ్మలు తునిగినను సరే కొమ్మలు విరిగినను సరే ఉన్నంతవరకు పండ్లన్ని రాల్చుకొనిపోవలెనని యుండును. ఆట్లే సహజమైన హక్కులేక హటాత్తుగా ప్రభువులైన యీనవాబులు దేశము చెడినను సరే దేశజనులు నశించినను సరే వారినెల్ల పీల్చి పిప్పిచేసియైనను, దోచి దొమ్మిచేసియైనను, కూడినంతద్రవ్యము కూడఁబెట్టుకొనుటయే తమపనిగా భావించి చేసిన దుం

డగము లాగడము లిఖించివట్టివని వచింప నయితికాదు. పాడిపంటలతోడ పచ్చనై కన్నుల పండువౌనట్టుచుండిన నిండు పంటభూములనెల్ల ఎడారులుగఁజేసి, మేడల మిద్దెలతోడ కళకళలాడుచుండిన పట్టణముల స్మశానవాటికలుగ మార్చిన రాజులును గలరు. ఔడు (అయోధ్య) రాజ్యము ఆంగ్లేయుల పరిపాలనలోనికి రాకపూర్వము పడుచుండిన పాట్లనెల్లఁ దలంచినచో నెట్టివారైన కంట తడిపెట్టక మానరు. రఘూదారసింగ్ అనుదుర్మార్గుఁడా రాజ్యములోనొక గవర్నరై తనసేనలను గ్రామములమీదికిఁబంపి చేయించిన క్రూరకార్యముల వినుటకును దుస్సహముగా నుండును. మేడలు పడగొట్టించి, యిండ్లను కూల్పించి, కొట్టములను తగులఁబెట్టించి, స్త్రీలను బిడ్డలను గూడ కనికర మించుకంతయలేక కడుఁబాములపాలు చేసెను. కొందఱను వలువలను నొలిపించి తరుమగొట్టించెను. పురుషులను పెక్కండ్రను ఎఱ్ఱగా కాలిన పట్టుకారులతో నాలుకలు పట్టి పీకించెను. లోకములో నెన్ని క్రూరకార్యము లూహింపుటకుసాధ్యముగునో అన్నియును జేసెను. ఆంగ్లేయప్రభువు లెన్ని చెప్పినను వినక దేశము నాశనము చేయుచుండిన యాదుష్టుల్ను దొలఁగించి అయోధ్యరాజ్యమును మన ప్రభుత్వమువారు తమ సంరక్షణలోనికి చేకొనిరి. అప్పటినుండి యెండినభూమిపైఁ జల్లనివర్షము కురిసినంతనే మిసమిసలాడు పచ్చని పచ్చిక మొలిచి క్రొత్తయందము మొదవునట్లు, దయామయులు ధర్మపరాయణు లగు నాంగ్లేయు లయోధ్యారాజ్యమును వహించినప్పటినుండి యాదేశము దినదినాభివృద్ధి నొందుచున్నది. అయోధ్యారాజ్యము నొక యుదాహరణముగా జెప్పితినేగాని యించుమించుగా తత్ప్రాంతదేశమంతయు నిట్టిస్థితియందే యున్నది.

బందిపోటుదొంగలు, నరహంతకులు.

ప్రజలక్షేమమును గోరుచు పాటుపడు బలవంతుఁడగు రాజు లేమిచే దుష్టులెల్లప్రబలిరి. బందిపోటుదొంగల గుంపులు బయలుదేరెను. దోపిడులు హత్యలు అనుదినకృత్యములుగా నుండెను. కడుపారనన్నము కంటినిండ నిద్రయను నదిట్టిదంచెఱుంగక ప్రజలు గోడున నేడ్చుచుండిరి. ఏదారుణమున నేమహారాష్ట్రులదండు వచ్చునో, యేసమయమున నేబందిపోటుదొంగలు పైఁబడుదురో

యను భయమునఁ గాపులు గుండెలు తటతటఁ గొట్టుకొన నడలుచు దినమొక యుగముగా గడుపుచుండిరి. ప్రతిగ్రామమునకును చుట్టు బలమైన కోటగట్టుకొని యొకరాత్రియైనను మంచెమీఁద నుండి నలుదిక్కులు చూచుచు ఏవైపునుండి యేదొంగల గుంపు వచ్చునోయని కాపులు కాచుకొనుచుండిరి. ఆ క్రూరులు గ్రామముల పైఁబడి కన్నులు తెరవని గడుపిన్న పాపలపైనైన నావురంచు నేడ్చు నసహాయులగు నబలలపైనైన జాలివెంచక దారుణములగు కాఠారులంబూని జాగిలముల లీల నిండ్లం జొచ్చి చెప్పరాని చిత్రవధలఁ జేయుచుండిరి. కమ్మలు రాకున్న చెవులు గోయుటయు, ముక్కెరలూడి రాకున్న ముక్కులఁ జెక్కుటయు, కడియముల కొఱకు కాళ్లు నరుకుటయు, కంకణముల నిమిత్తము కరములు తరుగుటయు సామాన్యముగా జరుగుచుండెను. ఇంకను వారిండ్లఁ జొచ్చి దొరికిన ధనముతోఁ దృప్తినొందక మానవతులగు మానినుల కొనర్చుచుండిన యవమానమును సహింపఁజాలక యెందరు ఇల్లాండ్రు ఆత్మహత్యలం జేసుకొనిరో వచింపనయితికాదు.

మహారాష్ట్రదండులును, పిండారీమూకలును.

ఇట్టి మహారాష్ట్రదండులెల్ల నిట్టి పిండారీమూకలెల్ల సూర్యుని కాంతులముందర నిలువలేక నురగిపోవు చీకటులట్లు ఆంగ్లేయుల రాజ్యవిభవంబు ప్రకటంబయినంతన మటుమాయమైపోయెను. పూర్వము ప్రతిగ్రామముచుట్టునుండిన కోటలెల్ల వానికిపుడు పనిలేమి కడిపోయి నేలఁగలసిపోయినవి. ఆంగ్లేయుల భుజబలమే, ఆంగ్లేయ ప్రభువుల బుద్ధిబలమే తిరస్కరింపఁగూడని ఖచితమగు వారిశాసనమే పెట్టనికోటలై రేయింబవళ్లు కాపులకేడుగడలై వారిని కాపాడుచున్నవి. వారికి కోటలెందుకు? కొత్తళంబులెందుకు?

తగ్గుజాతి దొంగలు.

మహమ్మదీయరాజుల కాలమున 'తగ్గు' లను జాతిదొంగలుండిరి. వీరు బాటసారులతోఁ గలసి తాము సామాన్యులగు బాటసారులవలె ప్రయాణములఁ జేయుచు సమయముఁ జూచి వారినందఱిని గొంతుల నురిబెట్టి చంపి వారిసొత్తులను సంగ్రహించి పోవుచుండెడివారు. ఇట్టి దుష్టులను గనిపెట్టుట ఎంతేని కష్టము

గానుండినను దదేకదీక్షవహించి మనయాంగ్లేయప్రభువులు వారినందరిని బట్టి బంధించి శిక్షించి దేశమునిష్కంటకముగఁ జేసిరి. ఆహా! ఈ దేశజనులకాంగ్లేయులొనర్చిన మేలు కలనైన మఱవ సాధ్యము కాదుగదా.

దేశక్షేమము మొదటి గొప్పమేలు.

భాస్కరా! ఆంగ్లేయప్రభుత్వము వారివలన మనదేశమునకు గల్గిన మేలు వివరింపుమంటివి. వినుము. పూర్వమున హిందూరాజులు రాజ్యము చేయుచుండినపుడు దేశమంతయు బలవంతుఁడగు నొక చక్రవర్తికి లోఁబడియుండక ఒక్కొక్క రాష్ట్ర మొక్కొక్క రాజునకులోఁబడియుండినది. "అంగ, వంగ, కళింగ" మొదలగు 56 రాజ్యములు ఈ భరతఖండమునందుండినట్లు వాడుకకలదుగదా. భారతయుద్ధమునం దెన్ని దేశముల రాజులు పాండవులతోడనైన కౌరవులతోడనైన గలసి యుద్ధముచేసిరో మనమెఱుఁగుదుము. ఈరాజులందఱు కలసి పరస్పరమైత్రితో మెలంగుచు నెవరి రాజ్యమును వారనుభవించుచునుండక యెల్లపుడు నొండొరులతో పోట్లాడుకొనుచునే యుండిరి. భారతము అరణ్యపర్వములోని యీక్రిందిపద్యమును చూడనగు.

కం. అందులకు ధరణిగలనృప
నందనులెల్లను ముదంబునంబోరెదు వే
డ్కం దమలోఁ గయ్యమ్ములు
గ్రందుక లేకున్నవారు కడునెయ్యమునన్.

ఈరీతిన రాజులు ఒండొరులతో యుద్ధము సేయుచుండునపుడు ఆయాదేశజను లెట్టిస్థితియందుండుదురో మనమూహింపవచ్చును. బలవంతుఁడగు రాజు దేశములను జయించి యితరరాజులనుండి కప్పములు గొనుటకు బయలుదేరి దండయాత్ర సేయునపుడు శత్రురాజులకోటలను పాడుచేసి పట్టణముల పైబడి యిండ్లను తగులఁబెట్టి మేడలను గూల్చి జనులను హింసించి దోచుకొనుట సామాన్యముగా జరుగుచుండెను. బిడ్డలను జంపుటయు రాజస్త్రీలను చెఱఁబెట్టుకొని పోవుటయు సహజకృత్యములుగాఁ జేయఁబడుచుండెను. ఈ కార్యములు విశేషముగా మహ

మహ్మదీయరాజులకాలములో జరుగుట మనము వినియున్నారము. ఇట్టి యవమానమును సహింపజాలక మర్యాదగల కుటుంబములలోని స్త్రీలందరు కోటలలో పెద్దచిచ్చుల నమర్చుకొని వానిలోనురికి ప్రాణహత్యఁజేసికొనెడివారు. ఏ రాజునకైన నొక చక్కని కూతురుండెనా యామెకొఱకు ఇతరరాజులు పోట్లాడుకొనుటయు, విరోధియగు రాజెవ్వడైన బలవంతుడైయుండుట తటస్థించునేని యట్టివానికి తనబిడ్డనీయ నిష్టములేనివారు క్రూరులై కన్నబిడ్డలను విషముత్రాగించి చంపుటయు దటస్థించుచుండెను. అప్పటి కష్టస్థితులను దలంతుమేని యిట్టియిక్కట్టులపాలై జనులు ఎట్లు బ్రతికియుండిరా యని సందేహము కలుగుచున్నది.

ఇప్పుడన్ననో వందలకొలది రాష్ట్రాధిపతు లీదేశమునందున్నను ఎవరి రాజ్యమును వారు భయభక్తులతో పరిపాలించుకొనుచు ప్రజలక్షేమమునిమిత్తము పాటుపడుచున్నారు. ఇతరరాజుల రాజ్యములలో నొక ప్రాణినైన జంపుటకు వారికధికారములేకపోవుటయుండ తమ రాజ్యములోనైనను నొక బిచ్చగానినైనను హింసించుటకు వారికధికారములేదు. పూర్వము రాజునకు గోర్కెపొడమెనేని తన దేశములోనెట్టి మర్యాదగల కుటుంబములోని స్త్రీనైనను చెఱబెట్టి తన యంతఃపురమునకుఁ దెప్పించుకొనగల్గియుండెను. చంద్రమతీహరిశ్చంద్రులపూర్వజన్మవృత్తాంతమువలన నిటతేటపడును. ఇప్పుడట్టి యధర్మకార్యమొనర్పఁగలుగుదుర్మతియగు రాజు శశవిషాణముగదా. ధర్మపరాయణులు పరాక్రమతేజోవంతులగు నాంగ్లేయులశాసనంబున నెంతటి బలవంతునివలననైనను నించుకంతయు భయపడవలసిన యవసరములేక ప్రజలెల్లరు కడుపులో చల్లకదలకుండ సుఖులై జీవించుచున్నారు.

శత్రురాజు భీతిలేకుండుట - రెండవ గొప్ప మేలు.

ఆంగ్లేయప్రభుత్వ సార్వభౌమత్వమువలన ఇండియాదేశములోని రాజులందఱు పరస్పరవిరోధములేవియు లేక నిరంతరము శాంతివహించి దేశక్షేమముకొఱకు పాటుపడుచున్నారు. ఇదియొక గొప్ప మేలు. మఱియొక మేలు కలదు. ప్రపంచములోని రాజ్యాంగములవారిలో నాంగ్లేయులనుమించిన బలవంతులు లేరు న

లేకదా, వారితో సమానులును లేరని చెప్పవచ్చును. “సముద్రమునకు ఇంగ్లండు రాణి” అనగా ఓడబలము ఇంగ్లండున కధికముగా గలదనియు, ఈవిషయమున నాంగ్లేయులు తక్కిన ప్రభుత్వమువారినందఱిని మించియున్నారనియు, మనకుఁ జక్కఁగా తెలియును. ఈకీర్తి చిరకాలమునుండి మనప్రభుత్వమువారికి కలదు. ఇట్టి పరాక్రమవంతులు సంరక్షించుచుండుటవలన నిండియాదేశమునకు చుట్టుపట్టులనుండు నేరాజ్యాధిపతులుగాని దీనిం గన్నెత్తియైన జూడఁజాలకున్నారు. పూర్వమన్ననో పశ్చిమదేశాధిపతులెల్ల రెంతమాత్రము బలవంతులైనను నీదేశముపైఁబడి దోచుకొని, కొల్లగొట్టి, ప్రజలను నానాహింసలపాలుచేసిపోవుచుండెడివారు. దీనికి రెండు ఉదాహరణముల మాత్ర మిచ్చెదను.

(1) అహమదు షాదుర్రానీ అనుక్రూరుడు ఆఫ్గను సేనలతో హిందూదేశముపైబడి పట్టణములం బల్లెలనెల్ల కొల్లగొట్టి జనులను నిర్దయవృత్తితో పొడిచిచంపి అమితద్రవ్యమును జేకొని మరలిపోయెను.

(2) నాదర్షాఅను పారసీక (Persian) రాజు 1739 వ సంవత్సరమున ఇండియామీదికి దాడివెడలి కర్నాలునొద్ద సాదల్‌ఖానును నోడించి ఢిల్లీ నగరమును జేరెను. అపుడు మహమ్మదుషాయనునతఁడు ఢిల్లీచక్రవర్తిగా నుండెనుగాని మిక్కిలి బలహీనుఁడగుటచే నతఁడు నాదర్షాను ఏమియు చేయలేకపోయెను. ఒకనాడు రేత్రి నాదర్షా చంపబడెనని వదంతిపుట్టెను. తోడనే ఢిల్లీ నగరవాసులు పారసీకసేనలపైబడి వారిలో కొందరిని మడియించిరి. ఉదయమున నీసంగతి నాదర్షాకు తెలియగానే అతఁడు ఢిల్లీనగరమును కొల్లగొట్టుఁడని తనసేనల కాజ్ఞయొసంగెను. అపుడుజరిగిన ఘోరకార్యము లూహింపవలసినవేగాని వచించుటకు వీలైనవి కావు. ఢిల్లీచక్రవర్తి ఆడుదానివలె నేడ్చుచుండె తనప్రజల రోదనధ్వనులనువినఁజాలక తుదకు నాదర్షాను బతిమాలగా అతఁడు దోపిడినిసిలిపి అమిత ద్రవ్యరాసులతో తనదేశమునకు మరలెను, అపుడు అమూల్యమణిఖచితమగు నెమలిసింహాసనమును, కోహినూరను విలువలేని వజ్రము అతఁడుతీసుకొనిపోయెను.

ఒకసారి పుణ్యక్షేత్రంబగు మధురానగరమున (మట్రా) ఉత్సవముజరుగుచుండగా 25 వేలమంది అఫ్గన్ రౌతులు అసహాయులగు యాత్రికులపైబడి

వారిని బల్లెములతోఁ బొడిచియు, గత్తులతో నఱికియుఁ జిత్రవధ గావించిరి. జనులు నిండుగా నున్న యిండ్లకగ్గిపెట్టి వారిని కాల్చిచంపిరి. యువతులను చెఱబెట్టి తీసికొనిపోయిరి. దేవాలయములలో గోవులనుజంపి వానిరక్తమును విగ్రహములకుఁ బూసిరి. ఆకాలమున ఆఫ్గనిస్థానముయొక్క సరిహద్దునకు సమీపముగానున్న దేశమంతయు పాడువడి స్మశానతుల్యమయ్యెను.

శత్రువులను దనభుజదర్పముచే నిలువగల్గు బలవంతుఁడగు రాజు లేకపోవుటచే హిందూదేశము దిక్కుమాలినదై తలఁచినవాఁడెల్ల దానిపైఁబడుచుండ నేదుచు చేయునదిలేక కడుబాముల పాలగుచుండెను. రాజ్యాభిలాష చేతగాని, ద్రవ్యాభిలాష చేతగాని, మతద్వేషముచేత గాని పురికొలుపఁబడి పారసీకులు, గ్రీకులు, యవనులు, ఆఫ్గనులు మొగలు లెందఱెందఱో పండినచేలవలె కన్నులపండువుగా గానబడుచుండిన యీయిండియాదేశమునఁ జొరబడి జనులనెన్నో రానికష్టముల పాలు చేయుచుండిరి.

ఇప్పుడన్ననో యాంగ్లేయప్రభుత్వమువారి సంరక్షణలో నుండుటచే శత్రుభావముతో నీదేశమును తేరిచూడఁగల్గువారైన లేరు; ఇందు కాలువెట్ట సాహసించువారంతకన్న లేరు. మనప్రభుత్వమువారి యుత్కృష్టబలప్రతాపములిట్టివంచెఱింగిన ఆఫ్గనుప్రభువువారికి పరమమిత్రుఁడయ్యెను. హిందూదేశము పూర్వమెన్నికష్టములపాలైనను తుదకు అఖండ బలపరాక్రమ శేముషీవంతులగు నాంగ్లేయుల పరిపాలనలోనికివచ్చుట ఆదేశము చేసిన పూర్వపుణ్యఫలమేగాని వేఱుగాదు.

ఆంగ్లేయప్రభుత్వమువారొనర్చిన మూడవమేలు రైల్వేలు.

ఇట్లు దేశమంతయు, అంతశ్శత్రు బహిశ్శత్రువర్జితమై పరిపూర్ణశాంతి ననుభవించుచుండుటచే నది శుక్లపక్షచంద్రునివలె నానాట నభివృద్ధిగాంచుచు వచ్చినది. ఈదేశాభివృద్ధికి మిగుల తోడ్పడినది. రైల్వేలు (ఇనుపదారులు) ఆంగ్లేయప్రభుత్వమువారు మనదేశపాలనమును బూనుకొనకపూర్వము ఇండియాలో ఇనుపదారియున్న పేరే లేదు. తుదకు సరియైన రోడ్లుకూడ లేవు. అపుడు జనులో

కొయూరినుండి మఱియొకయూరికిపోవుట అతిదుర్ఘటమైనకార్యముగానుండెను. మిక్కిలి ధనవంతులైనవారు సవారీలమీఁద వెళ్లెడివారుగాని తక్కినవారెల్ల కాలినడకనుగాని యెద్దుబండ్లమీఁదగాని పోవుచుండెడివారు. ఇట్టిప్రయాణీకుల దురవస్థ నేమనివర్ణింపవచ్చును. ఈబండ్లు కఱకురాలమీఁద దడదడలాడుచు నిటునటు నూగులాడుచు బోవుచుండునపుడు కడుపులోని యవయవములు కదలి అల్లకల్లలమగుచుండెను. తలపోట్లకు మితిలేదు. ఒక్కొక్కసారి ఒఱకటుప్ప నేలమీదపోవుచుండునపుడు తలక్రిందైపడుటయు, బండిలోనివారి తలలు పగిలుటయు, కాళ్లుచేతులు విఱుగుటయు సంభవించుచుండెను. ఎడ్లు ప్రోవతప్పి ప్రక్కగోతులలో బండితోడ బడుటయు గలదు. వర్షాకాలము ప్రయాణముచేయుటకే వీలులేదు. ఒకవేళ చేసితిమా పైఁజెప్పిన దురవస్థలకుతోడు క్రొత్తదురవస్థలు సంభవించుటయు గలదు. గాలివిసురునకు బండిపై చాపకొట్టుకొనిపోయినా యిఁక చెప్పవలసినదేలేదు. చాపగాడ్పుదెబ్బకు నిలిచినను వర్షపుజల్లు బాటసారులను నీటముంచి చలిచే గడగడలాడునట్లు చేయుచుండెను. కొక్కొక్కసారి బండిచక్రములు బురదలో కూరుకొనెనేని బండిలోనివారందఱు దిగవలసినదే. అందరు బురదలోదిగి వారిశక్తికొలది చక్రములనుబట్టి త్రోయఁగా ఎద్దులనుబట్టి బాదగా అదృష్టాయత్తముగా బండికదలినసరే లేకున్న నాపూటకా రొంపియందు కాపురము సేయవలసినదేగాని వేఱుగతిలేదు. ఇవిగాక నట్టేటిలోనున్నపుడు వరదవచ్చి కొట్టుకపోవుట మొదలగు ఆపదలు పెక్కులుగలవు. ఇవన్ని యొకయెత్తు దొంగలభయము మఱియొకయెత్తుగా నుండును. ప్రయాణీకులు రాత్రియంతయు గుండెలు పీచుపీచుమన కష్టమొకయుగముగా గడుపుచుండెడివారు. అట్టిపుణ్యజనులు తారసించుటయే సంఘటించెనేని యిఁక జరుగుకార్యము వేఱుగఁ జెప్పవలసియుండదు. మొదట బండివాని తలచీలుటయు పిదప బండిలోని పురుషుల గాత్రములు విఱుగుటయు స్త్రీలయాభరణములన్నియూడ్చి వేయబడుటయు, ఉన్నసొమ్ములన్ని యపహరింపఁబడుటయు సామాన్యముగా జరుగుచుండెను. ఇన్నికష్టములకోర్చి ప్రయాణముచేసినను ఇపు డుదయమున భోజనముచేసి హాయిగా సుఖగోష్ఠిచేయుచు రెయిలుబండిలోగూర్చుండి రాత్రి భోజనమునకు చేరగల్గు ప్ర

దేశమునకు బోవలయునన్నపుడు ఇరువదిరోజులో నెలరోజులో పట్టుచుండెను. అప్పుడు కృష్ణాగోదావరిజిల్లాలలో నేదో యొకగ్రామమునుండి చెన్నపురికిఁబోయి రావలయునన్న నిప్పుడు సీమకుబోయివచ్చుటకంటె కష్టతరముగ కార్యముగా నుండెను. ఆకాలమున మనదేశములో బండ్లు వెళ్లుటకును వీలులేని అడవిమార్గములెన్నోయుండెను. కావున సరకులను ఎడ్లమీఁద వేసికొనిపోవుచుండెడివారు. లంబాడీతండాలని చెప్పబడుచుండిన యెడ్లగుంపులు మనుష్యులచేతోలుకొనిపోఁబడుచుండెను. నలచరిత్రయందుఁగూడ సార్థములనుగూర్చి చెప్పఁబడియున్నది. ఇట్టివర్తకజనసంఘము అడవులగుండా ప్రయాణము చేయునపుడు విషజంతువులబాధయును, క్రూరమృగములవలని యాపదలును మిక్కుటముగా నుండెను. ఆనాఁటికిదొరకినయూరికిగుంటలనీళ్లుత్రాగుటవలన ఆసార్థవాహులు పెక్కురోగములపాలగుచుండిరి. చచ్చినవాండ్లు చావఁగా ఎట్లెట్లో కొందఱుబ్రతికి గమ్యస్థానముచేరి పునర్జన్మనెత్తితిమని భావించెడివారు. తీసికొనివెళ్లిన సరకులైనను వానకు తడిసినవి తడియగా, ఎండినవి యెండగా తుదకు ఎంతో కొంత చేరుచుండెడిది. ఇప్పుడన్ననో నేఁడు టెలిగ్రామిచ్చిన మూఁడవనాఁటికెన్నివేలబస్తాల సరకులు గావలసినను ఎన్నివందల మైళ్లదూరమునుండియైనను మనకువచ్చి చేరుచున్నవి. ఆహా! ఏమియద్భుతమైనమార్పు. రాజమంద్రిలోనున్నవారు చెన్నపురిలోకట్టిన పూలదండలను ధరింపవచ్చును. బెంగుళూరిలో కాచిన కాయగూరలను దినవచ్చును. కాయగూరలుమాత్రమననేల మత్స్య మాంసములను వందలకొలఁదిమైళ్లదూరమునుండి తెప్పించుకొని భుజించువారునుగలరుగదా. ఏబది అరువదిసంవత్సరములక్రిందట నిట్టిమాటజెప్పిన నిదియొక కట్టుకథయని భావించకుందురె? అహా రైల్వేలు (ఇనుపదారులు) మనదేశమునకు చేసినమేలు నేమనిచెప్పవచ్చును!

రైల్వేలవలనగల్గిన లాభములు.

పూర్వమే దేశమున పండినపంట ఆదేశమునననుభవింపఁబడవలసినదే గాని కొండొకదేశమునకు బంపుటకు వీలులేకుండెనుగదా. కావున ఒకయూరిలో జనులు అన్నములేక మలమలమాడుచున్నను మఱియొకయూరిలోనివారి

కెంతయున్నను సహాయముచేయఁజాలకుండిరి. కావున క్షామముగల్గిన దేశములో జనులు వేలకొలఁదినశింపవలసివచ్చుచుండెను. ఇప్పుడన్ననో కేవలముక్షామము రాకపోయినను ధాన్యాదులేమాత్రము ప్రియమైనను చాలును. చుట్టుప్రక్క దేశములనుండి వేలకొలఁదిమూటలువచ్చి చేరును.

(II) ఇట్లు క్షామకాలమున ప్రాణరక్షణగలుగుటయే గాక ఒక దేశములో పంట లెక్కుడనేయుండి మురిగిచెడక ధర హెచ్చుగాగల ప్రదేశములకుఁ బంపఁబడి యమ్మంపఁబడుటకు సౌకర్యము లేర్పడుటచే పంటకాపులును, వర్తకులును జరుగుగాపాటుపడుచు ధనవంతులైసుఖజీవనులగుచున్నవారు. దేశమంతయు ననేకవిధముల నభివృద్ధినొందుట కిది కారణమగుచున్నది. నాగరికతలేని దేశములవారు నాగరికులుగల గొప్పపట్టణములకు సులభముగాఁ బోగల్గుటచేఁ గ్రొత్తసంగతులను దెలిసికొనుచు తెలివితేటలు గలవారగుచున్నారు. ఇనుపదారుల (రైల్వేల) వలన దేశమునందుగల్గిన మార్పు లద్భుతముగానుండును.

(III) కొన్నివ్యాపారములకు రైల్వేలే కారణభూతములని చెప్పవచ్చును. 1900 సంవత్సరమున 50 లక్షల టన్నుల రాక్షసబొగ్గు రైలుబండ్లమీద తీసికొనిపోఁబడినది. ఇందులో 20 లక్షలటన్నులబొగ్గు ఈదేశమునుండి ఎగుమతిచేయఁబడినది. ఇది అంతా అంతధనమేగదా. ఇట్లు కఱవుచే నన్నములేక మృతిఁజెందుచుండు జనుల కెంతోదూరదేశములనుండిగూడ నన్నముఁదెచ్చిపెట్టి కాపాడుచు, కృషి వాణిజ్యాదుల నభివృద్ధిపఱచి జనుల ధనవంతులనుగాఁజేయుచు, వందలకొలఁదిమైళ్లను నాయాసముగాఁబోవుటకువీలు కలుగఁజేయుచు, అనాగరికులను నాగరికులనుగా నొనర్చుచు, అనేక గొప్పవ్యాపారములు బుట్టుటకును పెంపుగాంచుటకును కారణభూతమగుచు దేశమునకెంతకును గ్రొత్తదుఱుకుదనమును, నూతనశోభను గలుగజేసిన రైల్వేలను వేసినవారెవరు? 1853 వ సంవత్సరమునకు పూర్వ మొక్కయినుపదారియైనలేదు. లార్డ్ డాల్ హౌసీగారు దేశోద్ధారకులై రైల్వేలను వేయుటకు ప్రారంభించిరి. రైల్వేలు వేయుట మాటలతోనగు కార్యము కాదు. లక్షలు కోట్లకొలఁది ద్రవ్యము వ్యయపఱచి

నంగాని యొక యినుపదారినైన వేయఁజాలము. వేలు లక్షలు కర్చుపెట్టినఁగాని కావలసిన యింజన్లు, బండ్లేర్పడవు. ఇంతద్రవ్యము వెచ్చపెట్టి యిట్టి మహోపకార మీదేశమున కెవరు చేసిరో తెలియునా? ఆంగ్లేయమహాజనులే కదా. ఇంత తెలివిమీరిన యీకాలమునగూడ పట్టుమని పదిలక్షలు కర్చుపెట్టి యొక ఫ్యాక్టరీని బెట్టవలయునన్న నెంతకష్టముగానున్నదో మనకు తెలియనిది కాదు. మన దేశమునందు ధనికులు లేక కాదు ధనము లేక కాదు. తమ పెట్టెలలోనుండి ద్రవ్యము బైటఁబెట్టిన తుట్టతుదకది యేమగునో, లాభమో? నష్టమో? లేనిపోని యాపదలలో జిక్కుకొననేల? ఇంట బదిలముగా నుండిన చూచుకొని మురియుచుండవచ్చునని మనవారెందఱు తాళములపైని తాళములనువేసి కొట్లలో ధనమును భద్రపఱిచి యుంచుకొనుటలేదు. అట్టిది ఇంగ్లాండెక్కడ! ఇండియా యెక్కడ! అక్కడనుండి కోట్లకొలది ధనమును దెచ్చి మనకొఱకీదేశమున వెచ్చపెట్టిన యాంగ్లేయమహాజనులనుగూర్చి మనమెంత కృతజ్ఞులమై యుండవలయునో యూహింపుము, భాస్కరా! ఒకనాఁడొక పుడిసెడు జలము ద్రావనిచ్చినవారి మేలుగూడ నెన్నటికిని మఱవఁగూడదని మనధర్మశాస్త్రములు ప్రబోధించుచున్నది. అట్టిదిట్టి మహోపకారమొనర్చిన వారినిగూర్చి యేమనిస్మరింపనగునో యూహింపుము. 1853 వ సంవత్సరమునకు బూర్వ మొక రైల్వేకూడ లేదని చెప్పియుంటినికదా 1901 వ సంవత్సరమున 28 వేలమైళ్ల రైల్వేలై యుండెను. ఆసంవత్సరమున 19 కోట్ల 50 లక్షలమంది ప్రయాణము చేసిరి. 4 కోట్ల 40 లక్షలటన్నుల భారముగల సరకులు తీసికొనపోఁబడెను. గంగ, గోదావరి, కృష్ణవంటి మహానదులకు దివ్యమయిన వంతెనలు కట్టఁబడినవి. ఈ రైల్వేల నిర్మాణముకొఱకు 1908 వ సంవత్సరమువరకు సుమారు 30 కోట్ల సవరనులు అనగా ఇప్పటి లెక్కనుబట్టి 450 కోట్ల రూపాయలను కర్చుపెట్టిరి. ఎడ్లబండ్లమీద ప్రయాణముకంటె రైలుబండ్లమీద ప్రయాణము మిక్కిలి సౌఖ్యకరమైనను టికెట్లకు, లగేజికి, చాలా ద్రవ్యమగుచున్నదిగదా యందువేమో? ఎడ్లబండ్ల ప్రయాణపుపాట్లును, కాలహరణమటుండ దానికగు కర్చులన్ని చూచినయెడల రైలుప్రయాణమెంతో లాభకరముగానున్నది. ఈలెక్కను వేసిచూచినవారు సంవత్సరమునకు మనదేశపుజనులకు 150 కోట్ల రూపాయలలాభము మిగులుచున్నదని చెప్పి

యున్నారు. రైల్వేలవలన ప్రజలకేగాక ప్రభుత్వమువారికి గూడ ద్రవ్యలాభము మిగులుచున్నదని చెప్పియున్నారు. 1904 నుండి నాలుగు సంవత్సరములకు 3 కోట్లరూపాయల లాభము వచ్చినది. ఇదిగాక సేనను గావలసినచోటికి బంపుటకుపూర్వమయ్యే కర్చులో ఇప్పుడు 6 వ వంతు అగుచున్నది. ఇది యెంతలాభమో చూడుము. ఇదిగాక దేశసంరక్షణవిషయములో నొకగొప్ప మేలు గలిగియున్నది. కారణాంతరములచే ఒకసేనను మనదేశపు సరిహద్దులకు బంపవలసివచ్చినదనుకొందము. పూర్వము 40 దినములకు చేరెడిసేన యిప్పుడొక్కదినములో వెళ్లి చేరగల్గియున్నది. ఎక్కడ ఏయవసరముగలిగినను అవలీలగా మనసేనలు వెళ్లి చేరుచున్నవి. ఇది దేశమున కెంత మేలో యూహింపుము.

నాల్గవ మేలు రోడ్లు.

మన యాంగ్లేయ ప్రభుత్వకాలములో ప్రజల రాకపోకలనిమిత్తము రైల్వేలేగాక అనేకమైన పెద్దపెద్ద రోడ్లువేయఁబడి ప్రతిసంవత్సరము జాగ్రత్తగా మరమ్మతుచేయఁబడుచున్నవి. దీనినిమిత్తము ప్రతిజిల్లాకు నొక డిస్ట్రిక్టు ఇంజనీరును, ఇద్దరుముగ్గురు అసిస్టెంటు ఇంజనీరులును, పెక్కండ్రు ఓవరుసీయరులును ఏర్పఱుపఁబడియున్నారు. పూర్వకాలము రోడ్లు (రస్తాలు) అను పేరుగలవి రెండువైపుల చెట్లునాటబడిన డొంకదోవలవంటివేగాని యిప్పటివలె చక్కని కంకరవరిచి దిమ్మిసగొట్టి బండిచక్రములు తేలికగా దొర్లిపోవుటకు వీలుగా నుండునట్లు నున్నగాను గట్టిగాను చేయఁబడినఅందమైనబాటలు గావు.

ఐదవమేలు వంతెనలు.

పూర్వము రాజులుకట్టించినవంతెనలు పేరుకైన నెక్కడను గానరావు. అక్కడక్కడ అరుదుగానుండిన చిన్నవంతెనలైనను ఆయా జిల్లాలలోని ధనవంతులు కీర్తి ప్రతిష్ఠలకొఱకు స్వంతద్రవ్యమును వెచ్చించి కట్టించినవేను. ఇట్టివి పడిపోవుచుండెనా దానిని మరమ్మతుచేసి చక్కనిస్థితిలో నెట్టుకొను బాధ్య

త్రగలవారెవ్వరును లేరు. ఆంగ్లేయప్రభుత్వమువారిచే ఈ నూరుసంవత్సరములలో ననేక గొప్పవంతెనలు కట్టఁబడినవి. చెన్నపురిలోని అడయారువంతెన శ్రీకాకొళము సమీపమున నదిమీదకట్టఁబడిన వంతెనవంటివి ఇండియాలో వందలకొలఁదిగలవు. దేశాభివృద్ధికొఱకై ప్రజల సౌఖ్యమునిమిత్తమై ఆంగ్లేయప్రభుత్వమువారు పుచ్చుకొనిన శ్రద్ధయును, వెచ్చపరచిన ద్రవ్యమును నమితములుగా దోఁచకమానవు.

ఆఱవమేలు నీటిపాఱుదలసాధనములు, జలాధారములు.

మహమ్మదీయరాజుల కాలములో ఉత్తరహిందూదేశమున కొన్నికాలువలు త్రవ్వఁబడియుండెనుగాని ఔరంగజేబు గతించిన వెనుక దేశ మరాజకస్థితిలోనుండిన కాలములో ఆకాలువలన్ని పూడిపోయి నామావశిష్టములైనవి. ఆంగ్లేయప్రభుత్వమువారి కాలములో అవియన్నియు చక్కఁబడుచుండ మనమెన్నఁడు కని విని యెఱుఁగని అద్భుతమైన సేతువులు కట్టఁబడినవి. కొన్నిచోట్లపైన పెద్దకాలువ పాఱుచుండగా క్రిందుగా నొకపెద్దసెలయేఱు ఘోరున ప్రవహించుచుండును. ఇండియా పడమటకనుమలగుండా నొకబిలము త్రవ్వి దానిలో నొక పెద్ద గొట్టమునమర్చి అవ్వల పెరిగారి నదీప్రవాహజలము వృథాగా సముద్రమునందుబోయి పడకుండ దానిని ఆగొట్టముగుండా కనుమలకు తూర్పునకుఁదెచ్చి వానకురియని ప్రదేశములలో జలముపాఱించి యెండినయూళ్లను పండినయూళ్లుగాఁజేసిన ఆంగ్లేయుల బుద్ధికుశలతకును సాహసౌదార్యములకును మనంబద్భుతానందకందళితమగుచున్నది. ఆంగ్లేయులు పెక్కండ్రు మన సౌఖ్యమునిమిత్తమును అభివృద్ధికొఱకును ఎండయనక, వానయనక పనిచేయుచు, అడవులయందును, కొండలయందును (ఇది ఆరోగ్యకరమైన దేశ మిది మన్యప్రదేశమని యాలోచింపక) సంచరించుచు తమ దేహారోగ్యమునేగాక తమప్రాణములనుగూడ అర్పించియున్నారు. భాస్కరా! వీరినిమించిన ఉపకారులెవ్వరు? ఆంగ్లేయమహాజనులయెడ మన మెంతకృతజ్ఞత జూపవలసియున్నదో ఆలోచింపుము.

ఈ కాలమున పంజాబు దేశమే గాక ఉత్తరహిందూస్థానమంతయు నీటికాల్వలమయమై యెక్కడజూచినను పచ్చనిపైరుతో నిండియున్నది. సింధు దేశములోని నీటిపాఱుదల సాధనములే లేకుండిన పంటలు పండుటకు సాధ్యమే కాదు. పూర్వము నిజముగానే అది బీడుభూములతోడను ఎడారులతోడను నిండియుండెను. ఒక నూఱుసంవత్సరముల క్రిందటి సింధు దేశమును ఇప్పటి సింధుదేశమును పోల్చినచో ఆదేశమే యీదేశమగునా! ఏమియాశ్చర్య మేమియాశ్చర్యమని మన మద్భుతపడక మానము. సింధు దేశమునుగూర్చి చెప్పినమాటలే ఇండియాయందలి అనేక దేశములనుగుఱించి చెప్పవలసియున్నది. ఇందుకు మన కృష్ణా గోదావరి జిల్లాలే నిదర్శనములు. వరదలువచ్చినపుడు దేశముపైఁబడియూళ్లమీఁదుగాఁ బ్రవహించి జనులను జంపుచు పశువులను సముద్రములోనికిఁ గొట్టుకొనిపోవుచు ప్రమాదకారణంబై భయంకరములుగానుండిన యీ గొప్పనదులు మనకు భృత్యానుభృత్యులై తమజలమును మెల్లమెల్లగా చల్లచల్లగా మనకు వణకుదువచ్చునట్లువచ్చి ఒక్కొక్క పొలముకాపుయొక్క పొలము దగ్గరకును జేరి "నీ కెంతనీళ్లు కావలయునో తీసుకో, నీ కెంతనీళ్లు కావలయునో తీసికో" అని తెచ్చియిచ్చుచున్నవి. దీనికంతకును కాటనుదొరగారి బుద్ధికుశలతయును పట్టుదలయును మనప్రభుత్వమువారికి మనపైఁగల దయయునే కారణములైయున్నవి. కృష్ణా గోదావరిజిల్లాలలో ఆనకట్టులు కట్టుటకు పూర్వము కాపులు వానకొరకు ఆకాశమువంక దీనత్వముతోఁ జూచుచు కంట తడపెట్టుకొని నారాయణజపము చేయుచుండెడివారు. ఇప్పుడన్ననో వారికి ఆకాశముతోను పనిలేదు. నారాయణజపముతోను పనిలేదు. వారు హాయిగా కాలుమీద కాలు వేసుకొని కూర్చుండినను కాలువలు నీళ్లను దెచ్చి పొలములకిచ్చి ఒకటికి నూఱంతలుగా పంటలు పండించుచునే యున్నవి. 'అయ్యో! ఈనాఁడు ఎండ కాయుచున్నదే, వాన కురియలేదే' యను చింత యాసంతయును లేదు గదా. ఎంతయెండ కాయుచున్నను గోదావరి కృష్ణకాలువల నిండుగా జలము ప్రవహించుచునేయుండును గదా. ఈనదులు ప్రవహించు దేశములలో నెక్కడ వానకురిసినను చాలును. ఆనీరు నదిలో వరదగా పాఱునప్పుడు ఆనకట్టను నిలిపి ఆనీటిని త్రిప్పి కాలువలగుండా చుట్టుపట్టుల దేశమంతయు (జలము) పా

జొంపటయు సంభవించుచున్నది. కావున కృష్ణా గోదావరిజిల్లాలయందు ఒక్కచినుకవర్షము పడకున్నను వరిపైరు పూర్తిగా పండుట కేసందేహమును లేదు. పండ్రెండుసంవత్సరములు విడువక వర్షములు కురియకున్నను ఈజిల్లాలకు క్షామముగారాదని అనుభవజ్ఞులు చెప్పుదురు. 20 లక్షలప్రజలకిట్లు సంరక్షక మేర్పాటుచేయబడినది. ఏదేశమునకైనను ఇంతకన్న గొప్పమేలుకలదె. ఇట్లుఎండి బీడుగా పడియున్న పనికిమాలిన భూములన్నిటియందు నవనవలాడు పచ్చనిపైరుపండించి మనకాపులకు షడ్రసోపేతముగ, ప్రభుత్వమువారు అన్నముగలుగునట్లుచేసిరి; ఇదిగాక త్రాగుటకు దివ్యమైనజలమును, స్నాన సంధ్యాదులకు పుణ్యనదీజలప్రవాహములను ఊరూరనను పల్లెపల్లెకు లభించునట్లుఁజేసిరి. ఈశ్వరుఁడు కృష్ణాగోదావరులనిరెండునదులను నిర్మించిన మనప్రభుత్వమువారు వానిని నూరునదులుగా జేసినారు. పూర్వము కృష్ణానదీ స్నానము చేయవలయుననిన నెన్నిదినములో ప్రయాణముచేసి వెళ్లినంగాని వీలుగాకుండెను.

ఇప్పుడు మనయూరుప్రక్కనుండియేఆనదీజలముపారుచున్నది. ఇది మన నైష్ఠికబ్రాహ్మణాదులకు గ్రామములయందు నెంత ప్రయోజనకరమో ఆలోచించుడు. ఇట్లు తినుటకన్నమును, త్రాగుటకు నీళ్లును, స్నానమునకు దివ్యమైనగంగయును మనవారికిపుడు ఆంగ్లేయమహాజనులవలన లభించినది. ఈ దేశమునకు ఆంగ్లేయులకన్న నుపకారులెవ్వరు?

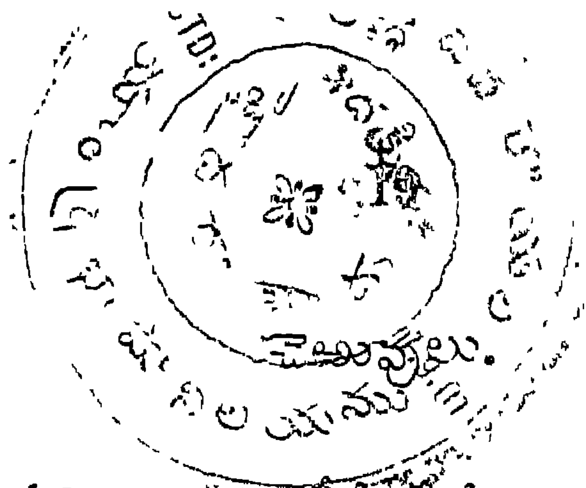
నీటిపారుదలసాధనములవలనదేశమునకుకల్గిన యితరలాభములు.

పూర్వము ఎండి బీడుభూములుగా పడియున్న పొలములయందు నిపుడు పుట్టి, పుట్టిన్నర, రెండుపుట్లు దివ్యమైన ధాన్యము పండుచున్నది. కావున పూర్వము 10 రూపాయలుకూడచేయని భూములిపుడు 400, 500, 600 రూపాయలకుఁగూడ నిచ్చువారులేరు. కొన్నిభూములు ఎకరము 1000 రూపాయలు వెలగలవికూడ నున్నవి. కావున పూర్వము భిక్షాధికారులైన కాపులిపుడు అక్షాధికారులైరి. పూర్వము పూరిగుడిసెలతో నిండియున్నగ్రామము లిపుడు చక్కని పెంకుటిండ్లతోడను, మేడల మిద్దెలతోడను సొంపుగానున్నవి. పూ

ర్వము ముతకగుడ్డలు కట్టుకొనెడి కాపులకిపుడు కలితదుకూలవస్త్రములు, ఆల్పాకాకోట్లు, నీమాజామాలు, సవారిచేయుటకు బైసికిళ్లు, లెవండర్లు, సెంటుబుడ్లు, హేర్ ఆయిల్సు కావలసివచ్చినవి. ఆంగ్లేయుల చల్లనిప్రభుత్వములో మనదేశము గాంచిన యభివృద్ధికిని సౌఖ్యస్థితికిని ఇంతకన్న మనకేమినిదర్శనము కావలసియున్నది. కృష్ణాగోదావరి జిల్లాలవిషయమున జెప్పినసంగతులే ఇండియాలోని యనేక దేశములనుగురించి చెప్పదగియున్నది. ఆంగ్లేయులు దేశమును పాలింపఁబూనుకొనుటకుముందు పంజాబు దేశము దారుణమైన యడవులతో నిండియుండినది. మహమ్మదీయరాజులు త్రవ్విన గొప్పకాలువ యెప్పుడో యెండిపోయియుండినది. ఒక్క పరగణాలో 221 గ్రామములు ప్రజలేలేక పాడుపడిపోయినవి. అడవుల దొంగలు, దోపిడిగాండ్రు, కూళలు చేరి చుట్టుపట్టులనున్న గ్రామస్థులను హింసించుచుండిరి. పులులు చిఱుతపులులు ఊళ్లలోనే తిరుగులాడ నారంభించినవి. ఆంగ్లేయులు రాజ్యమును పాలింపనారంభించినపిదప గల్గినమార్పు లద్భుతముగా నుండెను. పైఁజెప్పిన పెద్దకాలువను మరమ్మతుచేయించి దానిలో మరల జలమును పాఱునట్లుచేసినదేగాక లెక్కలేని అనేక కాలువలను త్రవ్వించి దేశమంతయు ఫలవంతముగా నొనర్చిరి. పూర్వము పాడుపడిపోయినగ్రామము లిప్పుడు జనులతోనిండి కళకళలాడుచున్నవి. పూర్వము పెద్దపులులు చిఱుతలు తిరుగుచుండిన ప్రదేశములలో నిపుడు గోధుమపైరులు చూచువారికి కన్నులపండువొనర్చుచు బరువైన తలలువంచి యానందముతో నూగుచున్నవి. ముఱికినీటితోనుండిన చవిటిపట్లలోని నీళ్లనుదొలగించి, వానిని సారవంతప్రదేశములుగా జేయుటచే నవి చక్కని సాగుబడికి యోగ్యములగుటయేగాక చిరకర గ్రామవాసుల కాయురారోగ్యముల నొసంగునట్టివైనవి. పూర్వము మన్యపుజ్వరముచే తీసికొనుచు వంధ్యలై వివాహనష్టులైయుండిన తమకుమార్తెలకిపుడు కాపులు సంతోషముతో వివాహములుచేసియానందించుచున్నారు. ఇట్లు కాపులు ధనవంతులగుటయే గాక ఆయురారోగ్యములనుబడసి సుఖులైవర్ధిల్లుచున్నవారు. పంటలు వృద్ధియగుటచే వర్తకవ్యాపారములు వృద్ధియైనవి. కర్మశాల లేర్పడినవి. పేదవారికి పనిగల్గియున్నది కావున వారికి దినగూడు కట్టనుగుడ్డకు కొదువ లేకున్నది.

నీటిపారుదలయగుచున్న విస్తీర్ణము.

1858 వ సంవత్సరములో చెఱువులవలన సాగుబడియగుచున్న భూములు కాక కాలువలమూలముగా పండుచుండిన భూముల విస్తీర్ణము సుమారు 15 లక్షల యకరములు. 1903-1907 వ సంవత్సరములోనన్నను 2 కోట్ల 22 లక్షల 25 వేల యకరముల భూమి సాగుబడియైనది. 1901 వ సంవత్సరమున ఒక్క పంజాబులోనే 16 వందల మైళ్ల పెద్ద కాలువలే యుండినవి. నీటిపారుదల సాధనముల విషయమై సుమారు 49 కోట్ల రూపాయలు మన ప్రభుత్వము వారు వ్యయపఱచినారు. ఇందువల్ల కర్చులుపోగా నూటికి 8 వంతున లాభము తేలినమాట అటుండ యిట్టి నీటిపారుదలవలన నొక సంవత్సరములో పండినపంట 60 కోట్ల రూపాయల విలువకు తక్కువయుండదు. కాబట్టి పెట్టుబడిపెట్టిన సొమ్ముకంటె యెక్కువ ఫలము ఒక్క సంవత్సరములోనే మనకు లభించినదని స్పష్టముగు గానున్నది. దేశమునందలి సాగుబడిభూములకు నీరుపాఱించి దేశమున చక్కని పంటపండునట్లుచేయు విషయములో ప్రభుత్వమువారెంత శ్రద్ధవహించినదని పైన జూపిన యంకెలవలననేగాక ఈ క్రిందినీటిపారుదల సాధనముల పట్టికవలనగూడ స్పష్టము కాగలదు. (1) కృష్ణ (2) గోదావరి (3) కావేరి (4) పెన్నారు (5) పాలేరు నదులనుండి అనేక కాలువలగుండా నీటిపారుదలగావించుట (6) ప్రాతయమునా కాలువను చక్కబఱచుట (7) సింధు కాలువ (8) గంగానదకాలువ (9) బరీడోయబు కాలువ (10) బంగాళములోని సోను, ఒరిస్సా కాలువలు (11) సంయుక్తరాష్ట్రముయందలి లోయరుగంగ, ఆగ్రా, బెట్వా కాలువలు (12) దక్షిణయిండియాయందలి పెరియారు (13) కర్నూలు కాలువలు (14) బొంబాయిలోని నీర కాలువ (15) పంజాబుయందలి సర్హింగు చీనాబు జలము కాలువలు (16) సింధుయందలి నిజాంరావు కాలువ ఇవి ముఖ్యమయినవి. ఒక్క సర్హింగు కాలువయొక్క పొడవు 500 మైళ్లు. చానపిల్ల కాలువ పొడుగు 500 మైళ్లు. పంజాబులోను సింధుదేశములోని కొన్ని ప్రదేశములు పూర్వము మనుష్యవాసమునకనర్హములై కేవలము ఎడారులైయుండినవి. అట్టిస్థలములందిప్పుడు జనులు యిండ్లు వాకిళ్లు మర్చుకొని పొలములను సాగుబడిచేసి పాడిపంటలతో వర్ధిల్లుచున్నవారు, ఇంతకన్నను దేశోద్ధారకమైన కార్య మేదిగలదు?

ఒక్క చెన్నపురి రాజధానిలోనే 60 వేల చెరువులు గలవు. వీనివలనఁగూడ కాలువలు లేని ప్రదేశములయందు పల్లపుసాగుబడి జరుగుచున్నది. నీటి కాలువలవలన గల్గిన ముఖ్యమైన ప్రయోజనముగురించి యింతవఱకు వివరించితిని.

పడవలునడుచుకాలువలు.

అదిగాక యీ కాలువలు పడవలు నడుచుటకెంతో వీలుగానున్నవి. [illegible]యిలు ఇంకను పడని ప్రదేశములలో ఈ కాలువలే ప్రయాణీకులకును, సరకులను దీసికొనిపోవుటకును ఆధారములుగా నున్నవి. బండ్లమీద ప్రయాణముకంటెను పడవలమీద ప్రయాణము చాలా సౌఖ్యప్రదము. ఒడలు కదులకుండ హాయిగా కూర్చుండి గమ్యస్థానము చేరవచ్చును. పడవలమీఁద ప్రయాణము చేయువారు వేసవికాలములో కాలువలు కట్టివేసినప్పుడు బండ్లమీఁద పోవుటెంతో శ్రమగా భావింతురు.

క్రొత్తనీటిపారుదలసాధనములు.

ఇదివఱకు చేసిన పనులతోఁ దృప్తినొందక ప్రభుత్వమువారు ప్రతిసంవత్సరమును క్రొత్తక్రొత్త నీటిపారుదలసాధనముల నేర్పఱుచుటకు ప్రయత్నము చేయుచున్నారు. గంజాము విశాఖపట్టణము జిల్లాలగుండా ప్రవహించు నాగవళి నదికి పార్వతీపురము సమీపమున ఆనకట్ట కట్టి యింతవఱకు [illegible] యున్న భూములను పండించుటకు దొరతనమువారు ప్రయత్నము చేయుచున్నారు. పనులు చాలమట్టుకు పూర్తిఅయినవి. కృష్ణానదికి [illegible] జర్వాయరు) కట్టి దానిమూలమున కొంతభూమికి నీరు పారించవలెనని ప్రయత్నము చేయుచున్నారు. పంజాబులోని పెద్దనదుల జలమును [illegible]

బవలెనని యాలోచించుచున్నారు. ఈపనివలన పడమట సింధునదినుండి తూర్పు యమునానదివఱకు సింధు పంజాబు దేశములలోని యెండినభూములు చక్కని జలాధారము కలవగుచున్నవి. జీలమునదిలోని నీటిని చీనాబునదికి పాఱించి ఆ రెండునదుల జలమును నొకకాలువగుండా పాఱించి ఆకాలువను రవినది క్రిందుగా ప్రవహింపజేసి రవిసట్లెజీ నదుల మధ్యనుండు నొక కాలువలో ఆనీరు పాఱునట్లు చేయ 20 లక్షలయకరములభూమి సాగుబడియగుననియు దీనికి 10 కోట్ల 50 లక్షల రూపాయలు కర్చగుననియు లెక్కవేయబడినది. ఇట్లు మనప్రభుత్వమువారు నిరంతరము మన దేశాభివృద్ధినిమిత్త మెన్నో ప్రయత్నములు చేయుచునే యున్నారు. ఇండియాయందుగల నీటిపాఱుదలసాధనములవంటివి ఏప్రపంచములో ఏదేశముయందును ఏరాష్ట్రముయందును లేవు.

7 వ మేలు హార్బరులు, సముద్రతీరమున దీపపుస్తంభములు, రేవుస్థలములు మొదలగునవి.

1. మనప్రభుత్వమువారు రైల్వేలు, రస్తాలు, ఆనకట్టలు కాలువలు మొదలగునవిమాత్రమేగాక, దేశమునందు వర్తక వ్యాపారము లభివృద్ధినొందుటకు చేయుచున్న పనులింకను చాలగలవు. ఇతరదేశములనుండి ఓడలు మన రేవుపట్టణమునకు వచ్చినపుడు సమీపమున లంగరువేయుటకు వీలులేక దూరమునందుండవలసివచ్చుచుండెను. పడవలంతదూరము వెళ్లి సరకులను దెచ్చుట యెంతో కష్టముగానుండెను. కొండలవలె అలలులేచి పడవలను చీకాకు చేయుచుండెను. ఇట్టి యిబ్బందులు తొలగునట్లు హార్బరులు బొంబాయి మదరాసువంటి ముఖ్యపట్టణములయొద్ద కట్టబడినవి. ఈ హార్బరులకు వెలపట సముద్ర మెంతకల్లోలముగా నుండినను లోపలి జలము చెఱువువలెనుండును. ఇందువలన పడవలు శ్రమలేక ఓడలనుజేరి సరకులను ఒడ్డునకు దీసికొనిరాగలుగుచున్నవి. మనుష్యులు ఓడలలో నెక్కుటకును ఎంతో వీలుగానున్నది. ఒక్కొక్కసారి పెద్దపెద్దస్టీమరులుకూడ హార్బరు గోడసమీపమునకు రాగలిగియున్నవి. కైరసనాయిలు డబ్బాలందువేసి పంపుటకుబదులు స్టీమరులలోని త

టాకములయందు నింపిపంపెదరు. ఆతటాకములనుండి గొట్టములమూలముగా హార్బరుప్రక్కనుండు కట్టడములలోనికి పంపుచేయుదురు. హార్బరులేకున్న యెడల నిట్టి సులభమైనపద్ధతి వీలేకాదుగదా.

ఇతరకట్టడములు, దీపస్థంభములు.

హార్బరులేగాక ఓడలక్షేమమునిమిత్తము ప్రభుత్వమువారు అందందు లైట్‌హౌజులను (సముద్రముఒడ్డుననెత్తైన దీపపుస్తంభములను) కట్టించియున్నారు. ఈదీపములుకొన్ని 20 మైళ్లదూరముకూడ కనబడును. రాత్రులు చీకటిగానున్నపుడు ఓడనడుపువారు తాము టిరేవునకు సమీపమునందుండునది యీదీపములమూలమున తెలిసికొనగలరు.

చెరసాలలు.

పూర్వము చెఱసాలలు (జెయిలులు) మిక్కిలి అనారోగ్యకరములుగానుండెను. ఖైదీలను కుక్కలనక్కలకంటె హీనముగాచూచెడివారు. అనేకమంది జెయిలుయందు మృతిజెందుచుండెడివారు. కావున ఖైదుశిక్షతోడ మరణశిక్షయును వేసినట్లే తలంచెడివారు. ఇక జెయిలునందు ఖైదీలుపడేపాట్లుచూచినచో చావేమేలుగానుండెను. ఆంగ్లేయులప్రభుత్వ మభివృద్ధినొందిన కొలది దేశమునకంతకును గల్గిన అనేకసౌఖ్యములతోపాటు నేరములుచేసినఖైదీలకుకూడ అనేకసౌఖ్యములేర్పడినవి. పూర్వపు జెయిలుకట్టడములనుపడగొట్టించి ఆరోగ్యశాస్త్రసూత్రముల ననుసరించి చక్కనికట్టడములు కట్టియున్నారు. ఈకట్టడములెంతోశుభ్రముగానుండును. పెద్దచెఱసాలలయందు ప్రత్యేకమొకఆస్పిటల్ అసిస్టెంటునేర్పఱిచియుంచెదరు. ఇదిగాక ఆ జిల్లాయందున్న పెద్దడాక్టరు ప్రతిదినము జెయిలుకువెళ్లి చూచిరావలసియున్నది. ఈకాలమున ఖైదీలకు దేహారోగ్యముతప్పనేని యింటియందుకంటె పదిరెట్లుసౌఖ్యము జెయిలునందు జరుగుచున్నది.

మ్యూజియములు.

చిత్రవస్తుప్రదర్శనశాలలని మనవారు చెప్పు మ్యూజియములు పెద్దపెద్దపట్టణములందెల్ల కట్టబడియున్నవి. వీనియందున్న చిత్రమైన వస్తువులమాట అటుండ ఈకట్టడములను చూచుటకే వేలకొలదిజనులు పల్లెటూళ్లనుండి వెళ్లుచుందురు. జనులకు జ్ఞానముకలుగుటకును మనస్సునకు సంతోషముకలుగుటకును ప్రభుత్వమువారు ఎన్నో అనుకూలముల నేర్పఱచియున్నారు. విశ్రాంతిదినములయందు మనము మన కుటుంబముతోడ ఈ గొప్పమందిరములకేగి అచ్చటగల చిత్రవస్తుసముదాయమును జూచుచు వినోదించుచు ప్రొద్దుగడపి రావచ్చును.

హైకోర్టుకట్టడములు.

మ్యూజియములుగాక దేశపరిపాలనకావశ్యకములను గొప్పగొప్పమందిరములెన్నో ప్రభుత్వమువారు వలసినప్రదేశములందెల్ల కట్టించియున్నారు. (1) హైకోర్టుకట్టడములు (2) సెనెట్‌హాలులు (3) కాలేజీలు (4) ఆఫీసులు (5) కస్టంహౌజులు (6) మార్కెట్టులు (7) వైద్యశాలలు (ఆస్పత్రులు) (8) రెయిలుస్టేషన్లు (9) చర్చిలు (10) బ్యాంకులు మొదలగుకట్టడము లెన్నోగలవు. ఇవికొన్ని, వాని యుపయోగము మాటటుండ, మనమూరక పోయి చూచుటకే యెంతో వినోదకరముగా నుండును. కొన్ని కొన్ని ఆయా పట్టణములకు అలంకారములుగా నున్నవనుటకు సందేహములేదు. మార్కెట్లని నేను చెప్పిన మాటనువిని మనచిన్నయూళ్లలో రోతగానుండి కంపెత్తుచుండు సుఖుగుడు కొట్టములని నాయభిప్రాయము కాదు. మహాపట్టణములయందు క్రొత్తగాకట్టిన మార్కెట్లు దివ్యమందిరములుగా నుండును. వానిలోనికి మనముపెట్టిన త్వరగా ఈవలకువచ్చుటకు మనస్సొప్పకుండును. వానిలో కొన్నిటియందు పున్నమనాటి చంద్రబింబమువలె ఇంపైనవెలుగుతో ప్రకాశించుచుండు విద్యుద్దీపకుండములనుజూచినంజాలును.

వినోదారామములు.

ప్రజలువిహరించుటకును చూచి యానందించుటకును గొప్ప పట్టణముల యందు చక్కనితోట లేర్పఱుపఁబడియున్నవి. వీనియందు నానాజాతి వృక్షములు కన్నులపండువుగానుండి చలువలు వెదజల్లుచుండును. బోటులో షికారులు చేయుట కీతోటలయందు కాలువలుకూడ గలవు. వినోదకరమైన చిన్నచిన్న వంతెనలు, వింతగానుండు చక్కనిగుట్టలు. విచిత్రమైన జలయంత్రములు వీనియందు చాలగలవు.

దేశసంరక్షణకట్టడములు.

దేశసంరక్షణార్థ మావశ్యకములగు సేనలకు వలయుకట్టడములు చాల క్రొత్తగా కట్టబడియున్నవి. పూర్వపుకట్టడములు అనారోగ్యకరములై యుండినందున యుద్ధభటులు విశేషముగా కాలధర్మము నొందుచుండెడివారు. ప్రభుత్వమువారిపుడు ఆరోగ్యప్రదములైన ప్రదేశములయందు విశాలమైన కట్టడములను నిర్మించి అందు సేనలనుంచుటచే ఈకాలమునందు యుద్ధభటులు బాగుగ ఆరోగ్యవంతులును దీర్ఘాయుష్మంతులునై యలరారుచున్నారు. ఇది మన దేశమున కెంతక్షేమకరమో ఆలోచింపుడు. సేనావాసములేగాక, ఆయుధాగారములు, తుపాకిమందు కొట్టములు కోటలు మున్నగుకట్టడములు అనేకములు క్రొత్తగా కట్టబడినవికలవు.

పురాతనకట్టడములను సంరక్షించుట, కర్జనుగారుచేసిన గొప్పసేవలు.

క్రొత్తకట్టడములను గట్టుటయేగాక పురాతనసుందరములగు కట్టడములను కాపాడుటయందు మనప్రభుత్వమువా రెంతో శ్రద్ధవహించిరి. ఈసందర్భమున కర్జను ప్రభువుగారుచేసిన మేలును మఱువరాదు. వీరు [illegible] కూడ చేసిరి.

భాస్కరుడు.—నాయనా! పూర్వము మిక్కిలి గొప్పకోటలు కట్టబడుచుండెననియు, లోతైన పెద్దకందకములు త్రవ్వబడుచుండెననియు, నట్టివిప్పుడు లేవనియు జెప్పవిందుముగదా!

రామశర్మ.—ఔనౌను! దానికొక గొప్పకారణముగలదు. ఆంగ్లేయ ప్రభుత్వమువారిప్రతాపమే, భుజబలమే, బుద్ధిబలమే, పెట్టనికోటలై దేశమును రక్షించుచుండ నీకాలమున కోటలతో పనిలేకున్నది. మనగృహములకు నిజమైన తలుపులు మనప్రభుత్వమువారి శాసనమేగదా. అట్లే మనదేశమునకుచుట్టునుండు గొప్పకోట మనప్రభుత్వమువారి ప్రతాపలక్ష్మియే. "సముద్రమునకు ఇంగ్లండురాణి" యను కీర్తినిగూర్చి ఇంతకుముందె చెప్పియున్నాను. కావున ఆంగ్లేయుల కీర్తియే హిందూదేశమునకు చుట్టునుండు గొప్పకోట. సర్వేశ్వరుని కృపాకటాక్షమూలమున నీదేశమాంగ్లేయమహాజనులచే సంరక్షింపబడుచుండు నంతకాలమును క్రొత్తగా రాతికోటలుగాని మట్టికోటలుగాని కట్టవలసినపని లేదను సంగతిం దెలిసికొనుము.

8 వ మేలు పంటకాపులకుగలిగిన సౌఖ్యములు.

ఇండియాదేశముయొక్క లక్ష్మి పంటకాపులలోనున్నది. ఇంగ్లండులోవలెనేగాక యిండియాయందు వ్యవసాయమే ముఖ్యవృత్తిగానున్నది. కావున పంటకాపుయొక్క సౌఖ్యమే దేశముయొక్క సౌఖ్యము. పంటకాపుచెడెనా దేశముచెడినట్లే. కావున ఇండియాయందు ఆంగ్లేయప్రభుత్వమువారి వరిష్ఠభావము పంటకాపులకు వారొనర్చినయుపకారము ననుసరించినదై యుండును. ఇది ముఖ్యవిషయము.

పంటకాపులకు ప్రభుత్వమువారొనర్చిన గొప్పమేలు.

నీరులేక పంటలుపండక యల్లాడుచుండు కాపులవిచారమును పోగొట్టి చక్కని పంటకాల్వల నమర్చి వానకురువని కాలములలోగూడ పంటపండునట్లుచేసి కాపులను తదితరప్రజలను సుఖులనుగాజేసిన విషయమునుగూర్చియు

భూమి ఫలవంతమగుటచే అధికఫలము గలుగుటవలననేగాక భూమియొక్క విలువయే యత్యధికమగుటచే పూర్వము పేదవారుగ భావింపబడవలసిన వ్యవసాయదారులిపుడు ధనవంతులైయుండుటనుగూర్చియు మున్నె వివరించితిని.

స్థిరమైన స్వామ్యపుహక్కు.

రైతునకు భూమియందు స్థిరమైన హక్కుగలిగినది. కావున దానిని యెంతబాగుచేసి ఎంతఎక్కువ ఫలవంతముగాజేయునో అంతలాభమును తా ననుభవించును.

నిర్ణయమైన పన్నుమొత్తము.

పంటకాపు సర్కారువారికి ఒక నిర్ణయమైన పన్నుమొత్తము చెల్లించవలెను కాని ఎక్కువపండినందున ఎక్కువసొమ్ము కట్టుటలేదు. పండినపంటను కుప్పవేయగా సర్కారునౌకరులువచ్చి యూడ్చుకొనిపోవుచుండ కాపులు మిగుల దుఃఖింపవలసినకాలమెన్నడో పోయినది. 'ఎంతపండినను అంతనాదే' అనుధైర్యము కాపునకుగలుగుట గొప్పమేలు.

కొద్దిపన్నుమొత్తము.

పూర్వకాలముకంటె ఇపుడు సర్కారువారు ఎంతో యెక్కువమొత్తమును భూమిపన్నుక్రింద దీసికొనుచున్నారనియు, అందువలన కాపులకు మిగులునది కొంచెమే యనియు, అందువలన కాపులును, దేశమును దరిద్రదశనొందుటకు తటస్థించుచున్నదనియు కొందఱు చెప్పుటగలదు. కాపులు ధనవంతులగుచున్నారో దరిద్రులగుచున్నారో అంతకుముందు నేనుచెప్పినవిషయములనుబట్టి మీకుతెలిసియేయుండును. అవియట్లుండ సర్కారువారు పూర్వముకంటె భూమిపన్ను అధికముగ దీసికొనుచున్నారా, అల్పముగ దీసికొనుచున్నారా [illegible]

డియంకెలవలన తెలియును. ఉత్తమాటలలో చెప్పటవలన ప్రయోజనము కలుగదు.

(1) ఈదేశమును దయతో పరిపాలించుచుదేశక్షేమముకొరకు అనేకవిధములు పాటుపడిన పూర్వపురాజులలోకెల్ల అగ్బరుచక్రవర్తి ముఖ్యులని మనమందరము ఒప్పుకొనుసంగతేగదా. ఆయనకాలములో కాపులు పొలములోపండిన పంట గరిష్ఠమొత్తములో (అనగా కర్చులుతీసివేయకుండా అసలు పంటలోనే) నూటికి 33 వంతున భూమిపన్ను చెల్లించెడివారు. గ్రంథస్తమైనఅంటె 33 కానీ వాస్తవముగా సర్కారు నౌకరులు జమచేయుచువచ్చినది యింతకంటె చాల ఎక్కువగానెయుండెను.

(2) మహారాష్ట్రపాలకులు నూటికి 50 వంతున జమచేసిరి.

(3) మద్రాసులో బ్రిటిష్ దొరతనమువారికి పూర్వము రాజులు నూటికి 50 వంతున జమచేసిరి.

(4) బంగాళాదేశములో నూటికి 54 వంతున స్వదేశరాజులు పన్ను వసూలుచేయుచుండిరి.

(5) సిక్కుగవర్నమెంటువారు పంజాబులో నూటికి 40 నుండి 50 వరకు కట్టుచువచ్చిరి.

(6) మన బ్రిటిషుదొరతనమువారు సాధారణముగా నూటికి 7, 8 వంతున కట్టుచున్నారు.

(7) బొంబాయిరాజధానిలో స్వదేశసంస్థానములలో బ్రిటిషుదొరతనము వారిపద్ధతిననుసరించి భూములు సర్వేచేసి సెటిల్మెంటుచేసిరి. వారును సాధారణముగా నూటికి 10, 15 కు తక్కువపన్ను కట్టుటలేదు. పైఅంకెలనుబట్టి దొరతనమువారు పూర్వపురాజులకంటె భూమిపన్ను తక్కువకట్టుచున్న ట్లు ఎక్కువ కట్టుచున్నది స్పష్టముగాకనబడదు. ఆంగ్లేయులు మొట్టమొదట ఈ

త్తరహిందూస్థానమును తమ యేలుబడిలోకి తీసికొనినపుడు అనగా 100 సంవత్సరముల క్రిందట స్వదేశ రాజులను చూచి తాము మిక్కిలి యెక్కువగానే పన్ను కట్టుచుండిరి. కాని రానురాను తగ్గించివేయుచువచ్చిరి. ఇప్పుడు ఆగ్రా, ఔడు అను రాష్ట్రములలో గరిష్ట ఫలసాయముమీద నూటికి 7 8 (8 కంటె తక్కువ) కట్టుచున్నారు.

భాస్కరా! ఆంగ్లేయప్రభుత్వమువారు పూర్వపు రాజులకంటె ఎక్కువగా పంటకాపులపైని పన్నుకట్టి వారిని దరిద్రులుగా జేయుచున్నారను మాట ఎంతదబ్బరో తెలియుచున్నదిగదా.

- అగ్బరుయొక్క సిద్ధాంత మిది:— ''పొలము సాగుబడిచేయు ప్రతివానికి ని తిరిగి కోతకోయువరకు వానిజీవనమునకును (పెండ్లికిని) వానికుటుంబము బ్రతుకుటకును, విత్తనమునకును వానికి ఎంత కావలయునో అంతమాత్రమే వానికి మిగిల్చియుంచవలయును. తక్కినదంతా భూమిపన్ను. అది సర్కారు ఖజానాలో చేరిపోవలెను''

ఈ సిద్ధాంతముబట్టి వ్యవసాయదారుడు కూలివానితో సమానుడైనాడు. అంతకంటె హీనుడని చెప్పవచ్చును, ఏలయనగ కూలివాడు తనను, తనకుటుంబమును, పోషించుకొనుచు ఇంక కొంత మిగిల్చుకొనును. అగ్బరుకాలపు పంటకాపు అట్లు మిగిల్చుకొనుటకు వీలులేదు. ఆయేటికి వానిపొట్టకు కావలసినది మాత్రమే తీసుకోవలెను. తక్కినదంతయు సర్కారుదే.

ఈదేశచరిత్రమును గూర్చి విశేషముగా వ్రాసిన జాన్ స్టువర్టుమిల్లుగారు ఇట్లని వ్రాసిరి:— '' మిక్కిలి దయాదాక్షిణ్యములుగల ప్రభుత్వము అదృష్టాయత్తముగా ఏలుటతటస్థించినపుడు తప్ప, కాపులనుండి బలవంతముగా రాబట్టబడుచున్న ఫలసాయపు పరిమాణమునకు మితియే లేదు. కాపువాడు ఆపైన ఇవ్వలేనంతవరకును కూడా వానియొద్ద లాగుచునే వచ్చిరి. ''

దీనినిబట్టి బ్రిటిష్‌ప్రభుత్వమువారి కాలములో కాపున కెక్కువ సౌఖ్యము కలిగినది మహమ్మదీయాది రాజుల కాలములో ఎక్కువసౌఖ్యము కలిగినది వేఱుగ జెప్పనక్కరలేకుండ తెలియకమానదు. ఇప్పుడు మన కాపు, కూలివాని కంటె హీనుఁడును కాఁడు, కూలివాడును కాడు. భూమికి యజమానుడై యున్నాడు. భూమి తనది. పండినపంటయావత్తు తనసొత్తు. సర్కారువారికి ఎంతో కొంత నిర్ణయమైన పైకపు మొత్తము మాత్రము చెల్లించివేసి నిశ్చింతగా గూర్చుండును. ఆ మొత్తమైనను ఎక్కువ కాదు, పూర్వ రాజుల కాలమున చెల్లించిన దానిలో సగము లేదు, పాతిక కూడ లేదు. ఇదిగాక మఱియొక సౌకర్యము కలదు. ఏదేనొక కారణముచేత ఒక సంవత్సరము పంట పండకపోయినా అతడు పన్ను చెల్లించవలసినయక్కర లేదు. ఇదియెంత మేలు!

పూర్వ రాజుల కాలములో భూమిపైని వచ్చుచుండిన భూమిపన్ను మొత్తమును, బ్రిటిషుప్రభుత్వమువారి కాలములో వచ్చుచున్న మొత్తమును పోల్చిచూచినయెడల ఎవరి కాలములో కాపు ఎక్కువ పన్ను చెల్లించుచుండినది స్పష్టముగాను.

(1) 1664-65 వ సంవత్సరములో 26,743,000 సవరనులును
24,056,000 సవరనులును
చెర్మియరుగారిలెక్కప్రకారము 22,593,000 సవరనులు

(2) ఔరంగజేబు కాలములో 38,719,000 ,,
ఇండియాఆఫీసు లైబ్రరీలోను న్న లెక్కల ప్రకారము 34,187,000 నుండి 34,641,000 వఱకు.

(3) ప్రస్తుతపు కాలములో 17,500,000 సవరనులు మాత్రమే.

ఇట్లు బ్రిటిషుదొరతనమువారు ఔరంగజేబు కాలములో జమచేయబడుచుండ

డిన పన్నులో సగముకూడ జమ చేయుటలేదు. ఈ సగముకూడ ఔరంగజేబు యొక్క రాజ్యవిస్తీర్ణముకంటె ఎంతో ఎక్కువైన రాజ్యములో జమ చేయుచున్నారు. ఇప్పటి నీటిపారుదల సాధనాదుల మూలమున పండుచున్న పంట ఔరంగజేబు కాలములోనే పండుచుండిన మన ప్రభుత్వమువారు జమ చేయుచున్న దానికి నాలుగురెట్లు జమచేసియుండునో ఎనిమిదిరెట్లు జమచేసియుండునో ఊహింపగుదురు. ప్రస్తుతము సర్కారు ఉద్యోగస్థులు జమ చేయు ప్రతి కాసును లెక్కకు వచ్చుచున్నది. సర్కారు బొక్కసములో చేరుచున్నది మహమ్మదీయ రాజుల కాలములోనన్నో బొక్కసములో చేరినధనముగాక సుబేదారులు, మంత్రులు, చిల్లర ఉద్యోగస్థులు ఎంతో సొమ్ము కాపులయొద్దనుండి గోకుకొనుచుండెడివారు. కాబట్టి ఔరంగజేబు కాలములో 3 కోట్ల 87 లక్షల సవరనులు సర్కారునకు జమగానను కాపులు వాస్తవముగా చెల్లించుచుండినది యింతకంటె ఎంతో ఎక్కువ మొత్తమైయుండవలెను. ఒక్క ఔరంగజేబు కాలములో ననసేల? ఏ కాలములోను ఈకాలమంత తక్కువ మొత్తము రాజులు భూమిమీద జమ చేసేవారు కారు. మన గ్రంథములలోనైనను రాజు పండినపంటలో 6 వ భాగము అనగా నూటికి 16, 17 వంతులు జమ చేయవలయుననియున్నది.

“ జనకుడుబోలె నర్మిలి ప్రజం బరికించుచు షష్ఠభాగముంగొనుచును వారిచేతనరి ” అను భారతములోని పద్యమును చూడనగును. ఇది గ్రంథములయందు జెప్పినమాట. వాస్తవముగా నెంత జమయగుచుండెనో గాని మన ప్రభుత్వమువారి హయామునందు దీనిలో సగముకంటె తక్కువే అనగా 8 వంతులకంటెకూడ తక్కువే జమయగుచున్నది. బొంబాయి రాజధానియందు రహితు ఏడున్నరవంతునను, మదరాసు రాజధానియందు ఆరుంబావువంతునను ఇచ్చుచున్నాడు. కావున మనగ్రంథములందు చెప్పినట్లు రాజు తాను 1 భాగము తీసికొని వ్యవసాయదారునకు 5 భాగములు విడిచిపెట్టవలసియుండగా మన ప్రభుత్వమువారు తాము 1 భాగము తీసికొని వ్యవసాయదారునకు 15 భాగములు విడిచిపెట్టుచున్నారు.

హాంటరుగారు వ్రాసిన సంఖ్యలనుగూడ చూపెదను.

రాజు పేరు.	సంవత్సరము.	పన్ను మొత్తము.
అక్బరు.	1594	18,650,000 నవరసులు పెద్దకాసులు
,,	1605	19,430,000 ,,
జహాంగీరు.	1628	18,760,000 ,,
,,	ఇంకొక లెక్క ప్రకారము	19,680,000 ,,
షాజహాను.	1648	24,750,000 ,,
,,	1655	30,000,000 ,,
ఔరంగజేబు.	1660	25,410,000 ,,
,,	1666	26,700,000 ,,
,,	1667	30,850,000 ,,
,,	తర్వాత	40,000,000 ,,
,,	1697	43,500,000 ,,
,,	1707	33,950,000 ,,
	ఇది ఔరంగజేబు చనిపోయిన సంవత్సరము దేశమల్లకల్లోలముగానుండినది.	

అన్నివస్తువుల క్రింద ఔరంగజేబునకు వచ్చుచుండిన రాబడియావత్తు 1695 వ సంవత్సరమునందు 80,000,000 సవరనులని, 1697 సం॥న 77,500,000 సవరనులని చెప్పఁబడినది. ఇఁక బ్రిటిషుప్రభుత్వము వారి కాలములో సన్నాసో 1869-79 సంవత్సరములలో సగటున సంవత్సరమునకు 35,000,000 సవరనులును 1879-83 సంవత్సరములలో సగటున 40,750,000 సవరనులు మాత్రమే వసూలు చేయబడినది. 1906-07 సంవత్సరములలో సుమారు 72,200,000 సవరనులు వచ్చినవి. ఔరంగజేబు కాలపు దేశస్థితికిని, ఇప్పటి దేశస్థితికిని, అప్పటి వ్యాపారవ్యవహారాదులకును ఇప్పటి వ్యాపారవ్యవహారాదులకును సంబంధమే లేదనియు, అన్నివిషయములలో దేశము ఇబ్బడిముబ్బడిగా అభివృద్ధిపొందినదను సంగతి మనము జ్ఞప్తియందుంచుకొందుమేని పైమొత్తము ఔరంగజేబు కాలపు పన్నుమొత్తముకంటె ఎంతతక్కువో తెలియకపోదు. ఔరంగజేబు కట్టినట్లు పన్నులిప్పుడు కట్టినయెడల సర్కారువారికి 7 కోట్ల సవరనులకు బదులు 15, లేక 20 కోట్ల సవరనులు రావచ్చును.

9 వ మేలు పంటకాపులేగాక
దేశజనులెల్లరు ననేకవిధముల నభివృద్ధిఁగాంచి
ధనవంతులగుట.

ఆంగ్లేయప్రభుత్వము వారి కాలములో పంటకాపులేకాక దేశజనులెల్లరు ననేకవిధముల నభివృద్ధిపొంది ధనవంతులైయున్నారు.

భాస్కరుఁడు:— నాయనా! ఈదేశము రాను రాను ధనహీనమగుచున్నదని ప్రజలు దరిద్రులగుచున్నారని కొందఱు చెప్ప వినుచుందుము. మీరుచెప్పినది దీనికివిరుద్ధముగా నున్నదికదా.

రామశర్మ:— రిత్తమాటలతోడి సుద్దులుపన్ని పలుకుట పాడికాదు. వాస్తవస్థితి ప్రత్యక్షవిమర్శవలనఁగాని తెలియరాదు. వినుము ప్రజలు అభివృద్ధిపొందియున్నది హీనస్థితిపొందుచున్నది క్రిందిసంగతులవలన తెలియకపోదు.

ఉత్తర ప్రత్యుత్తరముల యభివృద్ధి.

జనులు అభివృద్ధిపొందుటకు ఒకసూచన వారిలో ఉత్తర ప్రత్యుత్తరముల యభివృద్ధి. 1856 వ సంవత్సరమున ఉత్తరాదుల రాకపోకలు 36 వేలమైళ్లదూరము జరుగుచుండెను. ఇప్పుడు 160 వేలమైళ్లదూరము జరుగుచున్నది. 1856 సంవత్సరములో 750 టపా ఆఫీసులుండెను. ఇప్పుడు 70 వేలున్నవి. పూర్వము సంవత్సరమునకు సుమారు 3కోట్లఉత్తరములు మొదలగునవి తీసికొనిపోబడుచుండెను. 1901 వ సంవత్సరమున 53 కోట్లు తీసికొనిపోబడెను. ఇప్పుడు 80 కోట్లకంటె ఎక్కువతీసుకొనిపోబడుచున్నవి.

సేవింగ్సుబాంకీలు.

సర్కారువారు ఏర్పాటుచేసిన సేవింగ్సుబాంకీలు 8 వేలుగలవు. వీనిలో 12 లక్షలమంది 15 కోట్లరూపాయలు దాచుకొనియున్నారు. వీరిలో నూటికి తొంబదిమందికంటె హెచ్చుగానే స్వదేశస్థులుగలరు.

మణియార్డర్లు.

సంవత్సరమునకు 37కోట్ల 50 లక్షలరూపాయలు మణియార్డర్లద్వారా పంపబడుచున్నవి. వెనుకటిసంవత్సరముల లెక్కలనుచూచినయెడల ఈమొత్తములు రానురాను హెచ్చుచున్నవేగాని తగ్గుటలేదు. ఇది దేశము పేదబడుచుండుటకు గుఱుతైనది, భాగ్యవంతమగుచుండుటకు గుఱుతైనది మీరే యోచించుకొనుము. ఇండియాలో జనులు పూర్వముకంటె ఇప్పుడు ఎక్కువగా బంగారు వెండి కూడబెట్టుకొనుచున్నారు. బైటిదేశములనుండి దిగుమతియైయుండియా దేశమువారు కూడబెట్టుకొనిన బంగారు వెండి విలువకడచిన 50 సంవత్సరములలో 630 కోట్ల 30 లక్షలరూపాయలు. కావున సగటున సంవత్సరమునకు 12 కోట్ల 60 లక్షలు చేర్పబడుచున్నది. దీనినిబట్టి యీదేశపుబంగారమంతా రవాణా అయిపోవుచున్నదని మనవారు చెప్పుకొనుమాట ఎంతవరకునిజమో మీరే చూడవచ్చును.

వర్తకము.

సంవత్సరము.	దిగుమతిసరకులవిలువ.
1858	3,42,50,000 సవరనులు.
1868-69	3,50,00,000 సవరనులు.
1884-85	5,30,00,000 సవరనులు.
1907-08	8,65,00,000 సవరనులు.

సంవత్సరము	ఎగుమతి సరకుల విలువ
1858	2,55,00,000 సవరనులు.
1907-08	11,55,00,000 ,,

సముద్రముమీదుగాగాక నేలమీదుగా టిబెటు, చీనా, అఫగనిస్థానము నేపాళము మొదలగు దేశములతో జరుగువ్యాపారము నానాటికి యభివృద్ధియగుచున్నది. 15 సంవత్సరములక్రిందట 7కోట్లరూపాయల విలువగల్గినది యిప్పుడు 15 కోట్లుఅయినది. ఇండియాకును ఇతర దేశములకును సముద్రమార్గముగాను భూమార్గముగాను జరుగువ్యాపారము కడచిన ఏబదిసంవత్సరములలో అయిదింతలు హెచ్చినది. నేలమీదుగా జరుగువ్యాపారముకంటె సముద్రముమీదుగా జరుగువ్యాపారమే హెచ్చుగానుండును.

1840 వ సంవత్సరములో 2 కోట్ల సవరనుల విలువగల వ్యాపారము జరిగినది.

1857	సంవత్సరము	5 కోట్ల 50 లక్షలు
1877	,,	11 కోట్ల 40 లక్షలు
1900-1901	,,	15 కోట్ల 20 లక్షలు

అనగా 228 కోట్ల రూపాయలవిలువగల వ్యాపారము జరిగినది. దేశము నానాట ధనవంతమగుటకును, అభివృద్ధి పొందుచుండుటకును ఇంతకంటె వేఱునిదర్శనము లేవి కావలెను?

ఇతరవృత్తులు, వ్యాపారములు.

కొన్ని సంవత్సరములనుండి ఇంగ్లండునుండి దిగుమతియగు వస్త్రముల మొత్తపువిలువ తగ్గిపోవుచున్నది. కారణమేమన మనదేశమునందే వస్త్రములను విశేషముగా నేయుచున్నారు. మనకు కావలసినబట్టలను మనమే మునుపటి కంటె ఎక్కువగాచేసికొనుటవలన ఇతరదేశములనుండి అవి రావలసినయక్కర తగ్గినది.

దూదియంత్రశాలలు.

1851 వ సంవత్సరములో దూదియంత్రశాలలు పేరుకైనలేవు. 1877 వ సంవత్సరమునందు నూలువడికెడి కదురులు 13 లక్షలుండినవి. 1901వ సంవత్సరమునందు 192 యంత్రశాలలును 50 లక్షలకదుళ్లును ఏర్పడి పనిచేయుచుండినవి. వానియందు దినమునకు 156,000 మందికి జీవనాధారమేర్పడియుండెను. ఇప్పుడన్నను 217యంత్రశాలలును 50లక్షలకదుళ్లును గలవు. 2,12,000 మంది పనిచేయుచున్నారు. భాస్కరా! ఇది దేశాభివృద్ధినిసూచించునో దేశదారిద్ర్యదశనుసూచించునో నీవే యోచించుము. మనదేశములో నేయబడుచుండు వస్త్రములు మనదేశమునందే అమ్మబడుటయగాక జపాను, చీనా మొదలగు ఆసియాఖండములు ఇతరదేశములకుకూడ ఎగుమతియగుచున్నవి.

జనుపనార యంత్రశాలలు.

బంగాళాదేశమునందు జనుపనారయంత్రశాలలు విశేషముగా పనిచేయుచున్నవి. ఏలూరినం దిట్టియంత్రశాలకలదు. మొత్తముమీద 44 జనుము పడికినేయు యంత్రశాలలుగలవు. ఇవి 25,000 మగ్గములతోడను, 5,20,000 కదుళ్లతోను పనిచేయుచున్నవి. వీనిలో సుమారు లక్ష అరవైయేడువేలమంది జీవనాధారమును పొందియున్నారు. ఉత్తజనుమును, జనుముతోనేసిన సంచులు మున్నగునవియు నానాట ఎక్కువగా ఎగుమతియగుచు వచ్చినది.

ఇతర యంత్రశాలలు.

ఉత్తరహిందూస్థానమునందు ఉన్నితో బట్టలు విశేషముగా నేయుచున్నారు. కంబళ్లు, శాలువలు, ట్వీడు, ఫ్లానెలుగుడ్డలు నేయబడుచున్నవి. ఆల్పాకా మొదలగు నూలు తెప్పించి రాజమండ్రిలోగూడ విలువగల వస్త్రములు నేయుచున్నారు.

యంత్రశాలలేగాక యిటీవల వడివడిగా నిటు నటు తోసెంతదిసుగలాడు నాడెలు (దారపుకండెలు) (Fly Shuttle) వాడుకలోనికి వచ్చినవి. స్వదేశవస్త్రనిర్మాణవ్యాపారము అత్యధికముగ నభివృద్ధిపొందినది. ఇప్పుడూరూర మేలైనను సాలెమగ్గములతో నానావిధములైన వస్త్రములను నేయుచున్నారు. జాంపేట చెక్కలు, చీరాలచెక్కలు, పెడనచెక్కలు ప్రసిద్ధికెక్కినవి.

దూదియంత్రశాలలు, జనుముయంత్రశాలలు, ఉన్నియంత్రశాలలేగాక మనదేశమునందు క్రొత్తగా కాగితపుయంత్రశాలలు, గాజుయంత్రశాలలు, కూడ ఎన్నో యేర్పడినవి. ప్రస్తుతము సర్కారుఆఫీసులలో వాడుకయందున్న కాగితములలో సీమలోచేసినవానికంటె మనదేశమున చేసినవేయెక్కువ వాడుకనందున్నవి. ఈవిషయములో సర్కారువారు హిందూదేశాభివృద్ధి నెంతవరకు కోరియున్నారో తెలియును. మోటుగానున్నవని త్రోసివేయరే మనదేశపువస్తు

వులను త్రోసివేయుచున్నారు కాని సర్కారువారు మోటుగానున్ననుసరే స్వదేశవస్తువులనే యెక్కువగా కొనుచున్నారు. సర్కారుఆఫీసులందు లక్కకావలసియుండిన ఏడింతలు స్వదేశపులక్కను ఒక్కవంతు మాత్రమే విదేశపులక్కను వంపుదురు. ఇట్లు మనవారికన్న సర్కారువారె యెక్కువ దేశోపకారులగుచున్నారు.

వడ్లమరలు మనము చూచుచుండగానే యూరూర ఎన్నెన్ని వెలసినవో మనకు తెలిసినసంగతే. బర్మాయందు బియ్యపుమరలును, రంపపుకోతమరలును ఎన్నో గలవు. వానియందు పనిచేయువారిసంఖ్య నానాట ఎక్కువగుచున్నది. ఈక్రిందిపట్టికవలన మనదేశములో వెలసిన క్రొత్తక్రొత్త వ్యాపారములిట్టివని స్పష్టమగును:—

(1) దూదియంత్రశాలలు.
(2) జనుముయంత్రశాలలు.
(3) ఉన్ని ,,
(4) కాగితపు ,,
(5) గాజు ,,
(6) ఎముకలపొడిచేయు యంత్రశాలలు.
(7) సిమెంటుసున్నముచేయుశాలలు.
(8) రసాయనవస్తునిర్మాణశాలలు.
(9) లక్కచేయుకర్మశాలలు.
(10) తైలయంత్రశాలలు.
(11) మట్టిపాత్రలుచేయుశాలలు.
(12) పెంకులుచేయుకర్మశాలలు.
(13) చక్కెరచేయు ,,
(14) తోళ్లుచక్కపరచు ,,
(15) వడ్లమరలు

(16) పిండివిసిరెడిమరలు.

(17) పట్టువస్త్రములు నేయు యంత్రశాలలు.

(18) తాళ్లు నేయు కర్మశాలలు.

(19) ఇనుము చక్కబఱచి పోతపోయుకర్మశాలలు.

(20) ఇత్తడిచేయుకర్మశాలలు.

ఇనుపకర్మశాలలయందును ఇత్తడికర్మశాలలయందును 12 వేలమంది పని చేయుచున్నారు. జమల్పూరిలోని యీస్టుఇండియారైల్వేకంపెనివారి వర్క్షాపులయందు చేయబడు వస్తువులవిలువ 10 లక్షల 20 వేలరూపాయలనుండి 46 లక్షల 50 వేలవరకు వచ్చినది.

పైచెప్పినవ్యాపారములేకాక క్రొత్తగా అల్యూమినియంవ్యాపార మొకటి బయలుదేరినది. రాజమండ్రియందు ఇంటింట నొకకర్మశాల యున్నట్లున్నది. మట్టిగురిగెలవలెనే అల్యూమినియముపాత్రలును ఎక్కడచూచినను తామె యగునట్లభివృద్ధిపొందుచున్నవి. ఈపాత్రలు మిక్కిలి తేలికగానుండుటచేతను, పులుసు మజ్జిగలు వీనియందుకిలు మూరకపోవుటచేతను వెల రానురాను తగ్గిపోవుచుండుటచేతను భాగ్యవంతులేమి బీదవారేమి యీపాత్రలనే యెక్కువగా వాడుకచేయుచున్నారు. తోళ్లవ్యాపారమునందు క్రోం లెదరనువ్యాపారము వ్యాపించుచున్నది. తోలును ఒకవిధముగా పదునుచేసినచో నది మిక్కిలి దృఢమైనదగును. ఈ తోలుతోచేసినచెప్పులు ఉత్త చర్మపుచెప్పులకంటె నాలుగైదురెట్లు ఎక్కువకాలము నిలుచును. నీళ్లలోతడిసి యెండినపుడు ఎప్పటివలె మెత్తగానుండునుగాని పెళుసు కాదు. భాసక్తులారా! నాకు జ్ఞాపకమున్నంతవరకు దేశములో నేర్పడుచున్న క్రొత్తక్రొత్తవ్యాపారములనుగూర్చి చెప్పినాను. ఇదియంతయు దేశాభివృద్ధిని సూచకమో హీనస్థితికివచ్చుటకుసూచకమో వాస్తవముగా చెప్పుము చూతము.

ఇతరదేశమునందు మనదేశపు తివాసీలకు, వెండి బంగారుపనులకు, గుడ్డలమీద పూలువేయుపనులకు చాల గిరాకీగలదు. కావున ఆవ్యాపారములు

కూడ అభివృద్ధిగాంచినవి. రైల్వేలతో సంబంధించినవియు, ఓడలకు సంబంధించినవియు, డి. పి, డబ్ల్యు వారికి సంబంధించినవియు, వర్కుషాపులు గలవు. వీనియందు వందలు వేలకొలది జనులు పని చేయుచున్నారు.

ముద్రాశాలలు.

మనపెద్దలు కని విని యెఱుగని అచ్చువేయుపద్ధతులు క్రొత్తగా నేర్పడినవిగదా. వీనిలాభములనుగూర్చి ముందుచెప్పెదను. వ్యాపారములో నిదియొక వ్యాపారమగుటచే నిట దీనిని ఉదాహరించితిని. ఈ యంత్రశాలల కొన్నిటియందు వేలకొలదిజనులు పనిచేయుచున్నారు. ఈవ్యాపారమువలన ధనవంతులై దేశోద్ధారకులైనవారు పెక్కండ్రు గలరు. దీనితోపాటు అక్షరములు పోయుయంత్రములును విశేషముగా వాడుకలోనికివచ్చినవి. అనేకులు చక్కని చిత్రములు చెక్కుటయందు తమ తెలివితేటలను చూపుచున్నారు. ఇప్పుడిప్పుడు అచ్చుపడుచున్న చక్కని పుస్తకములయందు జీవకళ లుట్టిపడునట్లు ముద్రింపఁబడిన చిత్తరువులను జూచినచో ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నమునందలి

"కళకళ నవ్వినట్ల తెలిగన్నులనిక్కము చూచినట్ల తో
బలుకగడంగినట్ల....................," అను పద్య మెవ్వరికైన జ్ఞప్తికిరాకమానదు. భాస్కరా! ఆంగ్లేయప్రభుత్వమువారికాలమునందు దేశ మెన్నివిధముల యభివృద్ధినొందినది చూచుచున్నావుగదా.

పట్టణములు. పల్లెలు.

ఇంక నొకనిదర్శనముజూపెదను. ఇప్పుడు మనముచూచుచున్న పట్టణములకును 30, 40 సంవత్సరములక్రిందటనున్న పట్టణములకును గల తారతమ్యమును విచారించుము. పూర్వము చెన్నపురియందు ముండ్లకంపలతోడను, పెంటకుప్పలతోడను నిండియుండిన సముద్రసమీపప్రదేశమునందిప్పుడు (మన

ష్ములు చెప్పునట్లు) ఆకాశమును చుంబించుచున్న దివ్యమైన సౌధము లెన్నో నిర్మింపబడినవి. పూర్వము నక్కలు తిరిగెడి ప్రదేశములలో నిప్పుడు మోటారుకారులు, బైసికిలు బండ్లు, డబిల్ హార్స్ కోచిలు, ట్రాంబండ్లు తిరుగుచున్నవి. అరవై డెబ్బై సంవత్సరముల వయసుగలవారా పట్టణమునందనేకులుందురుగదా. వారి నెవ్వరినైన వారి చిన్నతనమునందానగర మెట్లుండినది యిపుడెట్లున్నది చెప్పుమనినచో వారే చెప్పుదురు. చెన్నపట్టణము ఇంకను నెన్నో విధముల యభివృద్ధినొందినది. ఆయా విషయములన్నియు ముందు సందర్భోచితముగా వివరించెదను. చెన్నపట్టణమును గురించి చెప్పిన సంగతులే ఇండియాయందనేక పట్టణములను గూర్చి చెప్పవలసియున్నది. బెజవాడ 50 సంవత్సరముల క్రిందట చిన్న కొండపల్లెగానుండెను. అది నానాట నానాట మఱ్ఱివృక్షము వలె నాలుగు ప్రక్కల్లను పెరిగినది. ఇప్పుడక్కడి కృష్ణానదిపైని కట్టబడిన రేయిలు వంతెనను, ఆనకట్టలను, తూములను, కాలువలను చూచుట కెంతో వినోదకరముగానుండును. పూర్వము సాయంకాలము మనుష్యులు వెళ్లుటకు భయపడుచుండిన ప్రదేశములిపుడు కిట కిట జనముతో నిండియున్నవి. మునుపు పాములు బుసకొట్టుచుండిన తావులలో నిపుడు ఇంజనుబండ్లు బుసకొట్టుచున్నవి. బెజవాడ వంటి పట్టణములేగాక చేరువనుండు దుగ్గిరాలవంటి పల్లెటూళ్లుగూడ ఆంగ్లేయ ప్రభుత్వకాలమున దేశముపొందిన యభివృద్ధిని వేనోళ్ల చాటించుచున్నవి. అటవీప్రదేశములు, ఎడారు, లెన్నో నవనవలాడు పచ్చని పైరుతో కన్నుల పండువొనర్చు పొలములుగాను, పాడిపంటలతోడ వర్ధిల్లు కాపులతోడ నిండియున్న గ్రామములుగాను మాఱినవి. గ్రామములెన్నో పట్టణములైనవి. ఇన్ని విధముల దేశము అభివృద్ధినొందుట కన్నులకుం గట్టినట్టులు కనబడుచున్నను దేశము హీనస్థితిం గాంచుచున్నదని చెప్పుట యెంత పెద్దయబద్ధమో నీవే యాలోచించుము.

భాస్కరుడు:—నాయనా! మీరుచెప్పినది నిజమేకాని నాకొక సందేహము కలదు. అది నివర్తించినగాని ఆంగ్లేయ ప్రభుత్వము యొక్క సుగుణముల పెంపు ఇంతటిదని పూర్తిగా మనసున నాటదు. కావున నాసందియమును దొలంగించవేడెద.

రామశర్మ:—పుత్రకా! మనసిబూసి నేనేమకాయ చేయవలెనని నా యుద్దేశము గాదు. నీకెన్ని సందేహములున్నను జంకక వివరింపుము. నాకు తెలిసినంతవఱకు వానికి సమాధానములను జెప్పెదను.

భాస్కరుడు:— అయిన చెప్పెదను. మనదేశము రాను రాను ప్రియమగుచున్నదా లేదా? పూర్వము ఒకరూపాయకు 20 సేర్లు 30 సేర్లు బియ్యము అమ్మెడివారు. ఇప్పుడు 10 సేర్లకు రూపాయి యియ్యకున్నారు. పూర్వము 12 అణాలకు వీసెడు నెయ్యి యిచ్చెడివారు. ఇప్పుడు 2 రూపాయిలకు కూడ ఈయకున్నారు. ఇట్లే వస్తువులన్నియు ప్రియమైనవి. ఇది ప్రజలకు కష్టము కాదా? పూర్వము 15 రూపాయిలతో సుఖముగా జీవనము చేయు కుటుంబమునకిపుడు 30 రూపాయలును చాలకున్నవి. సర్కారువారు పన్నులు ఎక్కువ కట్టడముచేత దేశమంతయు నిట్లు ప్రియమైపోయినదని జనులు చెప్పుకొనుచుండ విందును.

రామశర్మ:—భాస్కరా! వస్తువులు ప్రియమైనమాట నిశ్చయమే. కాని యీ విషయమై సర్కారువారిని నిందించుటకు ఆవగింజంతయైనను కారణము లేదు. పన్నులు ఎక్కువగా కట్టుటచేత వస్తువులు ప్రియమైనవనుట యుక్తము గాదు.

వస్తువులు ప్రియమగుటకుగల కారణములు
(1) రూపాయి చవుకయగుట.

దీనికి వేఱు కారణముగలదు: ఈ దేశమునందు రూపాయ ముఖ్యమైన నాణ్యముగానున్నది. అనగా ఏవస్తువుయొక్క వెల చెప్పినను ఇన్నిరూపాయలని చెప్పుచుందుము. ఇచ్చిపుచ్చుకోవడము రూపాయలరూపముగా జరుగుచున్నది. పన్నులన్ని రూపాయలుగానేయున్నవి. కాబట్టి యీరూపాయయొక్క చరిత్ర కొంచెము నీవు సావధానచిత్తుడవై గమనించవలసినది. మనదేశములో వలె జెర్మనీ మొదలగు పశ్చిమదేశములలో వెండితోజేసిన నాణ్యములే వ్యాప్తా

దేశములలోనెల్ల వాడుకలోనుండినవి. కాని యున్నట్లుండి ఆ రాజ్యాంగముల వారు వెండిని ప్రామాణిక నాణ్యములుగా వాడుట మానివేసినారు. ఇదిగాక వెండిగనులు ప్రపంచమునందనేక చోట్ల కనిపెట్టబడి వెండి త్రవ్వి యెత్తబడుచువచ్చెను. కావున వెండి చౌక అయినది. వెండి చౌక అయినకొలది వెండితో చేయబడిన రూపాయ కూడా చౌక అయినది. రూపాయ చౌక అయినకొలది దానితో పోల్చిచూచినపుడు రూపాయలు ఇచ్చికొనవలసిన వస్తువులు ప్రియము అగుచువచ్చినవి. ఇది మఱికొంత స్పష్టముగా వివరించెదను వినుము. ఇపుడు ఒక అణాకు శేరు బియ్యము దొరకుచున్నదనుకొందము. ధాన్యము ఎక్కువగా పండి రెట్టింపు చౌక అయినపుడు ఆ అణాకే రెండు సేర్ల బియ్యము దొరకును గదా. కాబట్టి ధాన్యము చౌక గాక మునుపు ఒక శేరు బియ్యపు వెలయును చౌక అయిన తరువాత రెండు శేర్ల బియ్యపు వెలయును ఒక్కటే అయినది. కాబట్టి ధాన్యము చౌక గాక మునుపు నాలుగు మామిడిపండ్లకు శేరు బియ్యము ఈయవలసియుంటే చౌక అయిన పిదప ఆ నాలుగు పండ్లకే రెండు శేర్ల బియ్యము ఈయవలసియుండును. అట్లే నేడు ఒక్క రూపాయి యొక్క విలువయును అది రెట్టింపు చవుకరైనపుడు రెండు రూపాయల విలువయును సమానము అగును. కావున నేడు ఒక గంపెడు పండ్లవెల 1 రూపాయ అయినయెడల రూపాయలు రెట్టింపు చవుక అయినపుడు ఆ గంపెడు పండ్ల వెలయే 2 రూపాయలగును. పండ్ల విలువ యెప్పటివలె ఉన్నది ప్రియము కాలేదు. రూపాయల వెలమాత్రము మాఱి అవి చవుక అయినవి. ఇట్లే అన్ని వస్తువుల విలువయును ఎప్పటివలె ఉండెనను ఎక్కువ రూపాయలు పెట్టినగాని ఆ వస్తువులు దొరకనందున వస్తువులన్ని ప్రియమైనవనుకొనుచున్నాము. మఱియొక చిన్న యుదాహరణమిచ్చెదను. ఒక రాతిబండను ఒక మనుష్యుడు ఎత్తగలడనుకొందము. వాడు జబ్బుపడి సగము బలమే కలవాడగునేని ఆ రాతిబండను ఎత్తగలడా? వానికి తోడు అప్పటికి వానికున్నంత బలము కలవాడు మఱియొకడు తోడ్పడవలసివచ్చును గదా. అయితే రాతిబరువు ఎక్కువైనదా? కాలేదు. అట్లే మన రూపాయ 30, 40 సంవత్సరముల క్రిందట మంచి బలము గలదైయుండెను. ఇప్పుడు దాని బలము సగము తగ్గిపోయినది. కాబట్టి అప్పుడది చేయగలిగినంత పని ఇప్పుడు చేయజాలదు. అందులో సగ

మే చేయును. అంతపనిచేయవలయుననిన ఒకరూపాయకుబదులు రెండురూపాయలు కావలసివచ్చును. వస్తువులవిలువ యెప్పటివలె నున్నది. రూపాయలవిలువ తగ్గిపోయినది. కాబట్టి యిప్పుడు మనము ఎక్కువరూపాయలు కర్చుపెట్టవలసివచ్చినది.

భాస్కరుడు:—అయిన రూపాయలవిలువ తగ్గకుండ సర్కారువారేల చేయలేదు?

రామశర్మ:—భాస్కరా! మనుష్యజాతియొక్క జ్ఞాన మెక్కువగుచున్నది. శాస్త్రములువృద్ధిపొందుచున్నది. ఖనిజశాస్త్రజ్ఞులు తమ బుద్ధికుశలతచేత క్రొత్తక్రొత్తగనులనుకనిపెట్టి అధికవ్యయముకలుగకుండనే వెండిని త్రవ్వియెత్తి చక్కబఱుదుమార్గములు పాడుకలోనికితెచ్చుచున్నారు. వారిపరిశ్రమచేత మనకు విస్తారము వెండి లభించినది. వెండి చవుకఅయినది. ఒకవస్తువు సులభముగాలభించుటయు, చవుకఅగుటయు తప్పుకాదుగదా. ఇందువలన ప్రజలకు సౌఖ్యమేగాని కష్టమేమున్నది. పైనబియ్యముతో పండ్లనుకొనుటనుగూర్చి చెప్పియున్నాను. ధాన్యము రెట్టింపుపండి సేరుబియ్యముదొరుకుట కెంత కష్టపడవలయునో అంతకష్టముతోనే రెండుసేర్లబియ్యము దొరుకుచున్నపుడు సేరుబియ్యమునకు బదులు రెండుసేర్లబియ్యమునిచ్చిన నేమి కష్టము.

భాస్కరుడు:—అయిన మునుపు మనకెంతద్రవ్యము లభించుచున్నదో అంతకుఎక్కువద్రవ్యము ఇపుడు లభించుచున్నదా? వస్తువులు ప్రియమైనందున ప్రజలకు మునుపటికన్న నిపుడు ఎక్కువకష్టములేదా?

రామశర్మ:—కష్ట మెవ్వరికికలదో చూతము. పూర్వము 2 అణాలకూలితో తృప్తినొందుకూలివానికిపుడు 4 అణాలు 5 అణాలు ఇయ్యవలసియున్నది. పూర్వము I అణాకు 2 అణాలకు వచ్చు బండివానికిపుడు 2 అణాలును 4 అణాలును లభించుచున్నవి. పూర్వము 20 రూపాయిలువచ్చే వ్యవసాయ

జూరునకిపుడు 40, 50 రూపాయిలు లభించుచున్నవి. కావున కూలి వగైరాల విషయములో అతడు రెట్టింపుకర్చు పెట్టవలసియున్నను తనరాబడికూడ రెండింతలుగనుక చింతలేదు. భూదకు బిచ్చగానికికూడ ఎక్కువ రాబడికలదు. పూర్వము దమ్మిడిఇచ్చిన కళ్లనద్దుకొను బిచ్చగానికిపుడు కాని కావలసియున్నది. అట్లే వచ్చుచున్నది. కావున రాజ్యము ప్రియమైనందున కష్టమెవ్వరికిని లేదు. ఇండ్లు వాకిళ్లు కలవారికి పూర్వముకంటె ఇపుడు రెండింతలు అద్దెదొరకుచున్నది. తోటలుగలవారికి పండ్లు ఫలముల వెల ఇపుడు రెట్టింపుగానున్నది. కావున ప్రతివారియొక్క సంపాద్యము రెండింతలగుటచేత వ్యయము రెండింతలైనను చింతలేకున్నది. కావున నీ 1877 వ సంవత్సరములో రూపాయకు 9 సేర్లబియ్యముఅమ్మినపుడు పెద్ద కరువుగానుండినదిగాని ఇప్పుడు 5 సేర్లు అమ్ముచున్నను ప్రజలకు కరువు ఎక్కువగా నున్నట్లు తోచలేదని గాబిపూరులో నొక మిషనరీ వ్రాసిరి. ఇది మనవారు సాధారణముగా అనుకొనుచున్న మాటయే. రాజ్యము రానురాను ప్రియమగుటచేత సర్కారునౌకర్లకుమాత్రము కొంచెము ఇబ్బంది కలిగియున్నది. కాని ఆవిషయము సర్కారువారికిని వారి నౌకరులకును సంబంధించినవిషయమగుటచే ప్రజాసామాన్యమునకు దానితో అంతగా సంబంధములేదు. జీతములు చాలకున్న ఎవరినౌకరులు వారి యజమానుల నడుగుటయు వారు కష్టసుఖములను విచారించి సేవకుల జీతములు హెచ్చుచేయుటయు లోకస్వభావముగు విషయమేగనుక ఈవిషయము దేశమును బాధించునదికాదు.

వస్తువులు ప్రియమగుటకుగల రెండవకారణము.

వెలహెచ్చుగలదేశములతోడ సంబంధముకలిగియుండుట.

భాస్కరా! ఇంతవరకు ధరలు హెచ్చుటకు ఒక కారణము చూపితిని. మఱియొక కారణముగలదు. ఇండియాలోని రెండుదేశములు ఉన్నవనుకొందము, ఒక దేశములో పంటలు హెచ్చుగా పండుటచేత ధాన్యము మిక్కిలిచౌకగానున్నది.

ది. మఱియొక దేశములో పంటభూములు లేకనో మఱియొక కారణముచేతనో ధాన్యము కావలసినదానికంటె తక్కువగా పండుటచేత ధరలు మిక్కిలి హెచ్చుగానున్నదనుకొందము, ఇపుడేమగును. ఆ రెండు దేశములకు సంబంధము లేకపోయినయెడ ఎక్కడ పండిన పంటలు అక్కడనేయుండుటచే చౌకగానున్నచోట చౌకగాను ప్రియముగానున్నచోట ప్రియముగానేయుండును. ఒకచోట ధాన్యముముఱిగిచెడుచుండ ఒకచోట జనులు ఆకలిచే మాడి మృతిజెందుచుందురు. ఈ రెండు దేశములకు రెయిలురోడ్లవలనగాని ఇతరరోడ్లు, కాలువలు మొదలగువాని సంబంధమువలనగాని రాకపోకల కనుకూలము లేర్పడినవనుకొందము. అపుడు ఏమగును వెల తక్కువగానుండి వెల హెచ్చుగానుండుప్రదేశమునకు ధాన్యము ఎగుమతియగుటచే (మోతకూలి మినహాయింపగా) రెండు ప్రదేశముల వెలలును ఒకరీతిగానుండును. అపుడు చౌకగానున్న దేశము ప్రియముగానున్న దేశము చౌకగ్రానదనియు మన మనుకొందము. ఇండియాలో ధాన్యము విశేషముగా పండుచు పూర్వము చౌకగానుండిన రాష్ట్రములు ప్రియమగుట కిదియొక కారణము, ఇండియాలో ఆయా రాజధానులకును, ఆయా రాజధానులయందున్న వేలువేలు జిల్లాలకును రెయిలురోడ్లు టెలిగ్రాపులు పోష్టుఆఫీసులు వీనిమూలముగా పరస్పరసన్నిహిత సంబంధ మేర్పడినట్లె ఇండియాదేశమునకును ఖండాంతరములలోని యితరదేశములకును పరస్పరసంబధంము కలిగినది. పూర్వముసీమకు వెళ్లవలయుననిన అనేకనెలలు ప్రయాణము చేయవలసియుండెను. సూయెజు కాలువ త్రవ్వినతరువాత పదిహేనుదినములలో లండనుపట్టణమునకు పోగలిగియున్నాము. కావున పూర్వముకంటె సీమ మనకిప్పుడు ఎంతో చేరువగానున్నది. యిరోపాఖండమునకను అమెరికాఖండమునకును మనకును సన్నిహితసంబంధము లేర్పడినవి. ఇట్టిస్థితిగతులయందు ఆ ఖండములందలి దేశములవలె మన దేశమును అభివృద్ధిపొందుటయేగాక అవి మనకంటె ప్రియపురాజ్యములైనయెడల మన రాజ్యమును కొంతవరకైన ప్రియము గాకమానదు. సీమలో సామాన్యమైనకూలివాడు ఇక్కడ పెద్ద యుద్యోగస్థుడు సంపాదించినంత సంపాదించును. కర్చుకూడ అట్లె హెచ్చుగా చేయవలసియుండును. అక్కడ చదువుకొను విద్యార్థికి నెలకు 150 రూపాయలువ

టినచో నిక్కడ విద్యార్థికి 15 రూపాయలుచాలుచున్నది. కావున గొప్పవారితోసంబంధముకలిసినట్లు లోకములోని గొప్పగొప్పరాజ్యములతో మనకు సంబంధముకలిగియున్నందున అన్నియభివృద్ధులతోడ ఆదాయ వ్యయముల వృద్ధియు కలుగకమానదు. భర్తృహరి చెప్పినట్లు నీరక్షీరన్యాయమును మనుష్యా విషయమునేగాక దేశములవిషయమునను జెల్లుచున్నది. ఇంతకుముందు వివరించి చూపినట్లు ఆదాయవ్యయములు జంటగా హెచ్చునగనుక చూచుటకు రాజ్యము ప్రియమైనట్లు తోచినను మునుపులేని క్రొత్తకష్ట మందువలన ప్రజలకు గలుగనేరదు. కావున రాజ్యము ప్రియమైనదని చింతించవలసినపని లేదు.

రూపాయ చౌకయగుటవలన సర్కారువారికిగల్గిన కష్టములు.

దేశము ప్రియమగుటకు కారణము రూపాయ చౌకయగుటయేయని చెప్పియున్నానుగదా. ఇట్లు రూపాయ చవుకయగుటవలన ప్రజల కిందుకంతయు కష్టముకలుగలేదుగాని ప్రభుత్వమువారికే కష్టములుకలిగినవి. ఇండియాయందలి ముఖ్యనాణ్యము రూపాయయగుటచేత సర్కారువారి వచ్చుబడియంతయు రూపాయలరూపముగా వచ్చునుగదా. ఈరూపాయలవిలువ తక్కువకాగానే సర్కారువారికి వచ్చుబడియును తక్కువైపోయినది. ఇంగ్లాండునందలి ముఖ్యనాణ్యము నవరసు (పెద్దకాసు) దీనివెల కొన్నిసంవత్సరములక్రిందట 10 రూపాయలుగానుండినది. అది రాను రాను 15 రూపాయలైనది. కావున సీమలో నెవ్వరికైన 10 కాసు లియ్యవలసియుండిన పూర్వము 100 రూపాయలిచ్చిన సరిపోవునది యిటీవల 150 రూపాయ లియ్యవలసివచ్చినది. ఇది యెంతకష్టమో ఆలోచించుడు. 1892-93లో సర్కారువారు సీమలో పద్దులక్రింద 1,65,32,000 నవరసులు కర్చుపెట్టవలసియుండెను. దీనిక్రింద వారు 26,47,80,000 రూపాయలు కర్చుపెట్టవలసివచ్చినది. 1873-74 సంవత్సరములలో 17,75,20,000 రూపాయిలే చాలియుండెను. కాబట్టి 8 కోట్ల 70 లక్షలరూపాయలకర్చు వారికి ఎక్కువ తగులుపడి యైనది. ఇట్లె రూ

షాయవెల ఇంకను తక్కువైపోవుచున్నయెడల సర్కారువారి కెంతచిక్కు లుగానుండునో తెలిసినదిగదా. నటి దీర్ఘముగ యోచించి ప్రభుత్వమువారు సవరసునే మనదేశమునకు ముఖ్యనాణ్యముగా నేర్పఱిచి రూపాయకు అణాలు 16 అని నిర్ణయించినట్లు సవరనుకు రూపాయిలు 15గా నిర్ణయించిరి. 1899 వ సంవత్సరములో ఈవిషయమై ఒక ఆక్టు కూడ చేసిరి. 1898 వ సంవత్సరమునుండి 1 రూపాయ 1 షిల్లింగు 4 పెన్సులుగా మారుచున్నది. (పూర్వమీ రూపాయయే 2 షిల్లింగులు 3 పెన్సులుగా మారుచుండినది) ఈవిషయము చాలగలదుగాని ప్రకృతాంశమునకు సన్నిహితసంబంధము లేనందున నిలిపెదను. సర్కారువారు పన్నులు హెచ్చుచేసినందున రాజ్యమంతయు ప్రియమై ప్రజలకు కష్టము గలిగినట్లు నీవుచెప్పినందున నది యెంతయబద్ధమైనదో నీవు చూపుటకును రాజ్యము ప్రియమగుటచే ప్రజలకు కష్టము కలుగలేదుగాని ప్రభుత్వమువారికే కష్టము కలిగినదనియు చూపుటకే నేనింతదూరము ఈవిషయమై చర్చింపవలసివచ్చినది. ఈ దురభిప్రాయము నీకొక్కనికే కాదు. చదువుకొన్నవారికికూడ చాలమందికి కలదు. కావున వారికి సత్యస్థితి యిట్టిదని మన సంభాషణవలన తెలియునుగాకంచు గోరుచున్నాడను.

భాస్కరుడు—నాయనా! నామనస్సులో మఱియొక్క సందేహమున్నది. అదికూడ మీరు నివర్తించెదరేని నిశ్శంకవృత్తితో నుండెదను. ప్రభుత్వమువారు దేశమునకుచేసిన మేలును నిరంతరము నేను స్మరించువాడనైనను రెండుశంకలు నన్నెపుడు బాధించుచుండెను. అందొకటి తీరిపోయినది. మఱియొకశంకమాత్రమున్నది. ఇంతకుముందు మీరుచెప్పినమాటలు దానికి కొంత తోడ్పడుచున్నవి.

రామశర్మ:—ఎట్టెట్లు! వచింపుము! వచింపుము! సందేహములున్నంతవరకు నేనెన్నిచెప్పినను నీకు సంపూర్ణమైనతృప్తి కలుగనేరదు.

భాస్కరుడు:—అయ్యా! మన ప్రభుత్వమువారు ఇండియాదేశపు సొమ్మంతయు దీసికొనివెళ్లి సీమలో చేర్చుచున్నారనియు ఇక్కడి ద్రవ్యమంత [illegible]

క్కడ చేరుటచే ఈదేశపుధనము రానురాను దరిద్రమైపోవుచున్నదనియు ఇది మిక్కిలి హెచ్చన్యాయమనియు మనవారు కొందరు చెప్పుకొనుచుండ విని అది యెంతవరకు నిజమో మీవలన తెలిసికొనగోరుచుంటిని. ఈదేశము సిర్ధనుల జాగుచేయ ప్రయత్నించుచున్న ప్రభుత్వమువారు దీనికేల ఆన్యాయమును చేయుదురు?

ఈదేశముయొక్క ద్రవ్యమంతయు సీమకుబోవుటయు, ఈదేశమువారు దరిద్రులగుటయు ఎంతమట్టుకు నిజము.

భాస్కరా! నీవడిగినవిషయమునుగూర్చి నేనిదివరకే వినియున్నాను. యథార్థము తెలియక మనవారు పొందు భ్రమలలో నిదియొకటి. ఈదేశమునుండి సీమకు ద్రవ్యముపోవుటెంతసత్యమో ఆదేశమునుండి ద్రవ్య మీదేశమునకువచ్చుటయు అంతసత్యమే. వర్తకవ్యాపారములు జరుగు దేశములొంటింటికి నన్నిలావాదేవీలు (ఇచ్చిపుచ్చుకొనడములు) ఉన్నను బంగారుముద్దలుగాని రూపాయలసంచులుగాని రవాణా చేయరు. హుండీలమూలముగా పద్దులు జమకట్టుకొందురు. వీరు వారికి వారువీరికి ఈయవలసినపద్దులు జమాకర్చులు కొట్టివేయగా బాకీ ఇంతయని ఆరునెలలకో సంవత్సరముకో తేల్చుచుందురుగాని బంగారు వెండికణికెలు పంపరు. ఈదేశపు బంగారమయినను బంగారుముద్దగా సీమలో వెళ్లిచేరుచున్నదని పామరులు తలంచుచుందురుగాని అట్లెన్నడును జరుగుటలేదని ముందువారు తెలిసికొననగును. పోనీ ఆదేశమునకు ఈదేశమునకు జమాకర్చులెక్కలు చూడుకొనగా తుదకు బాకీ యెవరిమీద తేలుచున్నది ఎవరు ఎక్కువద్రవ్యమును ఈయవలసివచ్చుచున్నది; అనువిషయమును విచారింతము. 1875-1879 వ సంవత్సరములలో సంవత్సరమునకు ఈదేశపు దిగుమతిసరకులకంటె 2 కోట్ల 10 లక్షలనవరసుల వెలచేయుసరకు ఎక్కువ యెగుమతి చేయబడెనట. కాబట్టి బాకీలుతేల్చగా పైకము ఈదేశమునుండి యితరదేశములకు వెళ్లుటకుబదులు 2 కోట్ల 10 లక్షలనవరసులు ఇతరదేశములనుండి ఈదేశమునకే రావలసివచ్చినవి. ఈ 2 కోట్ల 10 లక్షలలో 70 లక్షలు వడ్డీ

క్రిందచెల్లించవలసియుండినది. 70 లక్షలు ఇండియానిమిత్తము సీమలో చేయు కర్చులక్రింద చెల్లించవలసివచ్చినది. ఇదిపోగా ఇండియాదేశమునకు నికరము 70 లక్షలు సవరనులు సంవత్సరము సంవత్సరముమనదేశములో మిగులుచు వచ్చినది. ఇది 30, 35 సంవత్సరములక్రిందటిమాట. ప్రస్తుపులెక్కలనువిచారింతము.

1907-08 వ సంవత్సరమున ఎగుమతులవిలువ	11,55,00,000	సవరనులు
దిగుమతులవిలువ	8,65,00,000	,,
కాపున జమాకర్చులు తేల్చినపుడు ఇతరదేశములనుండి మనదేశమునకు రావలసిన పైకము మొత్తం	2,90,00 0,000	,,
ఇప్పుడు ఇండియాగవర్నమెంటువారు ఎక్కడక్రిందనైతేనేమి ఇండియానిమిత్తము ఇంగ్లాండులో చేయు కర్చులక్రిందనైతేనేమి చెల్లించుమొత్తము.	1,80,000,000	,,
ఇది తీసివేయగా మనకు సంవత్సరమునకు నిలువ పెచ్చు.	1,10,000,000	,,

ఇట్లు సంవత్సరము సంవత్సరమును ఇతరదేశములనుండే మనదేశమునకు 1 కోటి 10 లక్షలసవరనులు అనగా 16 కోట్ల 50 లక్షలరూపాయలు వచ్చవలసినట్లేర్పడుచుండగా మనదేశమునుండే బంగారుముద్దలన్నియును పోవుచున్నవనియును గానురాను మనదేశము దారిద్ర్యదశ నొందుచున్నదనుట యెంతసత్యమో నీవే యోచించుకొనుము.

భాస్కరుడు:—మీరుచెప్పినట్లే 1 కోటి 10 లక్షలసవరనులు ద్రవ్యము సీమలో మనము చెల్లించున్నాముగదా. ఇంతద్రవ్యమును మనకేయుండిన నెంతమేలు.

రామశర్మ:—భాస్కరా! అంగడిలో నీవు కానీ ఇచ్చి ఒక వస్తువు కొంటివనుకో. ఆ కానీ అంగడివానికి న్యాయముగా ముట్టినదా? అన్యాయముగా ముట్టినదా? నీవు ఒక షాహుకారు దగ్గిర 100 రూపాయిలు అప్పు తెచ్చుకొని నెలకు మనవారిప్పుడు పుచ్చుకొనే రూపాయియుగాక తుదకు అర్ధరూపాయియుగాక 7 అణాలు వడ్డీ యిచ్చెదవనుకో. ఇది న్యాయమా అన్యాయమా? మన మొకరికి సొమ్మిచ్చినంతమాత్రము చేతనే అది అన్యాయముగా ఇచ్చినట్లగునా? ప్రతిఫలము పొందకుండ నిష్కారణముగా మన మొక కాసు ఇయ్యవలసియున్నను అది అన్యాయమే యగును. కావున పైజెప్పిన 1 కోటి 80 లక్షల నవరసులను ఏయే పద్దులక్రింద మనము చెల్లించుచున్నది విచారింతము.

(1) పూర్వము ఈ దేశము అడవులతోను ఎడారులతోడను నిండియుండి రాకపోకలకు ఎన్నో కష్టములు సంభవించుచుండినపుడు మన ప్రభుత్వమువారు అడవులను గొట్టి, మార్గములను చక్కబరిచి, రెయిళ్లను వేసి, వంతెనలను గట్టి, ఆనకట్టలను నిర్మించి కాలువలను త్రవ్వి దేశమంతయు సుఖస్థితికి దెచ్చిరనియు ఈ కార్యమునకు అనేక కోట్ల ద్రవ్యము ఖర్చుపెట్టవలసివచ్చినపుడు ఆంగ్లేయమహాజనులే ముందుకువచ్చి తమ పెట్టెలను తెరచి సంచులను విప్పి కోట్లుకోట్లు మన దేశమునందు క్రుమ్మరించిరనియు మనమెఱుగుదుముగదా. ఆ కాలమునందు ఇంత గొప్పమొత్తము అప్పు ఇచ్చినదే గొప్పసంగతి. అట్లు అప్పు ఇచ్చి మనకెంతో యుపకారులైనవారికి వారు పెట్టుబడి పెట్టిన పైకముమీద వడ్డీ యియ్యడము అన్యాయమా? పోనీ ఆ వడ్డీయైన హెచ్చుగానుండిన మనము చింతింపవచ్చును. అంత తక్కువ వడ్డీకి, ఇతర దూరదేశముల మాట అటుండనిచ్చి, మన దేశములోనే మన కెవ్వరైన నిచ్చువారున్నారేమో ఆలోచింతుము. 1879 వ సంవత్సరాంతమువరకు మనకు రెయిలువేలక్రింద పెట్టుబడి పెట్టిన మొత్తము 12 కోట్ల నవరసులు. మనవారికిష్టమున్నయెడల వారిబాకీ వారికిచ్చివేసి ఆ వడ్డీని వారికి చెల్లించకుండ మనమే యనుభవింపవచ్చునుగదా. ఇంత గొప్ప అప్పుమొత్తమును మనవారు తీర్చగలిగినను కూడ అట్లు చేయుటకు ఒప్పుకొనరు. ఏలయనగా నూటికి 1 రూపాయి, 12 అణాలు వడ్డీ పుచ్చుకొనెడివారని 7 అణాలు పుచ్చు

కోమనిన నెట్లొప్పుకొందురు. ఆంగ్లేయులు మనకు అప్పుఇచ్చినందున రెయిలు వేలు మొదలగు ఖానిమూలమున మనవారు పొందుచున్న గొప్పలాభముల మాట అటుండ మిక్కిలి తక్కువవడ్డీకి అప్పు దొరికినందున 1879 సంవత్సరమున మనము చెల్లించిన 70 లక్షలనవరసులు దేశమునకు నష్టము కాలేదు సరేకదా ఎదురు 70 లక్షలనవరసులు ఆంగ్లేయులవలన మనమే లాభమును పొందినవారమైతిమి. ఏలయన ఆంగ్లేయులు పెట్టుబడిపెట్టిన సైకపు మొత్తమునకు మన షావుకార్ల వడ్డీప్రకారము చూచినయెడల అప్పుఇచ్చిన 70 లక్షలకుబదులు 140 లక్షలో అంతకంటె కూడ ఎక్కువో వడ్డీ యియ్యవలసియుండును.

(2) ఈదేశములో దొరుకని కొన్నివస్తువులను సీమనుంచి తెప్పించుచున్నారు. ఈవస్తువులనే యిండియాయందు చేయువలయునసిన చాల ఎక్కువ కర్చు తగులుబడియగును. సీమలో కొనినవస్తువులకు సొమ్ము చెల్లించుటయందేమి యన్యాయమున్నది.

(3)ఇండియాయందలి బ్రిటిషు సైన్యముకొఱకు ఇంగ్లాండులో కొంతసైకము వెచ్చము చేయబడుచున్నది. దేశసంరక్షణార్థము సైన్యమావశ్యకముగనుక ఆ సైన్యపోషణార్థము సొమ్ము కర్చుపెట్టుటయును ఆవశ్యకమే.

(4) రిటైరయిన సర్కారుఉద్యోగస్థులకును సోల్జర్లకును పెన్షన్లు ఇచ్చుచున్నారు. ఇది మరియొక పద్దు. తమవయసంతయు ఈదేశములో గడపి జాగరూకతతో పనిచేసిన నౌకర్లకు వృద్ధదశలో ఉపకారవేతనమిచ్చి కాపాడుట తప్పా? ఇండియాదేశస్థులగు ఉద్యోగస్థుల కెట్లు పెన్షన్లను ఇచ్చుచున్నారో అట్లె ఆంగ్లేయులగు ఉద్యోగస్థులకును ఇచ్చుచున్నారు. వారు ఇంగ్లండులో కాపురమున్నందున ఇంగ్లండులో నిచ్చుచున్నారు. గాని, యిండియాలోనే వారు కాపురమున్నచో ఇక్కడ నేయిత్తురు. ఎక్కడ ఇచ్చిననేమి? ఇచ్చుట న్యాయమేకదా?

(5) ఇక్కడనున్న ఉద్యోగస్థుల జీతములకొఱకు కొంతసొమ్ము వెచ్చబెట్టబడుచున్నది. పనిచేసినవారికి జీతములిచ్చుట అన్యాయము కాదుగదా.

(6) మన చక్రవర్తిగారికి యిండియాదేశ పరిపాలననిమిత్తము ఒక మంత్రి కలడు. ఈ మంత్రినే సెక్రెటరీ ఆఫ్ స్టేట్ ఫర్ ఇండియా అందురు. ఈ మంత్రికిని వీరి ఆఫీసు ఉద్యోగస్థులకును ఇండియాగవర్నమెంటువారే జీతములనిచ్చెదరు. రాజునకు మంత్రియుండుటయు మంత్రికి జీతమిచ్చుటయు సహజమే కాని యింత అనవసరముగా గాని అన్యాయముగా గాని చేసిన వ్యయమెద్విషి పైన చూపినట్లు ఇండియాసొమ్ము ఇంగ్లండులో కర్చుపెట్టుట సత్యమే; ఐనను ఆసొమ్ము అవసరమైనట్టియు న్యాయమైనట్టియు కార్యములనిమిత్తము కర్చుపెట్టబడుచున్నదే కాని అనవసరమైనట్టి కాని అన్యాయమైనట్టి కాని కర్చు ఇందుకయు లేదు. ఇండియాగవర్నమెంటువారు తాము చేయుచున్న కర్చు లెప్పటికప్పుడు విమర్శించుచు తగ్గించవలసినవి తగ్గించుచునే యుందురు. కాని వృథాగా వ్యయము సేయరు.

10 వ ప్రేలు. పంటల యభివృద్ధివిషయమై చేసినపనులు.

ఇండియా దేశమున విశేషముగా వ్యవసాయము అభివృద్ధినొందుటనిమిత్తము సర్కారువారెన్నో ప్రయత్నములు చేసిరి. వ్యవసాయవిచారణనిమిత్తమొక డిపార్టుమెంటు నేర్పరచిరి. ఈ దేశములో పూర్వము లేని క్రొత్త మొక్కలను చెట్లను దెచ్చి యిక్కడ అభివృద్ధినొందునట్లు చేసిరి. తేయాకు, కాఫీ, ఉర్లగడ్డలు, అనేక కాయకూరదినుసులు పూర్వ మీ దేశమున పండుటలేదు. తేయాకు కాఫీ పైర్లవలన దేశమునకెంతో లాభము కలుగుచున్నది. 1907 వ సంవత్సరమున 5 లక్షల 36 వేల యకరములకంటె ఎక్కువ ఈ దేశమునందే తేయాకుపైరు చేయబడుచుండెను. ఈ తోటలవలన 5 లక్షలమంది జీవించుచున్నారు. ఆ సంవత్సరమున 10 కోట్ల 30 లక్షల రూపాయలవిలువగల తేయాకు ఈ దేశమునుండి ఎగుమతి చేయబడినది. 1 కోటి 11 లక్షల 50 వేల రూపాయల వెలగల కాఫీ కూడ ఎగుమతి చేయబడినది. జనుము పంటకూడ అభివృద్ధినొందినది. 1907 వ సంవత్సరములో 36 కోట్ల 50 లక్షల రూపాయలవిలువగల జనుమును జనుపనార మొదలగునవియును ఎగుమతి చేయబడినవి. కావున సా

మూరు 48 కోట్ల రూపాయలధరగల కాఫీ, తేయాకు, జనుము ఎగుమతియైనవి 858 వ సంవత్సరములోనన్నో 75 లక్షల విలువగలవే యెగుమతియయ్యెను. ఈ 50 సంవత్సరములలో ఈమూడుపంటలు 50 రెట్లు ఎక్కువైనవి. 1858 వ సంవత్సరమున బ్రెజీలు దేశమునుండి చింకోనాచెట్టును తెచ్చి యీ దేశమున నాటిరి. ఇప్పుడది పర్వతప్రదేశములయందు పెంచబడుచున్నది. దీనివలన జ్వరమునకు మంచిమందుగా ఉపయోగించుచున్న క్వయినాపొడుము చేయబడుచున్నది. మిక్కిలి యుపయుక్తమగు నీచెట్టును మనదేశములో పెంచుటచే క్వయినామందు మిగుల చౌకఅయినది. క్రొత్తచెట్లను పైరులను పండించు విషయమునసేగాక యిదివఱకు ఈదేశములోనున్న పైరులను అభివృద్ధిచేయు విషయమున కాపులకుతెలియనిసంగతులను నేర్పుచు మంచివిత్తనములను తెప్పించియిచ్చుచు మాదిరిపొలములను సాగుబడిచేయించి చూపుచు బీదలకు చికిత్సలను కనిపెట్టితెలుపుచు, విద్యార్థులకు వ్యవసాయశాస్త్రమును బోధించుటకు కళాశాలల నేర్పఱచుచు ఇట్లనేకవిధముల వ్యవసాయదారులకు సర్కారువారు తోడ్పడుచున్నారు.

పశుచికిత్సాశాలలు.

ఇంతియగాక పశువులరోగములను వానికిచేయనగు చికిత్సలను వివరించి ప్రకటించుచు, పశువైద్యమునునేర్పి కొందరిని గ్రామాంతరములకుబంపి అచ్చటచట పశువైద్యశాలలనమర్చి నోరులేని జంతువులనొప్పిని తీర్చుపుణ్యము కట్టుకొనుటయేగాక, పశువులసంపదగా తలంచు కాపువానికి ప్రభుత్వమువారు తోడ్పడుచున్నారు.

క్రొత్తచెట్లను పెంచుటకు తోటలును, నానావస్తు ప్రదర్శనశాలలును

ఇండియాదేశపు ఓషధులు నశించకుండుటకును క్రొత్తక్రొత్తచెట్లు పెంచబడుటకును, సర్కారువారిచే సంరక్షింపబడు తోటలుగలవు. వీనిని దర్శించి

న్ప్రజలకు వృక్షశాస్త్రజ్ఞానము కొంతవరకైనకలుగును. ఇవిగాక నానావస్తువర్గమును, జంతువులను ఉంచి మ్యూజియములలో జాగ్రత్తపరచియుంచి జనులకు ప్రపంచజ్ఞానము అధికముగ కలుగునట్లుచేయుచున్నారు. మన దేశవస్తువులు సీమలోని మ్యూజియములలో కూడబెట్టియుంచియున్నారు. యీ మ్యూజియములందు ఎవ్వరైనను వెళ్లి చూడవచ్చును.

పరపతి.

అప్పుకావలసిన వ్యవసాయదారులు దురాశగల షాహుకారుచేతులలో చిక్కి చెడకుండ అగ్రికల్చరల్ బాంకులనుపెట్టి పరపతిసంఘము లేర్పడుటకు ప్రోత్సాహము కలుగజేసి సర్కారువారు కాపునకు పలుతీరుల తోడ్పడుచున్నారు.

11 వ మేలు ఆయురారోగ్యములు:

ఆంగ్లేయప్రభుత్వకాలములో జనులు ఆరోగ్యభాగ్యమును బడయుటకు ఎన్నో ప్రయత్నములు చేయబడినవి. పూర్వము కలకత్తానగరము కుళ్లి కంపెత్తు పెంటకుప్పలతో నిండిన మురుగుడుగుంటలకు నెలవైయుండెను. పట్టణపురోత యిట్లు మురికిగుంటలలోగాని హుగ్లీనదిలోగాని పారవేయుచుండెడివారు. ఊరిపెంటతో నింపబడుచుంటయేగాక ఊరిలోచచ్చినవారి శవములన్ని పారవేయబడుచుండుటచే ఈనది యెంతచక్కగా నుండియుండవచ్చునో, ఇట్టిజలమును త్రాగుచుండుజను లెట్లుండవలయునో వేఱుగ జెప్పనక్కరలేదు. చూచుట కసహ్యముగాను ఉండుటకనారోగ్యముగాను నుండిన కలకత్తానగరములో ఈకాలమున పోల్చుటకు ఐరోపాలోకూడ ఎన్నో పట్టణములు లేవు. కలకత్తాయొక్క అందమును చూచి దానికి రాజనగరుల పట్టణమని బిరుదునామమును పెట్టిరి.

1864 వ సంవత్సరము లక్షప్రజలుండిన రంగూనుపట్టణములో సరాకు రుఖాదీపము ఒక్కటైననుండినది కాదు. నిర్మలమైన జలము త్రాగుటకు లభించెడిదికాదు. మురుగునీరు వీధులయందే పారుచుండెను. పట్టణములోని

హెచ్చు ఎక్కడికక్కడ కుళ్లి కంపెత్తుచుండవలసినదేగాని దానిని తొలంగిం చు మార్గము లేదు. అప్పటి రంగూనునకును ఇప్పటిరంగూనునకును ఎంతో తారతమ్యముగలదుగదా. కలకత్తా రంగూను పట్టణములనుగురించి చెప్పినసంగతులే చెన్నపురి మొదలగు పెక్కు పట్టణములను గురించి చెప్పవలసియున్నది. త్రాగుటకు నిర్మలజలము దొరుకనందున జనులు పెక్కు దీర్ఘ వ్యాధులకు పాల్పడుచుండిరి. ఇప్పుడు పట్టణములకుచేరని దూరప్రదేశములందు స్వచ్ఛమైనజలము సేకరించి అక్కడనుండి నీళ్లుచెడకుండ పట్టణములలోకి తెచ్చి గొట్టముల మూలమున మన కొసంగుచున్నారు. విశాఖపట్టణము, గుంటూరు, బెజవాడ కాకినాడ మొదలగు పట్టణములిందుకునిదర్శనముగానున్నవి. పట్టణములను అతిశుభ్రముగానుంచుటకును పరిశుభ్రమైనజలము మనకులభించుటకును తగిన యేర్పాటులుచేసినదేగాక ప్రజల ఆరోగ్యవిచారణనుచేయుచు నెల్లపుడు కనిపెట్టిచూచుటకు శానిటరీ యినస్పెక్టర్లను సూపరింటెండెంట్లను, కమిషనర్లను ఏర్పఱచియున్నారు.

ఆస్పత్రులు, డిస్పెన్సరీలు.

ఇట్లు వ్యాధులు రాకుండ జనులు ఆరోగ్యవంతులై యుండుటకు వలయు జాగ్రత్తలు ముందుగా పుచ్చుకొనుటయేగాక వ్యాధివచ్చినతరువాత అది నివర్తించుటకును ఎన్నో యేర్పాట్లుచేసియున్నారు. ఈకాలమున కొంచెము పెద్దయూళ్లకన్నిటికి ఆస్పత్రులును (రోగులనుఉంచుకొని చికిత్సచేయు శాలలును) డిస్పెన్సరీలును (మందులిచ్చి పంపుశాలలును) ఏర్పఱుపబడియున్నవి.

1857 వ సంవత్సరమున 142 సివిలుఆస్పత్రులుండెను. వానిలో ఆయేడు 6,71,000 మంది చికిత్సనందిరి.

1907 వ సంవత్సరమునందన్ననో 2,514 ఆస్పత్రులుండెను. వానిలో 2,50,00,000 మంది చికిత్సనందిరి.

దీనినిబట్టి సర్కారువారు వారిప్రజలవిషయమై ఎంతశ్రద్ధపుచ్చుకొనుచున్నది స్పష్టమగును. ఇన్ని వైద్యశాలలు, నిందరు రాజులచే ప్రజలకొఱకే

ర్పబడిన వైద్యులు, ఇంగ్లాండులో నీ కాలమునను నెంతదయాళువగు రాజు కలిగినపుడును లేనసంగతి మనకు తెలిసినదేగదా.

వైద్యశాస్త్రమును చక్కగా తెలిసిన వైద్యులు.

వైద్యశాలలున్నంతన చాలదు. దేశములో వైద్యశాస్త్రమును చక్కగా తెలిసికొని అనుభవసిద్ధముగా వ్యాధులస్వభావమును నానికి జేయునట్టి చికిత్సయు ను నేర్చిన వైద్యులుకూడ కావలసియున్నారు. కావున నీ శాస్త్రమును నేర్చుకొనుటకు ప్రభుత్వమువారు విద్యార్థులను తరిఫీయతు చేయుటను వైద్యకళాశాలల నేర్పఱచియున్నారు. వీనిలో పురుషులకేగాక స్త్రీలనుగూడ వైద్యమును నేర్పుచున్నారు. 1857 వ సంవత్సరమునందున్నవారికంటె ఇప్పుడు 20 యింతలకు ఎక్కువగా సర్టిఫికేట్లుపొందిన వైద్యులున్నారు.

జనసంఖ్య రానురాను అధికమవుట.

ప్రభుత్వమువారు తమప్రజల ఆయురారోగ్యవిషయమున నింతశ్రద్ధవహించి వారిని సుఖులనుగాజేసిన కారణమున వారిసంఖ్య నానాట అభివృద్ధి నొందుచూ వచ్చినది. 1872 వ సంవత్సరమునందున్నవారికంటె 1881 వ సంవత్సరములో 1 కోటి 50 లక్షల 50 వేలమంది ఎక్కువైరి.

1881 నుండి 1891 వఱకు లెక్కచూడగా 2 కోట్ల 70 లక్షల 70 వేలమంది ఎక్కువైరి. ఒక్క లోయరుబర్మాలోనే నూటికి 25 మందివంతున జనసంఖ్య హెచ్చినది.

1891 వ సంవత్సరములో 12,30,00,000 పురుషులును, 11,80,00,000 స్త్రీలు నుండిరి.

గంగానదిపాఱుచున్న దేశములయందు సంవత్సరమునకు 1000 కి 5 గురు ఎక్కువగుచున్నారు; బర్మాలో వేయింటికి 40 మంది ఎక్కువగుచున్నారు ఉత్తరబీహారులో మరింత జనసంఖ్య హెచ్చినది.

పూర్వము జనసంఖ్య ఎక్కువకాకుండుటకు కారణము,

పూర్వము విశేషముగా యుద్ధములు జరుగుచుండినవి. రాజుల సేనలొండొంటితో పోట్లాడి నశించుచుండ అవి గ్రామములపై వేలకొలది జనులను నరికి పొడిచి కాల్చి చంపుచుండెడివి. ఒక్కొక్కసారి గ్రామములను గ్రామములనే తగులబెట్టిపోవుచుండెడివి. ఇక మరాటీదండ్లు, పిండారీగుంపులు, తగ్గులనే హత్యచేయువారు జనులను పెట్టుచుండిన బాధలకుమితిలేకుండెను. దినమొకగండముగా గుండెదిగులు ప్రాణతల్లటతో నల్లాడుచుండిన జనులు అభివృద్ధినొందుట యెట్లుపొసగును. ఇప్పుడన్నను శత్రురాజుల భయమును లేదు, మునుపటి బందిపోటుదొంగల బాధయును లేదు.

(2) క్షామబాధ పూర్వమధికముగానుండెను. పండిన దేశములనుండి సులభముగా పండని దేశములకు ధాన్యము రవాణాయగుటకు మార్గము లేనందున కరవుబాధచే తినుటకన్నములేక జను లెందఱో మృతిజెందుచుండెడివారు. ఇప్పుడట్టియిక్కట్లు నీటిపారుదల సాధనములవలనను రెయిలువేలు రస్తాల మూలముననుతొలగినది.

(3) రోగములుతగ్గి జనులకు ఆరోగ్యభాగ్యము అధికముగా లభించినది. పూర్వము పట్టణములుండిన దుస్థితిని వివరించితినిగదా. నాచేతిమాత్ర వైకుంఠయాత్ర అను సంచికట్టువైద్యులు పూర్వమెందఱో యుండిరి. ఇవన్నియు మరణములసంఖ్య హెచ్చుటకు కారములుగదా,

(4) పూర్వము కొన్నిజాతులలో స్త్రీశిశువులను పురిటియందే చంపుచుండెడివారు. చనిపోయిన భర్తతోడ భార్యను కాల్చి చంపుచుండెడివారు గంగాదేవిసలె కన్నబిడ్డలను గంగయందు పారవేయుచుండెడివారు. ఇవియన్నియు చల్లని బ్రిటిషుప్రభుత్వమువారి శాసనమువలన తొలగినవి. కావున జనసంఖ్య వృద్ధినొందినది. (కాని యిట్లు జనసంఖ్య అమితముగా హెచ్చుటవలన కొంతకాలమైనపిదపనైనఁ గొంతవరకు దేశమునకు ఇబ్బందికలుగవ

ష్పను గాన, ప్రజలు బాల్యవివాహములు మాని, యేకపత్నీవ్రత [illegible] కర్మాచరణపరులై కేవలవిషయలోలులుగాక సుఖజీవనము [illegible])

12 వ మేలు బహిరంగమైనచట్టము లేర్పడుట.

ఇదిమంచి యిదిచెడ్డయని స్పష్టముగా వివరించుచు [illegible] టిని బాధ్యతలిట్టివి అనివివరముగా తెలియజేయు చట్టములు [illegible] యు, అవి చిదంబరరహస్యముగా ఎవరికో అధికారులకు [illegible] తెలిసియుండునట్లు దాచియుంచక జనసామాన్యమునకు [illegible] దేశభాషలయందుకూడ ప్రకటింపబడునట్లు సర్కారువారు చేసినది యీపేర మున కొక గొప్పమేలు. లార్డ్ మెకాలేగారు ఇండియన్ పీనల్‌కోడును ([illegible] స్మృతిని వ్రాసిరి. ఈచట్టములలో పోల్చదగిన చక్కని [illegible] ప్రపంచము లోలేవని చెప్పుదురు. క్రిమినల్ ప్రొసీజరుకోడుకూడ [illegible] రముగాను ఇన్నిసంగతులు ఇమిడియుండు ఇంతక్లుప్తముగాను [illegible] చట్టము లెందును నుండవు. ఇట్లు చట్టములను ఏర్పఱచుటకు సర్కారు [illegible] కమిషన్లను (సభలను) నియమించి శ్రేష్ఠమైనశాసనములచే దేశమును పరిపాలించుచుండుట మిగుల కొనియాడదగినవిషయమైయున్నది. ఈ [illegible] శాసనముల వలన నేరములు చాల తగ్గినవి. జాతి మతభేదముల [illegible] పాటింపక శ్రీరాజుగారిప్రజలలో ఎచ్చుగాడైనను జమీందారైనను [illegible] గా బద్ధులై యుండునట్లుచేసిన యీశాసనముల సర్వసమత్వభావము [illegible] మెచ్చదగియున్నది.

క్రిమినల్ చట్టములవలె సివిల్ చట్టములును ఏర్పఱుపబడెనని కొని యిదియంతతేటగా లేదు. అనేక శ్రుతి స్మృతులను పరిశీలించి [illegible] పండితులు హిందూ న్యాయశాస్త్రములను వ్రాసిరి. ఈగ్రంథములు సివిల్ వ్యవహారములను పరిష్కరించుటలో చాల తోడ్పడుచున్నవి. మంచి విద్వాంసులను న్యాయాధిపతులుగా నియమించుటచే మిక్కిలి చిక్కుగానుండు వ్యాజ్యెములుకూడ నేర్పుతో పరిష్కరింపబడుచున్నవి.

13 వ మేలు రెవిన్యూ వసూళ్లును; అవి సర్కారుకు కట్టు పద్ధతులును

పూర్వము రాజులకాలములో కాపులయొద్దనుండి జమ చేయబడు దానిలో కొంత అపహరింపబడుచు కొంత బొక్కసమున చేరుచుండెను. కావున న్యాయముగా సర్కారునకు చెందేపైకముకంటె ఎంతో ఎక్కువ మొత్తము కాపులు చెల్లించవలసివచ్చుచుండెను. ఇప్పుడన్ననో సర్కారువారుచేసిన దివ్యమైనయేర్పాట్లవలన చిన్న పల్లెటూరిలో జమయైన చిల్లిగవ్వకూడ ఎవ్వరిచేతను అపహరింపబడక సర్కారువారిబొక్కసమున చేరుచున్నది. కావున వారు ధనమును విశేషముగా దేశోద్ధారకమైన కార్యములందు వినియోగించుటకు శక్తులగుచున్నారు. ప్రపంచములోనున్న గొప్పగొప్పరాజ్యములలో ఇండియాయొకటిగానున్నది. దీని ప్రస్తుతౌన్నత్యదశకు కారణము మనప్రభుత్వమువారు పరిపాలనవిషయమున చేసిన దివ్యమైనయేర్పాటులే. ఈక్రిందియంకెలవలన మనదేశపురెవిన్యూ ఎంతఎక్కువైనది తెలియును.

సంవత్సరము	జమ		కర్చు	
1840	2,10,00,000	సవరనులు	2,00,000	సవరనులు
1857	3,20,00,000	,,	30,00,000	,,
1901	7,50,00.000	,,	3,00,00,000	,,

ఇట్లు వసూళ్లు ఎక్కువగుటకు ముఖ్యకారణము నూతనరాజ్యప్రాప్తియే 1840 వ సంవత్సరమునకుతరువాత 5 లక్షలచదరపుమైళ్ల విస్తీర్ణముగలిగి 6 కోట్లప్రజలు వాసముచేయు దేశము ధర్మపరాయణులగు నాంగ్లేయుల పరిపాలనలోనికివచ్చినది. అంతేకాని పన్నులభారము అధికమగుటచేత కాదు. అన్నిసంగతులను గమనించి ప్రస్తుతము బ్రిటిష్ఇండియా రెవిన్యూను 30, 40 స॥

వత్సరముల క్రిందటి రెవిన్యూను పోల్చిచూచిన రెండుకాల ప్రజలపైని భారము తగ్గియుండుటే స్పష్టమగును. అన్ని పన్నులు ప్రాతవేగాని రాబడిపన్ను ప్రొవిన్షిలు రేట్లుమాత్రము క్రొత్తవి. ఈక్రొత్త రెవిన్యూ ఏర్పడినపుడే ఉప్పుమీదపన్ను తగ్గించిరి. ఇండియాలోని రాకపోకల వ్యయములు తగ్గినవి. ఆ హెచ్చునకును ఈతగ్గునకును సరిపోయినది.

భాస్కరుడు.—రాబడిపన్ను కట్టి ఉప్పుపన్ను తగ్గించుటలో న్యాయమైన మేలుగలదా? లేకున్న ఈ మార్పువలన ప్రభుత్వమువారి కేమిలాభము?

రామశర్మ.—ప్రభుత్వమువారికి లాభములేదుగాని ప్రజలకే మంచిమేలుగలిగినది. ఉప్పు బీదసాద లందఱు ఉపయోగించుపదార్థము. దీనిమీద పన్ను తగ్గించుటచేత బీదలకు సుఖముకలిగినది. ఇక రాబడిపన్ను బీదలను బాధించునదకాదు. భాగ్యవంతులనుచెందునదే. కావున ధనవంతులు కొంతసొమ్మిచ్చినను చింతలేదు. బీదలకు సౌఖ్యముకలిగినదే గొప్పమేలు. ఈ సందర్భమున కర్జనుప్రభువు చేసిన యుపకారమును హిందూదేశపు ప్రజలు జ్ఞప్తియందుంచదగియున్నది. కర్జనుప్రభువుగారు ఉప్పుపన్ను తగ్గించుటయేగాక రాబడిపన్ను మునుపటికంటె ఎక్కువ ధనవంతులుమాత్రమే చెల్లించునట్లు చేసిరి. ఇట్లు ప్రభుత్వమువారు ప్రజల సౌఖ్యమే తమ పరిపాలనకు ముఖ్యోద్దేశముగా గొనియున్నారుకాని కొందఱు సత్యమెఱుంగక భావించునట్లు పేరాశచే ప్రజలనుండిద్రవ్యము జవురుకొనుట వారియుద్దేశము కాదు. ప్రభుత్వమువారిసంతృప్తియు శాంతస్వభావమును నూతనరాజ్య సంపాదన విషయమున తెలియును. ఈవిషయమై కొందఱికిగల తప్పుఅభిప్రాయము ఈక్రిందిసంగతులవలనతొలగునుగాక.

మైసూరు సంస్థానము హైదరాలీచేతను టిప్పుసుల్తానుచేతను పరిపాలింపబడునపుడు ఆంగ్లేయులతోడ యుద్ధముసంభవించినది. తుదకు శ్రీరంగపట్టణముకోటను ఆంగ్లేయులు వశపఱచుకొనినపుడు న్యాయముగా మైసూరురాజ్యము బ్రిటిషుగవర్నమెంటువారి రాజ్యముతో కలుపుకొనబడవలసియుండెను. కా

ని వారట్లు చేయలేదు. మైసూరును హైదరాలికిముందు ఏలుచుండిన రాజకు టుంబమువారి కొప్పజెప్పిరి. మనప్రభుత్వమువారికే పేరాస యుండినయెడ న్యాయముగా వారు చేర్చుకొనదగిన రాజ్యమునే యేల విడిచిపెట్టెదరు. 1830వ సంవత్సరము ఈదేశపరిపాలనములో మిక్కిలి అక్రమముగా జరుగుచుండె ను జను లనేక బాధలకు లోనగుచుండిరి. అపుడా రాజ్యకార్యనిర్వహణము బ్రిటిష్‌ఆఫీసరుల వశముచేసిరి. 1867 వసంవత్సరములో ఆదేశపురాజు చ నిపోయినపుడు ఆయన పెంపుడుకుమారునకు రాజ్య మప్పగించెదమని వ్రా స్తిచ్చి 1881 వ సంవత్సరములో తాము చెప్పినట్లుచేసిరి.

తిరువాన్కూర్ సంస్థానము టిప్పూ చేతులలోనుండి విడిపింపబడి ఆదే శపురాజునకు అప్పగింపబడెను.

పంజాబులోని ముఖ్యమైన స్వదేశసంస్థానములు బ్రిటిష్‌దొరతనమువా రి దాతృత్వమువలన నిలిచియున్నవి. లేకున్న వారి నెన్నడో రణజిత్‌సిం గు ఊడ్చివేసియుండును.

బరోడా సంస్థాన మొకప్పుడు మిక్కిలి దుర్నీతిపరుడైనరాజుచే పా లింపబడుచుండెను. గొప్పగొప్ప ఉద్యోగములను ఎక్కువపైకమిచ్చినవారికి చ్చుచుండెడివారు. సర్కారుపన్నులు బహుక్రూరముగా వసూలుచేసెడివారు. మర్యాదగల గొప్పకుటుంబపు స్త్రీలు రాజవీధులలోచెఱబెట్టబడి రాజాంతః పురములోకి తీసికొనిపోఁబడెడివారు. ఇట్టిసందర్భములందు బ్రిటిష్ గవర్న మెంటువారు జోక్యమునుకలుగజేసికొని ఆదేశజనులను కాపాడిరి. దేశము ను తాము తమరాజ్యముతో చేర్చుకొనలేదు.

మణిపురమను చిన్నసంస్థానమునందలి రాజు చంపబడి రాజ్యము మఱి యొకరాజబంధువుచే అపహరింపబడెను. లార్డ్ లాన్స్‌డౌన్‌గారి యుత్తరు వుల ప్రకారము ఆసాము చీఫ్ కమిషనరుగారగు క్వింటన్‌గారు విచారణచేయు టకు మణిపురమునకు వెళ్లిరి. ఆయన అక్కడచేరగానే రాజ్యము నపహరించి

శరాజుతోడ సంభాషించుటకు పోయినయును ఆయనతో వెళ్ళినవారును పిలువబడి హఠాత్తుగా చంపబడిరి. ఎంత సాహసకార్యము జరుపబడినను లాన్స్‌డౌన్‌గారు, ఆ రాజ్యమును బ్రిటిషు రాజ్యముతో చేర్పక స్వదేశపు రాజునకే ఒప్పగించిరి. బ్రిటిషువారి శాంతసౌజన్యగుణముల కింతకన్న వేఱు నిదర్శనమేమి కావలెను.

అయోధ్యరాజ్యము చెప్పుటకు వీలులేనంత క్రూరపరిపాలనకు లోనైయుండగా అనేకసారులు ఎన్ని విధముల చెప్పినను వినక రాజు దుష్టుల చేతికి ప్రజలను ఒప్పజెప్పి వారిని కడుబాధలపాలు చేయుచుండెను. రఘుబార్ సింగ్ అను క్రూరుడు ఒక జిల్లాకు గవర్నరై చేసిన క్రూరకార్యములను గూర్చి యిదివఱకే చెప్పితిని, ఈ కార్యములన్ని ప్రక్కను బ్రిటిష్ గవర్నమెంటువారి రాజ్యమున్నప్పుడే జరుగుచుండెను. అపుడు సర్కారువారు ఆ రాష్ట్రమును తమ రాజ్యములో చేర్చుకొనవలసివచ్చినది. ఇపుడా దేశములోని జనులు ఆంగ్లేయుల పేరు విన్నంతన కృతజ్ఞతతో నమస్కరింతురు.

కొడగు దేశమును కూడ, ప్రజలందఱు ఏకగ్రీవముగా ప్రార్థించిన మీదట సర్కారువారు తమ రాజ్యములో చేర్చుకొనిరి.

ఆ దేశములో జరుగుచుండిన క్రూరకార్యములు వినుటకే కష్టముగానుండును. ఇందులో అక్రమముగాగాని పేరాశ చేతగాని చేర్చుకొనిన రాజ్యమేది? బ్రిటిషువారి వశమైన రాజ్యములందు ధర్మము సంస్థాపింపబడినది, జనులందఱు సుఖజీవులై పాడిపంటలతోడ వర్ధిల్లుచున్నారు.

బ్రిటిష్ దొరతనమువారివలన స్వదేశసంస్థానమునందలి ప్రజలకుగల్గినమేలు.

స్వదేశ సంస్థానాధిపతులు ప్రక్కనున్న బ్రిటిష్ దొరతనమువారిని మేలుబంతిగా పెట్టుకొని తమ రాజ్యపరిపాలనను అనేకతీరుల చక్కపరచుకొని తమతమ దేశముల నభివృద్ధికి దెచ్చిరి. ఇదిగాక ఆయా రాజ్యములలో అక్రమములైన జరుగుచుండిన బ్రిటిషు దొరతనమువారు హితోపదేశము చేయుట గలదు

వారిరాజ్యములు బాగుపడుమార్గములు బోధించుటయు గలదు. సమర్థులైన తమ యుద్యోగస్థులను వారికిచ్చి రాజ్యపాలనవిషయములందు వారికి తోడ్పడునట్లుచేయుటయు గలదు. కావున తమరాజ్యముయొక్కయు తమరాజ్యప్రజలయొక్కయు మేలునుమాత్రమే పాటింపక దేశమంతయు నభివృద్ధినొందుటకు దొరతనమువారు ప్రయత్నముచేయుచున్నారు. ఇట్టి యుదారమతులును ధర్మపరాయణులునగు నాంగ్లేయులవశమున నీ దేశముండుట సర్వేశ్వరుని కృపాకటాక్షవీక్షణఫలమే కాని వేఱు కాదు.

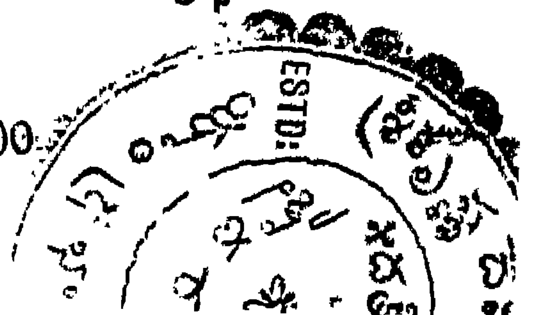
14 వ మేలు విద్యాదానము.

ఆంగ్లేయదొరతనమువారి కాలములో దేశజనులు విద్యాధికులగుటకు ఎన్నో ప్రయత్నములు చేయబడినవి. ఇంగ్లీషువిద్యవలన నూతనప్రకృతిశాస్త్రజ్ఞానములభించినది. రాజకీయవ్యవహారతత్త్వము తెలియవచ్చినది. ప్రపంచములోని గొప్పగొప్పరాజ్యములెట్లెట్లు అభివృద్ధికివచ్చినది తెలిసినది. జనులకు తమయందున్నలోపములిట్టివని గ్రహించి వానిని సవరించుకొనుశక్తి కలిగినది. కేవలము ఇంగ్లీషు చదువుకొనినవారు దేశములో మిక్కిలితక్కువగానే యుండినను వారి సహవాస సంభాషణాదులచేతను వారు వ్రాసిన గ్రంధములు మొదలగువానిచేతను జనసామాన్యమున కెంతో జ్ఞానముకలిగినది. జనులు తమకుగల హక్కులు బాధ్యతలిట్టివని యోచించి వానిని గూర్చి భాషించుటకుగూడ శక్తిగలిగినది. మనదేశములో స్వార్థపరులై వేదశాస్త్రాదుల జ్ఞానము తమకేకలుగవలయునని యితరులు అంతగా విద్యావంతులు కాగూడదని మనవారిలో మనవారే బండారులనువంచించుట మనమెఱుగుదుము. తుదకు మనకుటుంబములోని స్త్రీలే చదువుకొనకుండ పురుషులు చేయుచువచ్చిరి. దీనికి కారణము స్వార్థపరత్వమే. (Selfishness) గాని వేఱు కాదు. ఇట్టి స్వార్థపరత్వమే, జాతివైషమ్యమే మనల నిట్టిగతికి తెచ్చినది. పూర్వము జ్ఞానతేజమును మనవారు ఇతరదేశవాసులకొసగి అక్కడి యజ్ఞానాంధకారమును బాపుచు వచ్చిరి. ఇప్పుడన్నో అజ్ఞానాంధకార నిమగ్నులమగు మనకే యితరదేశవాసులు సుజ్ఞానదీపమునిచ్చి ప్ర

కృతియొక్క సత్యస్థితిని తెలియజేయుచున్నారు. ఇప్పుడు మిక్కిలి నాగరికతగల దేశములు పూర్వ మనాగరికస్థితిలోనున్నప్పుడు వారికి బోధ్ధలగు మనవారు బోధకులైయుండిరి. చదివినశాస్త్రమును మఱచినగురువునకే శిష్యుడు నేర్పవలసివచ్చినట్లు, వారే మనవారికిపుడు బోధింపవలసివచ్చినది. పూర్వమెప్పుడో మనవారు గొప్పవారైయుండిరని చెప్పుకొని సంతోషపడుటవలన లాభములేదు. ప్రస్తుతస్థితి నికృష్టముగానే యున్నది. మనదేశములో నూటికి 90 మంది చదువురానివారైయున్నారు. విద్యరానివాడు వింతపశువను మాట అబద్ధముకాదుగదా. ఇంక స్త్రీలన్ననో నూటికొక్కరుదక్క తక్కిన 99 మందియును చదువురానివారైయున్నారు. ఆంగ్లేయప్రభుత్వమువారు రాకపూర్వము ఇంతకన్నను మనవారి స్థితి హీనముగానే యుండినది. ఈ దేశోద్ధారణమే ముఖ్యోద్దేశముగాఁగల్గి ఉదారస్వభావులును పరోపకారమతులు నగు ఆంగ్లేయప్రభుత్వమువారు మనము విద్యావంతులమగుటకు ఎంతో శ్రమపడుచున్నారు. ఇందుకొఱకె కెన్నో పాఠశాలలను కళాశాలల నేర్పఱచి బహుమానములను విద్యార్థిభృతులను నిచ్చుచు ప్రోత్సాహముకలుగజేయుటయేగాక నేర్పబడుచుండు విద్య ఉత్తమమార్గమున నేర్పబడునట్లు కనిపెట్టిచూచుచుండుట కొఱకనేక యినస్పెక్టర్లను నియమించిరి, 1857 వ సంవత్సరమున మూడు యూనివర్సిటీలు స్థాపింపబడినవి.

పాఠశాలలకు గ్రాంట్లు ఇచ్చుపద్ధతి ప్రారంభింపబడినది. 1858 వ సంవత్సరమునందు 13 కాలేజీలు ఉండినవి. 4,00,000 విద్యార్థులుండిరి.

(1)	1865	26	1582 మందిఅందరు గ్రాడ్యుఎట్లుచదువుచుండిరి
	1907	179	26,000
(2)	1865 వ సం॥ లో 19,201	పాఠశాల	6,19,260 విద్యార్థులుండిరి. లుండెను.
	1907	1,65,473	57,08,000

(3) 1858 వ సంవత్సరమున విద్యావిషయ 39,40,000 రూపాయలు
పైన కర్చుమొత్తము.

1865 67,10,000

1907 6,00,00,000

(4) 1871 వ సం॥ న 10,000 ఆడపిల్లలు చదువు నేర్చుచుండిరి,

1901 1,28,000

ఇట్లు విద్య ఆంగ్లేయుల పరిపాలనలో 30, 40 సంవత్సరములలో పదింతలు హెచ్చినది.

హిందూదేశ జనసంఖ్య.	పురుషులు.		స్త్రీలు.	
	చదువువచ్చిన వారు	రానివారు	చదువువచ్చిన వారు	రానివారు
29,43, 60,000	1,51,99,000	13,47,52,000	14,33,000	14,29,76,000
	14,99,51,000		14,44,09,000	

ఈయంకెలనుబట్టి పురుషులలోను ముఖ్యముగా స్త్రీలలోను విద్య యెంత అభివృద్ధికావలసియున్నదో తెలియుచున్నది. ఇందరుస్త్రీలు అజ్ఞానదశయందున్నప్పుడు దేశాభిమానులకు నిద్ర యెట్లుపట్టుచున్నదో తెలియకున్నది. ఈవిషయమై సర్కారువారు ఎంతసహాయముచేయుటకు సిద్ధులైయున్నను ప్రజలు

లను ఆడుబిడ్డలను పాఠశాలలకు పంపకున్న వారేమిచేయగలరు. బ్రహ్మశ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగముపంతులువారివంటి దేశాభిమానులు పాఠశాల లేర్పఱచి విద్యనుగోరు బాలికలకొఱకు కెందరు చూచిచూచి యెవ్వరు రాకుండుటచే యూరకుండవలసినవారగుచున్నారు. మన దేశమునకు పెక్కురీతుల ఉపకారులైయున్న మిషనరీవారును పాఠశాల లేర్పఱచిరి. కాని అందులోని పెద్ద తరగతులలో చదువుకొను హిందూ బాలికలు మిక్కిలిఅరుదు. మహమ్మదీయ బాలిక లసలేలేరు.

విద్యాబోధకులను సిద్ధపఱచుట.

విద్యాభివృద్ధినొందించుటకు మంచిమార్గముల ననుసరించి విద్య నేర్పగల బోధకులును కావలసియుందురు. గనుక అట్టివారిని సిద్ధపఱచుటకు ట్రెయినింగ్ కాలేజీలు, నార్మల్ స్కూల్సు ఏర్పఱుపబడినవి. స్త్రీలకు స్త్రీలే బోధకులగుట ఎక్కువ అనుకూలమగుటచే అట్టి విద్యార్థినులకు మిగుల ప్రోత్సాహము కలుగజేసి విద్యాబోధకురాండ్రుగ తరిఫీయతు అగుటకు బహుమాన వేతనముల నేర్పఱిచియున్నారు. దేశోద్ధారకమైన యీ కార్యమునకు క్రీస్తుమతస్థులే ముందుకువచ్చుచున్నారు.

విద్యహెచ్చుటవలన సర్కారువారికిగల్గు మేలు.

మూఢులను పరిపాలించుటకన్న సుజ్ఞాన సంశోభితులు యుక్తాయుక్త విచక్షణులైన వివేకులను పరిపాలించుట మిగుల అనుకూలము. ఇట్టివారు సర్కారువారికి తోడ్పడుచు దేశ మభివృద్ధినొందుట కత్యంత శ్రద్ధాళువులై యుందురు. తమ తమ సంఘములలోనుండు దురాచారములను తొలగింపజేయుదురు. ఆరోగ్యమార్గము నవలంబింతురు. దుర్నీతి యిందువలన నశించును. ప్రజలు దేహబల మనోబలమును గల్గి వర్ధిల్లుదురు. విద్యావంతులగు ఉద్యోగ

స్థులు దైవభక్తి పాపభీతిగల్గి " సత్యంవద, ధర్మంచర " యను ఆర్యవా
క్యముల ననుసరించి న్యాయమార్గానువర్తులై సంచరింతురు. ఇది దేశమునకు
ను దేశపాలకులకును నెంతమేలో యోచింపుము. ఆంగ్లేయులు మనకొసర్చిన
గొప్పమేళ్లన్ని యొకయెత్తు, సత్యజ్ఞాననేత్రము నొసంగినది మఱియొకయెత్తు
గా భావింపనగును.

నూతన పద్ధతులప్రకారము చదువునేర్పుట.

చదువునేర్పుటయందు ఇప్పుడిప్పుడు నూతనపద్ధతు లవలంబింపఁబడుచు
న్నవి. పూర్వపు గుంటఓనమాలు ఎప్పుడోపోయినవి. ఒక్క సంవత్సరము
వరకు అరచి అరచి ఒగర్చినగాని రానియక్షరాలు, ఇప్పుడు ఆటలు పాటలు
గ నేర్పించినను నెల రెండు నెలలో వచ్చుచున్నవి. 15 దినములలో అక్షరము
లన్ని వచ్చినవారును, అక్షరములు ప్రారంభించిన ఏడాదిలో మూడవ వాచక
పుస్తకముకూడ ముగించినవారును కలరు. ఇటీవుల మఱియొక మార్పు కలిగిన
ది. విద్యార్థులు విషయజ్ఞానములేక చిలుకవలె పలుకుచు గుడ్డిపాఠము చేయు
చు బుద్ధి మందగించినవారు కాక ప్రకృతి స్వరూప స్వభావాదులను అనుభవ
సిద్ధముగ నేర్చుకొనుచు ప్రకృతియే చదువనగు పుస్తకముగా భావించుచు నిజ
మైన జ్ఞానమును ప్రజ్ఞయు, వివేకమును కలవారగునట్లు అధికారులు విద్యాబో
ధనవిషయమున క్రొత్త క్రొత్తపద్ధతుల నవలంబించుచున్నారు. ఇదియుంగా
క పూర్వము మనపండితులవలె తనకు ఇష్టమైనశాస్త్రమును ఆమూలాగ్రముగ
నేర్చుకొను పద్ధతులను అమలులోనికి తెచ్చుచున్నారు. ఇందువలన ఆ
యాశాస్త్రములం దొక్కొక్కరికి పరిపూర్ణపాండిత్యమేర్పడును. అన్ని
విద్యలయందు వ్రేలుపెట్టి ఒక్కవిద్యయు చక్కగా రాకుండుటకంటె ఏ
దే నొకవిద్యను అభిమానవిద్యగా గ్రహించి దానియందు చక్కని ప్రజ్ఞను సం
పాదించుట మంచిపనికదా. ఈమార్పులయందు కర్జనుగారిజోక్యము చాలక
లదు, " ఓడు ఓడన కంచమంతయు నోడు ఓడ "ను నట్లు కర్జనుగారు చేసిన
పన్నియు అననుకూలకార్యములుగా భావించువారును మనదేశమున గలరు.

ఇది గొప్పపొరబాటు. కర్జనుగారిని సామాన్యునిగా నెంచఁదగదు. ఆయన మిగుల దూరదృష్టిగలిగి తన యఖండప్రజ్ఞను, నపార శేముషీసంపదను ఈ దేశాభివృద్ధి నుద్దేశించి వినియోగించెను. ఆయనచేసిన మార్పుల ఫలితములు సావధానచిత్తులమై చూడనగును గాని చిత్తశాంతిలేక యట్టివిట్టివని వానియందనాదరణచూపుట యుక్తముగాదు.

శ్యామసుందరుఁడు—ఇప్పుడు పాఠశాలలో నన్నిట జీతము లెక్కువచేసి అందరకును సాధ్యముగానుండవలసినవిద్యను సంపన్నులకుమాత్రమా లభ్యమగునట్లుచేయుట మేలు కాదుగదా,

రామశర్మ—లోకములో అన్నిటికిని వెల ఎక్కువైనది. దీనికికారణము ముందె వివరించితిని. స్కూళ్లనుపెట్టిన యిండ్లఅద్దెలు ఎక్కువయినవి. విద్యనేర్పు ఉపాధ్యాయుల జీతము లెక్కువైనవి. ఇంకను కానున్నవి. పూర్వమునకంటె మేలైన భవనములు కావలసివచ్చినవి. నూతనపద్ధతులప్రకారము విద్యనేర్పుటకు క్రొత్తవస్తువులును ఉపకరణములును అమర్చవలసియున్నవి. ఈ కాలమున పాఠశాలలు అందమైన ప్రదర్శనమందిరములుగా, చిత్రవస్తుశాలలు, వీలైనచో నానావృక్షశోభితములగు ఆరామములుగలవియుగా గూడ చేయవలసియున్నది. విద్యార్థులకు ప్రత్యక్షమును అనుభవసిద్ధమునగు జ్ఞానము అలవడునట్లు ప్రకృతి తత్త్వసత్య మిట్టిదని కన్నులార వారుచూచి, చేతులారచేసి, గ్రహించుట కనుకూలము లేర్పరుపవలసియున్నది. దీనికంతయు నెంతో ద్రవ్యము కావలసియున్నది. ధనవంతులేగాక బీదలుకూడ గమ యభిమానవిద్యాశాలలకు ధనసాహాయ్యము చేయుచున్నారు. ఇట్టిసందర్భములందు విద్యార్థులీయవలసిన జీతములు కొంచెము హెచ్చుచేయుట గొప్పతప్పా!

15 వ మేలు పోలీసువారు.

దేశము నెమ్మదిగా నుండిన గాని యేవిద్య నేర్పుటకైనను ఏయభివృద్ధికరములైన మంచిపనులు చేయుటకైనను వీలు కాదు. కావున దేశము మంచిస్థితిలో నుండుటకును నానాట అది యభివృద్ధినొందుటకును పోలీసు సిబ్బంది ముఖ్యముగా నుండవలసియుండుటయేగాక వారు ధర్మబుద్ధిగలవారును, ఈశ్వరప్రీతిగా పనులు చేయువారునై యుండవలయును. ఆంగ్లేయప్రభుత్వము ఏర్పడుటకు ముందు దేశ మెట్టికల్లోలస్థితిలోనుండెనో యింతకుపూర్వమే వివరించితిని. మనదొరతనమువారి కాలములో చక్కని పోలీసు సిబ్బందియు ప్రజలకు రక్షకమును నేర్పడెను. కాని యింగ్లాండులోవలె ఈదేశములో పోలీసుభటుడు నిర్మొగమాటముగా నిర్భయముగా విధ్యుక్తమగు తనపనులను నెఱవేర్చుటకు సమర్థుడు కాకున్నవాడు. ఈవిషయమును చక్కగా ఆలోచించి కర్జను ప్రభువుగారు ఈడిపార్టుమెంటులో కొన్ని మార్పులను జేసిరి. ఈడిపార్టుమెంటులో కొద్దిజీతము తీసికొనుచున్న ఉద్యోగస్థుడుకూడ తనపనులను చక్కగా నెరవేర్చుచుండినచో క్రానురాను గొప్ప యధికారపదవిని పొందవచ్చును. కావున పోలీసుడిపార్టుమెంటులో ప్రతివారును మంచిమంచిపనులు చేసి కీర్తిప్రతిష్టలు పొందవలెనని మిగుల ఆసక్తితో పనిచేయుచున్నారు. కావున కర్జనుగారు ఈడిపార్టుమెంట్లులో చేసిన మార్పులు మిగుల దేశోపకారకములైనవి.

16 వ మేలు దేశాభివృద్ధినిమిత్తము చేయబడిన యితరకార్యములు.

1 కర్జనుగారు యింకను కొన్ని సత్కార్యములు చేసిరి.-ఖనిజశాస్త్ర ప్రవీణులను నియమించిరి. ఈశాస్త్రజ్ఞులు దేశములో నెక్కడెక్కడభూమిలో, కొండలలో, గనులు కలవో కనిపెట్టి వానిని త్రవ్వియెత్తు ప్రయత్నములు చేయు

డుందురు. భూమిలో పాతిపెట్టిన బంగారుకొప్పెరలు దొరకుటకంటె క్రొత్తగనులు లభించుట దేశమునకు ఎక్కువ లాభకరము. నిజాము రాజ్యములోని సింగరేణిబొగ్గుగనులు, మైసూరు సంస్థానము నందలి బంగారుగనులు నెల్లూరుజిల్లాలోని అభ్రకపు గనులు దేశమునకెంత లాభకరములుగా నున్నవో వివరింప వలసినయక్కర గలుగదు.

II వృక్షములకు, పైరులకు వచ్చెడి చీడయొక్క కారణములను ఆచీడ పురుగులు ఏమందులవలన నశించునో ఆమందులను కనుగొనుటకును పశువులకు గలుగు వ్యాధులను వానికిదగు చికిత్సలను కనుగొనుటకును శాస్త్రజ్ఞులేర్పఱుప బడిరి. ఇదిగాక, యిట్టి విషయములను గూర్చి యిండియా గవర్నమెంటు వారికి సలహాల నందించుటకు సమర్థులయిన శాస్త్రజ్ఞుల సభ యేర్పఱుప బడియెను.

III పిచ్చికుక్క మొదలగు జంతువుల కాటుచే రోగులు చావకుండ నుచితముగా చికిత్స చేయుటకు కసౌలీలో నొక వైద్యశాల యేర్పఱుపబడెను. 1902 సం॥లో 500 మంది ఈశాలలో చికిత్స నొందిరి. ఇటీవల దక్షిణ యిండియా లోకూడ నిట్టిశాలనే నిర్మించిరి. ఈ కార్యము లన్నియు దేశోపకారకములు గావా? వీనినొనర్చినవారు మనకుపకారులా? అపకారులా? కర్జను ప్రభువుగారు అన్ని డిపార్టుమెంట్లలోను తక్కని మార్పులు జేసి తన బుద్ధికుశలతను గనబఱచెను.

చిత్రశిల్పశాలలు

చిత్రలేఖన, బొమ్మ ప్రతిమలుగా చెక్కుట మంటితో అందమైన పాత్రలు చేయుట పూలు అల్లుట చెప్పులు కుట్టుట మొదలగు చేతిపనులను నేర్పు శాలలును ఎన్నిచోట్లో యేర్పఱుపఁబడినవి.

ఈదేశము అభివృద్ధినొందుట కెట్టిప్రయత్నములైన చేయుటకు ఆంగ్లేయ ఉద్యోగజనులెల్లరు సిద్ధముగానున్నారని యిక్కడ అనేక సంవత్సరములు ... మును

తోనుండి గొప్పగొప్ప యుద్యోగములు చేసి సీమకు వెళ్లియున్న ఒక దొరగారు వ్రాసిరి. ఈవాక్యము సత్యమనుటకు సందియమును పడువారు ఈదేశమునందు నొకరైనను నుండరని నమ్మెదను.

17 వ మేలు వ్యవహారములను నిర్వహించు శక్తిగలుగుటకు మనలను తరిబీయతుచేయుట.

మనదేశపరిపాలనమార్గములను కూడ మనదొరతనమువారు మనకు నేర్పు చున్నారు. దీనివలననే వారి యుదారస్వభావము వెల్లడికాక మానదు. గొప్పగొప్పపట్టణము లను మనచేతికిచ్చి మనలను నేలుకొమ్మని చెప్పియున్నారు. వారు పైనుండి కనిపెట్టుచు లోపములను దిద్దుచు మనలను తరబీయతు చేయుచున్నారు. ఈమునిసిపల్ పరిపాలనలవలన మనయందలిలోపములు వెల్లడియగుచున్నవి. కావున మనము బాగుపడుటకు అవకాశమేర్పడుచున్నది. లోకల్ బోర్డు, డిస్ట్రిక్టుబోర్డును దేశపరిపాలనను నేర్పు విద్యాశాలలుగా నున్నవి. గ్రామములలో పంచాయితీల నేర్పఱచుకొని మనతగవులను మనము తీర్చుకొనుటకు సర్కారువారు విధుల నేర్పఱచిరి. గౌరవార్థము మేజస్ట్రీటులనుగా పెద్దలలో మర్యాదస్థులైనవారిని నేమించుచు ప్రజాపాలనయందు మనకు జోక్యముకలుగచేయుచున్నారు.

18 వ మేలు అడవులపరిపాలన.

అడవులను విచ్చలవిడిగా విడిచిపెట్టక హానిని సంరక్షించుటకును నభివృద్ధిచేయుటకును నొకసిబ్బందిని నేర్పఱచియున్నారు. ఈయడవులవలన రాజ్యాంగమువారికి చాలధనము లభించుచున్నది. అడవులయందు పండెడి పంటలను వృథసేయక వానివలన దేశమునకు ధనము సంపాదించిపెట్టుట దేశమునకు లాభకరమైన కార్యముగనుగదా.

భాస్కరుడు:—అడవుల పరిపాలన జనులకు నిర్బంధకరముగా నున్నదనియు పూర్వము అడవిలో ఎవరియిచ్ఛవచ్చినట్లెల్ల వారు కట్టెలు కొట్టుకొనుచుండెడివారనియు, కట్టెపుల్లలు తెచ్చుకొనుటకు గూడ వీలులేకున్న బీదసాదలు బ్రదుకుటెట్లనియు జనులు చెప్పుకొనుచుందురు. జనులను ఇట్టికష్టములను పెట్టుట పాడికాదుగదా!

రామశర్మ:—భాస్కరా! పూర్వ మెక్కడచూచినను మహారణ్యము లధికము గానుండినవి. ఇప్పుడు అనేకప్రదేశములందు చెట్లుకొట్టి వానిని శుభ్రపఱచి దున్ని పంటలు పండించుచున్నారని చెప్పియుంటిని. పట్టణములు పల్లెలు నానాట యభివృద్ధి నొందుచున్నవనియు జనసంఖ్య హెచ్చుచున్నదనియు జెప్పియుంటిని గదా. ప్రస్తుతము దేశమునందలియరణ్యములను సంరక్షింపక ఎవరి యిష్టమువచ్చినట్లెల్ల వారిని విచ్చలవిడిగా కట్టెలు కొట్టుకొన నిచ్చినచో నరాకరునకువచ్చెడి రాబడిపోవుటయుండ అరణ్యములు తక్కువయి కొన్ని సంవత్సరములకు వలసినన్ని చెట్లులేకపోవును. అపుడు మనదేశములోని 30 కోట్లప్రజలగతియేమగునో యోచింపుము. ఇండ్లుకట్టుకొనుటకు దూలములు, వాసములు, శ్రేణులు ఎక్కడనుండితేవలెనో చెప్పుము. దూరదృష్టిలేనిప్రజలు నేటి రేపటిసంగతిమాత్రము చూచుకొందురు. ప్రభుత్వమువారు దూరదృష్టి పరులై దేశక్షేమమును మదినుంచి ముందురాగలసంగతులను తలంచి తదనుగుణముగా వర్తింతురు కావున అడవివిషయమున వారుచూపుచుండు నిర్బంధములు కాపులకు ప్రస్తుతమున కొంచెము కష్టముగా నుండినను దేశముయొక్క క్షేమమున కవి చాల యావశ్యకములని నమ్మవలయును.

దొరతనమువారు అడవులు విచ్చలవిడిగా కొట్టబడకుండ జాగరూకులై చూచుచుండుటయే కాక నఱికినచోట భర్తీగా క్రొత్తచెట్లను వేసి పెంచుటకును, ముందుకు ప్రజలకు కావలసివచ్చెడి కలప, వంటచెఱకు, మొదలగునవి నిరాఘాటముగా దొరకునిమిత్తము వలసిన నిన్నిప్రయత్నములోనర్చుటకును ఎంతో శ్రద్ధ వహించియున్నారు. ఎండిన వృక్షములు నిప్పుసోకినను సులభముగా మండును గనుక అడవిలోనికి నిప్పును తీసికొనిపోనీయరు. పూర్వము కార్చిచ్చులచే గొప్పగొప్పయడవులు కాలి బూడిదెయగుచుండెనని విందుము. అట్టి యిక్కట్టు సంప్రాప్తించకుండ అన్నివిధముల నరణ్యములను కాపాడునిమిత్తము ప్రతిజిల్లాయందును పెద్ద సిబ్బందిని పెట్టియున్నారు. ఇట్లు 92 వేల చదరపుమైళ్ల విస్తీర్ణముగల యడవులు కాపాడఁబడుచున్నవి. ఈయడవుల వలన సంవత్సరమునకు రమారమి 2 కోట్ల 70 లక్షల రూపాయలు వచ్చుచున్నవి. కర్చులన్నియు పోఁగా 1 కోటి 20 లక్షల రూపాయల ఆదాయము తేలుచున్నది. ఇట్లు ప్రస్తుతమున లాభమును, ముందుకు క్షేమమును, కలుగుచున్నది. ఇది యెంత మేలు! బ్రిటిషు రాజ్యములో అమలులోనున్న పద్ధతులనే స్వదేశసంస్థానములవారును అవలంబించి ఎంతో లాభమును పొందుచుండుటను బట్టియే ఆపద్ధతు లెంతమంచివైనవో మన మూహింపవచ్చును.

19 వ మేలు టపాలా ఆఫీసులు, తంతివార్తలు.

టపాలా ఆఫీసులను గుఱించియును, తంతివార్తలను గుఱించియును నింతకుముందే సూచించియున్నాను. ఇవి దేశమునకు చేసిన మేలు ఇంతింత కాదు. పూర్వము దూర దేశములందుండినవారికి ఎవరు చచ్చినది, ఎవరు బ్రతికియున్నది కూడ తెలిపెడిది కాదు. ఎవరైన వెళ్ళుచుండినపుడు తమ కష్టసుఖములను చెప్పి పంపుచుండెడివారు. మహమ్మదీయుల కాలములో కొంతవరకు టపా యేర్పాటు వాడుకలోనికి వచ్చెను గాని యిప్పుడున్న యనుకూలములలో సహస్రాంశమైన నపుడు లేదు. మొట్టమొదట 1858వ సంవత్సరములో ఇంగ్లాండుయం

నున్న టపాయేర్పాటు ఇండియాలోని వాడుకలోనికి వచ్చినది. అప్పటి నుండి రానురాను అభివృద్ధినొందుచువచ్చినది. ఇప్పుడొక్క కాణి, రెండుకాణులుపుచ్చుకొని సర్కారువారు మన ఉత్తరములను, కొండలను, నదులను, అడవులనుదాటి సముద్రముమీదుగా ఇనుపదారులమీదుగా రస్తాలమీదుగా అనేక వేలమైళ్లదూరము తీసికొనివెళ్లి భద్రముగా మనముకోరినవారికిచ్చుచున్నారు. ఇపుడనుదినచర్యయును సుఖగోష్ఠిరూపముగా మన మిత్రులకెల్లరకు తలచినపుడెల్ల జాబులువ్రాయగల్గియున్నాము. ఇట్లే టపాలా అధికారులు అత్యల్పపారితోషకమునుగ్రహించి మనముకట్టినసొమ్మును ఎన్నివేలమైళ్లదూరములో నున్నవారికైనను భద్రముగా చెల్లించుచున్నారు. మనమిచ్చినరూపాయలను, అర్థలను, పావలాలనుగూడ భద్రపరచియుంచి వడ్డీతోకూడ మన మడిగినపుడిచ్చుచున్నారు. ఇదిగాక వార్తాపత్రికలనుదెచ్చి యిచ్చి ప్రపంచములో నేమూల జరుగుచున్న విశేషములైనను దేశమంతయు వెల్లడిచేయుచున్నారు. ఎన్నివందల మైళ్లదూరములోనున్నవారికైన నరగంటలో మనము వార్తలను టెలిగ్రాఫుమూలమున తెలియబరుపగలిగియున్నారము. ఇట్టి యనుకూలములవలన మన దేశమున వర్తకవ్యాపారమునకుగల్గిన మేలింతింత కాదు. ఇట్టి సౌఖ్యములు ప్రజలకమర్చిన దొరతనమువారి యుపకారమెన్నటికైన మఱచుటకు సాధ్యమగునా?

20 వ పాఠము క్షామములందు జనసంరక్షణ.

పూర్వము క్షామకాలములందు ఎక్కడిజనులక్కడ ఆకలిచిచ్చునకోర్వలేక మలమలమాడి చచ్చుచుండెడివారు. ఆంగ్లేయు లీదేశమును పాలింపదొడంగినమీదట క్షామోపద్రవము కలుగకుండ దేశమందు గొప్ప గొప్ప నదులకన్నిటికి ఆనకట్టలుకట్టి నీరుపారుదల సాధనముల నమర్చుటనుగూర్చి యిదివరకే వివరించియుంటిమి. ఒకవేళ నీరులేనిప్రదేశములో వర్షములుకురువక

క్షామములకాలమందునను పండినయూళ్లనుండి వెంటనే ధాన్యము వచ్చిచేరి ప్రజల బాధను నివర్తించుచున్నది. ఈదేశమునందు పండినపంటలు చాలకున్న బర్మానుండిగాని, అమెరికా మొదలగు ఖండాంతరములనుండిగాని ఓడలనిండుగా ధాన్యము వచ్చిచేరుచున్నది. ఒకప్పుడు క్షామకాలమున దయామయులగు అమెరికావారు ధర్మార్థముగా ధాన్యమును పొగయోడలమీద మనదేశమునకు పంపియున్నారు. కావున క్షామబాధ పూర్వమువలె జనులను బాధించుటలేదు. ఒకవేళ బాధించినను, దొరతనమువారు జాగరూకులై బీదలకు పనియిచ్చి గంజిపోసి పోషించుచున్నారు. 1874 వ సంవత్సరములో దర్భంగాయను నొకజిల్లాలోనే బీదలను సంరక్షించునిమిత్తము సర్కారువారు 2 కోట్ల 25 లక్షల రూపాయలు వ్యయపరచిరి. ఈమొత్తము ఆజిల్లావలన సర్కారువారికి 30 సంవత్సరములకుకూడ తేలదు. భాస్కరా! చూచితివా ప్రభుత్వమువారి దయార్ద్రహృదయ మెట్టిదో!

ఇప్పుడు సర్కారువారు క్షామమునాపు పనులకుగాను సంవత్సరము సంవత్సరమును 1 కోటి 50 లక్షల రూపాయలు బడ్జెటులో ఏర్పాటు చేయుచున్నారు.

భాస్కరా! ఆంగ్లేయరాజ్యాంగమువారు మనకొనర్చిన యుపకారములనెల్ల సవిస్తరముగా వర్ణించుటకొక సంవత్సరమైనను చాలదు. వారిప్రభుత్వమునందు మనము పొందినలాభములు గణనాతీతములుగానున్నవి. ముఖ్యమైనవి కొన్ని సంగ్రహముగా జెప్పితిని. ఇట్టి వీర్యవంతులును, సత్కీర్తిశోభితులును, సుదారస్వభావులును, ధీరమతులును మనదేశమును నేలునట్లొనర్చినదేవుల కు దయామయుండగు సర్వేశ్వరునకు మనము వేనవేలు వందనములు లాచ

థించవలసియున్నది. సజ్జనపుంగవులగు నాంగ్లేయుల ప్రభుత్వలక్ష్మి యాచంద్రార్కముగ వర్థిల్లునట్లు సర్వరక్షకుం డాశీర్వదించును గాత.

ఆంగ్లేయ మహాజనులు మనదేశమునకొనర్చిన మేలు మనమెప్పటికిని మరువకుందుము గాత.

సర్వేజనా స్సుఖినోభవంతు.

వడ్డెపాటి నిరంజనశాస్త్రిగారిచే సద్బోధినీ ముద్రణశాలయందు ముద్రితము